

SALA
DE
LECTURĂ

România literară

SĂPTĂMÎNAL

AL
UNIUNII SCRITORILOR

16

6 - 12 mai 1992

(Anul XXV)

Veniți, privighetoarea cîntă...

SUB apăsarea unei deznădejdi ații de denerezolvat și-atît de familiare aș spune, versuri memorate cîndva și exploatate cu neprefăcută aplecare spre apolitic în tablete lirice cu nu mulți ani în urmă, îmi revin în minte cu o, vai, inacceptabilă astăzi, duioșie de om ostenit ce-și murmură sieși litanii.

Memoria își face lucrul său și tot împinge tufele de liliac înflorit incoace, în prezent. Și eu nu știu de ce, dintre toate grădinile Bucureștiului, numai la una mă gîndesc că este demnă de asociere cu încă sublima **Noapte de Mai** a lui Macedonski. Nu-i găsesc loc mai potrivit privighetorii decît Controceniul, pe care, prin gestul meu pios, inofensiv visez să-l mîntuie măcar în gînd de spiritul vremelnice al cucuvelei.

Și vine dintr-acolo, și-aceasta-mi și justifică demersul și curajul, vine cînd nu m-aștept deloc, cite-o metaforă cuișărită cu meșteșug între crenguțele solide ale discursului. Și-mprejurările ca și împrejurimile, înlemnesc de-un farmec de ne spus.

Se pare că-i părere, dar nu este. Ci ca în urma unei existențe stresate, poezia pălește. Și veghea o alungă haotic sub luna care răsare imensă și utilă.

Se dezvelește sub ochii curioși ai națiunii o prețioasă tablă ca de șah. Din umbre și lumini pătratele ei sunt. Și piesele respiră. Luna stă, moț, la datorie dintr-un pîrdalnic Mai, care de-aproape de trei ori de-atunci s-a petrecut. Și mai rămîne, cine știe cît încă, poate pînă-n toamnă, luna.

Ca să fie jucată în condiții de securitate, pînă la capăt, o partidă cu-adevărat originală, o partidă în care piesele celui ales luptă cu glorie deplină, fără însă să fie, culmea, nici una mișcată de pe locul ei.

Exultă națiunea de uimire, cu mîna la gură, în timp ce stînga protectoare a partenerului acoperă cite-o piesă de preț, și spune surizînd incredibil de fix: **uite-o, nu-i!** Dar ea este tot acolo, ea rămîne nesmintită în post, pentru eternitate parcă.

Și în ăst timp, dacă se face cu tot atîta amploare și alceva, atunci presă se face, politică se face. Și toți brunizăm mai mult sau mai puțin cu cald amoc pe cite-o piesă, luîndu-le la rînd, făcînd falanga să ne sune pe scăfirliile de lemn. Politică e cutră, cum se știe! Amanții ei sunt mulți și diferiți, de toată mîna, pe față, și acoperiți, trăgînd din greu în Parlament, la legi ce vor fi coapte odată cu gutuile, pe brumă. Acum însă, veniți!

**Veniți, privighetoarea cîntă în aer-umbăt de roze.
În aer e parfum de roze. — Veniți, privighetoarea cîntă.
Veniți: privighetoarea cîntă în aerul îmbălsămat...**

Și, doamne, de ce-mi apeși atît de amarnic și inima și voința cu amprentă nedumnezeiască. E păcat de poezie și de noi, căci între carte și ziua cea de azi s-au întipărit cu huzur ghimpos și cu tupeul amprentei lor altfel de... roze.

Și eu mă dumiresc, mă răzgîndesc, și dintre toate grădinile din București nu-mi vine să mai aleg vreuna pentru privighetoare. Să mai vedem, să ne mai amintim, **Posomorirea fără margini a nopților de altădată / Cînd sufletul pentru sarcasme sau deznădejde sta deschis / Cu focul stîns, cu soba rece, rămase-n urmă ca un vis...**

Pios, inofensivul vis, spusese, și-aș vrea să-mi iau cu vîntele-ndărăt. Pentru că visul e glumeț înții, și-apoi cîșmar se poate face. Să dormi într-un palat, de pildă. Să îți sub pat o veselă Matrionușcă. Și să se facă-n vis că-i dezbinată. Ca aburul să te ridici din olandine și să începi să buchisești pe preș. Să-ncerci să pui păpușile la loc. Să-ncerci absurd să le îndeși șirguincios cu un soi de nostalgie, pe cele mari, pe toate-n cea mai mică. Și să n-ai spor deloc!

Memoria își face lucrul său, cu tainițe și rudimente și ticuri de limbaj, Matrioștile luîndu-le la rînd cu cald amoc, pe cite una, făcînd falanga să-ți răsune pe scăfirliile de lemn...

Luna stă, moț, la datorie. Exultă națiunea de uimire. În timp ce stînga protectoare se mută într-un mic miriapod gălăgios spunînd: **uite-mă, nu-s!** Se face presă pentru presă, cum altădată artă pentru artă? Se-alege praful, căci hîrtia-i proastă.

**M-așez privind în clarul lunii, sub transparența atmosferei,
Și-n aer-umbăt de roze sfidez atingerea durerei.**

Constanța Buzea

REMBRANDT - Adam și Eva (1638)

Ilustrăm acest număr cu imagini din expoziția itinerantă Rembrandt: maestrul și atelierul său (Berlin, Amsterdam, Londra - 12 septembrie 1991 - 24 mai 1992)

- Împăratul pămătufurilor ● Cui îi e frică de societatea civilă ● Versuri de Mihail Crama și Valery Oișteanu ● Identificarea cu agresorul ● Corespondență inedită Lucian Blaga ● Onisifor Ghibu: Chemare la judecata istoriei ● S. Damian: Pagini dintr-un jurnal din 1967 ● În duminica de Paște ● Ismail Kadare: Povara crucii

Împăratul pământurilor

VIZITA de Paști a Regelui Mihai a dus și la o propunere buclucașă, emisă aproape simultan de către două publicații, „Academia Catavencu” și „Expres Magazin”: ideea candidaturii la președinție a lui Mihai I. Lăsând de-o parte hazul de necaz al celor două reviste, soluția n-ar fi cu totul exclusă, într-o țară a absurdităților cum e România de azi. De altfel, există și precedente. În Cambodgia, printul Norodom Sihanuk, după ce a domnit un deceniu și ceva ca rege, a devenit seful „laic” al guvernului. Firește, răsturnările de acest gen au un pronunțat aer asiatic. Însă ultimii cincizeci de ani ai României n-au fost altoeva decât replica în negru a poveștilor fabuloase din 1001 de nopți.

Rîndurile acestea nu se referă, totuși, la consecințele posibile și probabile ale vizitei regale. Indiferent că a fost gândită de prezumpției ei organizatori ca o lovitură de teatru (cu cele două ținte: unu, să compromită odată pentru totdeauna ideea monarhică la gurile Dunării, prin provocarea unor violențe care, din fericire, n-au avut loc, și doi, să ofere Occidentului un exemplu eclatant de democrație românească), sau că e vorba într-adevăr de o simplă inițiativă a episcopului Pimen, evenimentul își va arăta consecințele mai târziu. În momentul de față, e mai interesant ce se întâmplă de cealaltă parte a baricadei. Mai precis, la Cotroceni.

Mă gândeam ce s-o fi petrecut în sufletul domnului Iliescu în orele și

zilele cînd sute de mii de oameni îl aclamau pe Rege. Înconjurat de sfetnicii de taină, va fi avut dl. Iliescu, fie și o singură clipă, sentimentul imposturii? Cum se vor fi comentat în fostul palat regal îndemnul atît de puțin încurajatoare, „La Cotroceni! La Cotroceni!”? Fără îndoială, camarila ștefanogheorghistă îi va fi aplicat președintelui rînduri-rînduri de comprese, șoptindu-i că popularitatea lui e incomparabil mai mare decît a celui alungat de tancurile rusești în 1947. Nu e exclus ca în acele momente tensionate să se fi ivit ideea nefericitelor „vizite de lucru” efectuate de către președinte cu scopul vădit de a contrazica triumful regal. Situația era prea clară pentru ca dl. Iliescu să-și mai pună problema că astfel o ia repezător pe urmele scornicestianului.

Se cunosc acum rezultatele turneului prezidențial: huiduieli la Brașov, huiduieli la Iași, explozii de nemulțumire mai peste tot. Ca o ironie a sorții, în seara cînd „Memorialul durerii” vorbea despre originile gheorghiu-dejiste ale modei vizitelor de lucru, televiziunea ne înfățișa o mostră de supraviețuire peste decenii a grosolanei strategii bolșevice. Firește, cu inovațiile de rigoare: în edita de seară se prezintă doar partea în care președintele poartă halat alb și trece dintr-o fabrică în alta zîmbind, iar în cea de noapte — la ora cînd clasa muncitoare își visează deja idolul — ni se înfățișează și zona crepusculară: „lozincile anti-prezidențiale și pro-monarhice”.

Domnul Iliescu n-are nici măcar scuza campaniei electorale. Din două motive: pentru că aceasta n-a început încă, și pentru că președintele **en titre** nu și-a anunțat nici un fel de candidatură. La drept vorbind, ar fi fost cam greu s-o facă. Pînă mai zilele trecute, nu exista nici un partid convenabil lansării pe orbita candidaturii a d-lui Iliescu. Pentru că nici unul dintre partidele care s-ar fi oferit cu bucurie să-l sprijine pe alesul națiunii nu prezintă garanția morală de care, mai ales acum, dl. Iliescu are vitală nevoie. Nici P.S.M.-ul, nici Partidul România Mare (care, dezamăgit, s-a datat prin fițuca omonimă la o serie de atacuri caracteristice împotriva d-lui Iliescu), nici P.U.N.R.-ul nu au cărți de vizită suficient de onorabile pentru a adormi vigilența viitorilor parteneri occidentali.

Chiar dacă nu și-a anunțat pînă acum candidatura, nu înseamnă deloc că dl. Iliescu n-o va face. Știrea, senzațională în felul ei, că în numeroase frizerii de pe teritoriul patriei se colectează semnături pentru a susține candidatura ca independent a d-lui Iliescu ne readuce în minte. Lata că, după mineri, noile trupe de șoc ale domnului Iliescu au devenit colegii lui Figaro! Hotărît lucru, președintele liniștii noastre s-a hotărît pentru metode mai subtile. Cum mineri; s-au compromis cînd cu „raderea” lui Petre Roman, altă secțiune a clasei muncitoare trudește din greu, cu foarfeca și briciul, întru înălțarea statuii d-lui Iliescu! Nu întâmplător, discursurile din

ultima vreme ale președintelui au pedalat pe increderea înaltului personaj în clasa muncitoare. Pe cît de fărnăcă, noua gogorită a d-lui Iliescu este pe atît de imprudentă. Nu numai că ea excelează la capitolul bolșevism, împărțind societatea în clase care muncesc și clase care huzuresc (intelectualii, de pildă). Dar, luat de avîntul retoric, dl. Iliescu nu ține seama de noile realități ale societății românești. Unde i-ar încadra dl. președinte pe șomeri? Sînt sutele de mii de oameni (și în curînd milioanele) rămași fără servicii **clasă muncitoare** sau **trîntori**? Cum va rezolva chiriașul de la Cotroceni această dilemă? După ce va epuiza turul fabricilor va porni dl. Iliescu un turneu pe la oficiile de înregistrare a șomerilor? Cum li se va adresa acestora? „Dragi foști muncitori?” „Stimați trîntori?” Nu ne-ar mira ca imaginația prodigioasă a foștilor lectori de la „Ștefan Gheorghiu” să găsească formula magică, în genul „Rezerva de cadre a democrației românești” — aruncînd încă o dată praf în ochii unei populații orbită de nerușinarea sloganelor comuniste.

Știe dl. Iliescu toate acestea? Știe în orice caz, de la tovarășii săi bolșevici: că o minciună repetată cu seninătate e mai de efect decît orice adevăr. După cum mai știe că ori cît îl vom ironiza noi, chiar înosta-za de împărat al pământurilor e preferabilă unui stagiu prelungit în boxa acuzațiilor.

Mircea Mihăieș

O PRECIZARE

ÎN REPETATE rînduri, începînd din primele luni ale anului 1990, am luat cunoștință, prin diverse interviuri acordate de doamna Ana Blandiana — îndocsebi în presa literară — de afirmării interesant bio-bibliografia distinselor autoare, și, implicit, istoria literară. Recent, în revista **Agora**, editată de colegul nostru Dorin Tudoran în U.S.A., — nr. 1, a.c. — doamna A.B. reiterează unele date ale activității sale, oarecum diferite de cele consemnate în paginile publicațiilor contemporane. E vorba de perioada de început a poeziei, deci primii ani ai deceniului șapte. D-sa crede a ști că, după debutul clujean în „Tribuna”, trebuind să suporte o interdicție din partea cenzurii, ar fi reintrat în circuitul literaturii publice abia prin 1965, la „Contemporanul”, condus de regretatul George Ivașcu.

Lucrurile nu stau așa. „Fetița aia, care fusese interzisă” (citez din sus-amintitul interviu) nu a ieșit din interdicție după patru ani, în perioada „mai deschisă” (la culoare, probabil) prin 1965. Pînă atunci îi mai anărușoră nu doar două, cum afirmă d-sa, ci ceva mai multe poezii. Admit că memoria vîștei foarte tinere poate beneficia de fedinguri. Memoria tiparului este, din fericire — sau invers — irefutabilă. Ana Blandiana a debutat într-o publicație din București la 15 octombrie 1960, în „Luceafărul”, cu un poem de mari dimensiuni: „Despre cel ce se naște”. Poemul ocupa aproape trei sferturi de pagină, format dublu fiind apreciat de redacție drept o lucrare deosebit de valoroasă. Prețuire binemeritată, evidentiere nobilă pentru un autor care făcea primul pași. Faptul că mi-am asumat răspun-

derea, în calitate de redactor-șef, în controversă cu cerberii de la secția c.c., apropo de „dosarul” Doinei Coman, alias Ana Blandiana, nu reprezintă un merit: a-ți face datoria de conștiință este, mai degrabă, o obligație. Amă-nunt vag amuzant tot în „Luceafărul” 1960, debutau și alți viitori consacrați, ca Marin St. Sorescu (sic) sau Adrian Păunescu — nici acesta din urmă cu un dosar ireproșabil, în viziunea controlorilor ideologici de pe atunci. Dar, revenînd la A.B., la 15.I.1961 apare în aceeași revistă, pe prima pagină, „Copacul cu frunze fierbinți”, la 15.III.1961 un grupaj de cinci poeme sub titlul „Cîntec de zidari în ianuarie”, la 15 iulie „Drum în Maramureș”, toate sub semnătura Ana Blandiana. Prin urmare, o prezență nu chiar accidentală, a cărei absență din suvenirele poetei mi se pare greu de înțeles. Care vor fi fiind acele **numai două poezii** publicate de autoarea interzisă, pînă la relansarea din 1965, conform spuselor d-sale?

Dacă înainte de decembrie 1989, as fi fost tentat să cred că A.B. evită să amintească unele circumstanțe, dată fiind onomastica profund dezagreabilă, pentru oficialitate, a subsemnatului — cu un dosar încă mai negru la ora aceea, ba poate și la ora de față, decît al adolescenței clujeane — această consecvență falie mnemonică nedumorește și intrigă.

Sper, totuși, că laureata premiului Herder pe 1982, își va aminti în cele din urmă, și nu va contesta exactitatea datelor evocate. În orice caz, opinia mea despre valoarea estetică a literaturii d-sale rămîne aceeași. Cît privește măruntul scăpări din vedere, încerc să surd, destul de foarte vesel, în așteptarea calmă, a altor interviuri,

Dan Deșliu

Comemorarea lui Ieronim Șerbu

● A ADUCE în memorie pe cineva care a trecut vămile văzduhului, lăsînd în urma lui truda unei vieți, a ceea ce i-a fost menirea a face în trecerea lui pe pămînt, în speță cărți, volume, articole, ceea ce s-a priceput a face mai bine pentru semîntia în care a trăit este un act de obligație morală.

S-a întimplat o scoatere din uitare a unui fost coleg al nostru al scriitorilor, zilele astea, la împlinirea a 20 de ani de la dispariția lui. Numele lui este Ieronim Șerbu. Evocarea lui în cadrul Uniunii Scriitorilor, m-a trimis cu gîndul la anii mei de debut în cenaclul Sburătorului, condus de o personalitate critică nerepetată de-atunci: E. Lovinescu. Sub autoritatea lui competentă, deschisă asupra procesului de creație cu generozitate dar și cu exigență strictă, au debutat, s-au împlinit, s-au dezvoltat cei mai de faimă scriitorii care au trudit pe manuscrise, între cele două războaie, și au continuat să ducă mai departe această nobilă îndelungă, ajungînd, unii, pînă în suta de ani.

Sunt cea din urmă membră a faimosului Cenaclu, prin care a trecut H. P. Bengescu, Rebreanu, Victor Eftimiu, Camil Petrescu, Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu, Ion Barbu, Tudor Vianu, Dinu Nicodim, apoi Eug. Iebelanu, Dimitrie Stelaru, Geo Dumitrescu, Dan Petrașincu, printre aceștia din urmă numărîndu-se și Ieronim Șerbu, atît de apreciat de E. Lovinescu. Cu toții au contribuit la zidirea culturii noastre, unii așezînd o pietricică, alții o cărămidă, alții un bloc mai voluminos, pentru a crește și a întări forța spirituală a popoului nostru, care se păstrează și se impune urmașilor și contemporanilor de

aici sau din lume, prin cultură. Cultura unui popor este o lucrare colectivă, durabilă, un certificat al existenței noastre ca popor, ca gîndire, ca năzuință, o jertfă, pe care n-o poate răsuțina nimeni. Din ea, urmașii învață istoria zămisliță de cugetele celor care au trudit cu condeiul. De aceea nu trebuie să trăim în anonim și nici să pierim în anonim. E drept, lăsăm în urma noastră cărțile ce le-am scris. Ele trebuie să ajungă în minile urmașilor. Nu totîmpe avem șansa ca un om de suflet, un cititor al nostru, un om care ne-a cunoscut, ne-a prețuit sau chiar ne-a iubit, să ne scoată din uitare, așa cum a avut-o scriitorul Ieronim Șerbu, care a fost comemorat zilele trecute, nu prin inițiativa cinului din care făcea parte, ci prin străduința devoată și neprețuită a unei persoane care l-a cunoscut, a înțeles mesajul și valoarea literaturii lui și care n-a lăsat să se astearnă uitarea peste ea. Numele ei este Matilda Ulmu. Gestul acestei pictorițe a pornit dintr-o adevărată prietenie, simțîmînt pe care moartea nu-l poate distruge, dimpotrivă, îl întărește. Oricare dintre cei ce pleacă din lumea aceasta, ne-am dori să lăsăm în urmă un asemenea om de suflet, care să nu ne lase să ne cufundăm în anonim, în uitare.

Comemorarea colegului nostru, datorat pictoriței Matilda Ulmu, este o invitație către cititori de a căuta cărțile lui Ieronim Șerbu, în bibliotecă, și a-și îmbogăți sufletul cu ceea ce inspirata lui pană a așternut pe filele a nenumărate volume.

Ioana Postelnicu

Conferințe

● În ziua de 7 mai 1992, ora 17.00, va avea loc, în Aula Muzeului Național de Istorie cea de a doua conferință cu tema: Minoritățile Naționale din România. Conferențieri:

Pavel Husarik și Jan Kukucska — istorici: Viața culturală a slovacilor din Nadlac în perioada interbelică.

Harri Culer — etnosociolog la Institutul de Istorie Nicolae Iorga: E posibilă o artă populară evreiască?

Vasile Ionescu — referent de specialitate în Ministerul Culturii: **Introducere în cultura romilor.**

Geiku Maksutovici — istoric: **Tradiție și actualitate în comunitatea albaneză.**

ERATA. Cerem scuze cititorilor, pentru eroarea tipografică din nr. 15, p. 8, unde deasupra articolului lui Pavel Chîlhaia a apărut numele lui Dumitru Tepeș.

PRIMUM:

Către d-l Nicolae Manolescu, directorul României literare

● În pr. 9 al revistei **România literară** atî reproduc o informație apărută în cotidianul **Sfatul Țării** în legătură cu faptul că la teatrul **Luceafărul** din Chișinău un regizor din România ar pune în scenă o piesă de dramaturgul Paul Everac.

Pentru corecta informare a publicului mă simt obligat, în calitate pe care o am, să vă informez că știrea este inexactă, deoarece singurul regizor din România, de dincolo de Prut, care lucrează acum în acest teatru sînt eu, spre regretul meu și al lui Ion Ungureanu, și că autorul piesei la care lucrez este Shakespeare, și nu d-l Paul Everac.

Vă mulțumim,
IOAN IEREMIA,
director artistic al teatrului
Luceafărul din Chișinău

Cui îi e frică de societatea civilă?

INTR-UN număr mai vechi al publicației, de tristă reputație extremistă, „Renașterea bănățeană”, se afirma cu toată seriozitatea că societatea civilă ar fi „un pericol public, urmărind să destabilizeze puterea...” (?) E un exemplu — stupefiant — printre altele, de înțelegere și de întrebuințare perversă a unor termeni esențiali din lexicul curent al unei societăți democratice moderne: popor, democrație, patriotism, stat de drept, politică, civism și societate civilă etc.

Jocul confuziilor, al ambiguităților și al sinonimilor abuzive, calculat întreținute, a deviat strategic sensul unei sintagme precum **societatea civilă**, inoculându-i conotații nocive.

Într-un sistem în care, practic, populismul înlocuiește democrația, înțelesul expresiei s-a degradat, cînd nu s-a „carnavalizat” de-a dreptul. Referențiu ei este o masă amorfă și ușor manipulabilă, — coagulată numai de rutina cozii și a declarațiilor de adeziune — etichetată arogant drept „populație”, de guvernării de ieri și de azi.

În paralel, noțiunii i s-au injectat și sensuri agresive — fiind echivalată unei forțe ostile... coerenței și stabilității sociale — fiind întoarsă deci cu susul în jos.

Explicația acestei situații paradoxale ține de istorie și de contextul geo-politic.

În accepția ei originară — adică antică — structura societății civile are drept pivot **principiul priorității binelui public asupra interesului individual**. Civismul este, prin urmare, un model de conduită, reglînd **comportamentul activ și conștient** al unei persoane, în calitatea ei de **participantă la viața cetății**.

Fără a face neapărat disecție semantică, rețin anumite trăsături obligatorii ale simțului civic. Mai întîi, atitudinea **impersonală, rațională și critică** — adică obiectivă, distanțată și lucidă, exact la antipodul înclinărilor misticoide, iraționale și oarbe. Și, după aceea, orientarea **participativă** (în limitele echității și ale reciprocității) răscumpărînd datoriile insului față de societatea care îi acordă privilegiul de membru al ei.

Asupra acestei arii generale de semnificații istoria a lucrat intens. Urmele ultimelor două veacuri, de convulsioni, mai mult sau mai puțin revoluționare, se observă ușor.

În timpul Revoluției franceze, spre exemplu, **civismul revoluționar** a fost — abia acum se vede foarte bine — o atitudine **sectară, discriminatorie și ofensivă, adică îndreptată împotriva celuilalt**. În veacul al XIX-lea, noi presiuni conotative se exercită asupra domeniului, infuzîndu-i naționalismul viguros al mișcărilor de la 1848. Pentru Fustel de Coulanges, în anul de grație 1858, civismul era integral asimilabil patriotismului. (Între paranteze fie spus, combinarea ambelor accepții reducționiste — agresivitatea și naționalismul — sub semnul unei afectivități excesive, alimentează întotdeauna xenofobia).

La noi, pe lângă această ereditate europeană, aria de sens în discuție a înregistrat consecințele unei situații istorice și geopolitice aparte. Măteia noastră la răspîntia imperiilor, presiunile exterioare din multiple direcții, retrocedările și recuperările vremelnice și succesive de teritorii, misiunea priorității a reintregirii neamului, toate acestea au făcut ca o conștiință cetățenească propriu-zisă să nu se cristalizeze, fiind înlocuită practic de cea națională.

După cel de-al doilea război mondial, ocupația sovietică și instaurarea forțată a comunismului agravează dramatic situația. Urmările sînt, pînă în prezent, incalculabile.

Comunismul a urmărit sistematic și programatic distrugerea oricărei forme de viață asociativă reală. Marxismul, o doctrină agonică, a învrăjbirii și dictaturii sociale, a fetișizat economicul în detrimentul factorilor psiho-socio-culturali, încurajînd — la adăpostul principiului **luptei de clasă** — agresiunea interumană. Refractorii, cei ce opuneau, mai mult sau mai puțin explicit, rezistență, au fost siliți să se refugieze într-un individualism securizant, dînd naștere unei mini-rețele de comunicare insulară. Insecuritatea, distrugerea mecanismelor asociative fac imposibilă manifestarea **solidarității interumane**, ducînd la destrămarea texturii sociale.

Așa încît, în momentul de față, în condițiile unei conștiințe civice carente, masa socială are aspectul unui aluat neomogen și plin de cocoloșe tari: grupuri de interese comune — **gașca, clica, tagma, clopotnița sau coteria** — înlocuind asocierea civilă cu cîrdășia, cînd nu cu complicitatea. Tot atîtea **surogate de civism** — cu semn ofensiv — pe măsura unor **inlocuitori de democrație...**

IN condițiile unor pseudo-solidarizări paralele și conflictuale — de o parte, cei tari, complici în câștig; de cealaltă, perdantii, mult mai puțin

uniți în postura de victime — devine quasi-imposibilă **adeverata solidaritate: ocrotirea celui slab de către cel puternic**, care își condiționează privilegiile de extinderea lor asupra celui frustrat.

Exemple ar fi neamărate, în toate domeniile — de la agricultură și comerț, la învățămînt și cultură.

Să luăm, de pildă, solidaritatea de tip mafiot a privilegiaților din fostul comerț socialist, pentru acapararea, în condiții avantajoase, a pieței și a spațiilor devenite disponibile. Alături de comerț, turismul a devenit de timpuriu terenul de luptă al unor grupuri de interese polare.

Regrupată strîns, în formație de falangă macedoneană, este tagma fostei burocrații și tehnocrații agricole, angajate în dezamorsarea efectelor legii fondului funciar și, la nevoie, chiar în boicotarea ei. Infiltrați în comisiunile de lichidare, foștii activiști agrari, zootehniștii sau președinții C.A.P.-urilor desființate tind să-și însușească, în special prin licitații fantomă, bunurile aflate în partaj, de preferință pe cele imobiliare.

De o eficiență exemplară s-au dovedit, în ultimii doi ani, alianțele tactice la nivelul burocrațiilor ministeriale, **împotriva instaurării meritocrației în învățămînt și în diferite sfere de creație și de cercetare**. Cu complicitatea inspectoratelor școlare, funcționăria ministerială a reușit să mențină, și e pe cale să legitimizeze, un **statu quo**, cu consecințe catastrofale, la toate nivelele sistemului de învățămînt românesc.

Aceeași tendință de atomizare, același model al luptei intestinale sau al guerdiei inter-cliei le regăsim în planuri mai înalte.

Dacă n-ar fi decît fractionarea excesivă, ridicolă aproape, a vieții politice — explozia partidelor oricum prea numeroase, în „aripi”, „ramuri”, „cluburi” de nu chiar „secte” dizidențe, spectacolul grupusculelor parlamentare; incapacitatea opoziției de a fi, necondiționat și dezinteresat, solidară. Divizată este și mișcarea sindicală. Legea dezacordului domnește între sau în numeroasele „fronturi”, „uniuni” și „ligi” paralele, proliferînd haotic după decembrie 1989.

Într-un cuvînt, **DISCORDIA** ține locul **temeliei** pe care ar trebui să se clădească toate instituțiile statului de drept: **societatea civilă și principiul ei esențial de funcționare, Solidaritatea**.

Așadar, în locul consonanței și al articulării sociale, spiritul sectar; în locul virtuților civice, carierismul, fripturismul, diverse variante, mai mult sau mai puțin ridicole, mai mult sau mai puțin nocive, ale oportunistului. Și totul sub lozincă, ofensivă, moștenită de la comunism: „Cine nu e cu noi e împotriva noastră!” Și încă, sub dominația unei morale **sui generis**, fîntuite de Caragiale în mobilizatorul strigăt de luptă „Ori toți să muriți, ori toți să scăpăm!”.

Se cuvine, poate, să adăugăm un fapt incontestabil. Anume că, la noi, nu s-a dovedit, din nefericire, funcțională una dintre pirghiile, esențiale în alte părți, ale coeziunii (inter)umane: biserica. Spre deosebire de Polonia, să zicem, în România biserica ortodoxă a abdicat de la misiunea ei de antidot al atomizării, de ax al Solidarității comunitare și chiar de platoșă în fața vîrfului de lance al puterii comuniste.

Una dintre erorile care, acum ca și în trecut, ne costă scump este definirea simțului civic în termeni strict morali și stipularea incompatibilității sale funciare cu acțiunea și chiar cu opțiunea politică.

Întreținută artificial, tensiunea între **civic și politic** (etimologic absurd, căci latinescul **civitas** traduce pe grecescul **polis**) se înscrie într-un orizont mai larg. Există la noi o reticență generalizată față de politic, provenind pe mai multe canale și cultivată abil de putere. Unul dintre motive este confuzia — datînd în orice caz dintre războaie și denunțată de Mircea Eliade în articolele din exil — între **politică și politicianism**. (Cu descalificarea primului termen, ca urmare a sinonimiei abuzive cu cel de al doilea). Altul este echivalarea, de asemeni falsă, între **propaganda comunistă**, din cei 45 de ani de după război, și **politică**: deși, în fapt, comunismul a promovat apolitismul insului comun, sufocîndu-i cu brutalitate vocația politică, nu mai puțin decît pe aceea civică.

În țările Europei de Est, după căderea comunismului, una dintre premisele importante ale reabilitării politicului a fost **renașterea societății civile**.

Monica Spiridon

Portret

Poem fără metaforă?

Dormeam și auzeam ceasurile din casă ticăind
M-am hotărît să mă cufund în șomn cit mai adînc
Să plec spre meleagurile dunărene
Hai să devenim ingeri de argint
Să facem dragoste pe tavan
Pictorul Lucian Matîș
Își scoate paltonul și cămașa, e neinarmat
În mijlocul pieței din Cluj
Dar soldații trag oricum de la cinci metri
Și sint omoriți pe loc, 26 mai tirziu
După un an, un pom de Crăciun stă tot neîmpodobit
Cîteva bomboane pe jos și pete de sînge
Puțină libertate, puțină mincare
Puțină apă și puțină indignare
Puțină frică și puțină minie
Puțină răbdare și puțină mindrie
Puțină ură, puțină revoltă
Puțină schimbare și tristă soartă
Puține răspunsuri, puține adevăruri
Puține certitudini și puțină lumină.
(New York, decembrie 1990)

Balul piraților pe pămînt

Balenele albastre cîntă blues
Și pirații cutreieră oceanele după pradă ușoară
Elefanții albi își ridică trompele
Ascultați cîntecul lor de moarte I
Ei nu vor să fie victimele imaculatei exterminări
Lupii cenușii urlă
La luna plină acoperită de sînge
Vinătorii și pirații sint deghizați în femei și bărbați prietenoși
Și victimele încrezătoare nu știu că oamenii sint agresivi
Dar sirenele sint de fapt fete bătrîne
Iar aurora boreală este o formă de poluare a aerului
Speciile își pierd familiile
Sintem primele ființe care să le jelească moartea
Pirații chimici urinează în oceane
Dinozauri militari defoliază pădurile
Curînd gunoaiile ne vor izbi în față
Ce țî-am spus ?
Diavolul Nebuniei poluării ne stăpînește pe toți
Nu-mi vorbi sint ierbicizat
Nu-mi vorbi sint medicamentat
Nu-mi vorbi sint antisocial certificat
Mi-e limba amorțită, mi-e mintea pervertită
Petrecînd cu pirații la Balul Piraților pe Pămînt.

(Din volumul *Moons of Venus apărut la PASS-PRESS, New York, 1992*)

Valery Oişteanu

Identificarea cu agresorul

CE FENOMENE ciudate sînt descrise uneori în cărțile de psihanaliză! Astfel, în celebra carte a Annei Freud *Eul și mecanismele de apărare* putem citi despre câteva cazuri stranii: grimasele aparent inexplicabile ale unui elev se dovedesc a nu fi decît imaginea deformată a mimicii profesorului său furios; imitarea involuntară a acestuia urmărește dominarea fricii pe care i-o inspiră; o fetiță aflată la vîrsta prescolară controla frica de stafii prin imitarea mișcărilor presupuse de ea a fi caracteristice unor asemenea ființe supranaturale; în sfîrșit, un băiețel de șase ani se identifică, după o sedință dureroasă la stomatolog, cu agresiunea acestuia, distrugînd, fără un alt motiv, diferite obiecte.

Toate cele trei cazuri ilustrează acțiunea unuia din importante mecanisme de apărare ale eului, cunoscut în psihanaliză sub numele de **identificare cu agresorul**. După Anna Freud este vorba de unul din cele mai vechi mijloace defensive ale eului, utilizat nu pentru a combate pulsunile care agresează eul din interior, ci frica inspirată de obiectele exterioare. Ca și în cazul refuzării, proiectării sublimării etc. — mijloace defensive care controlează pulsunile —, intrarea în acțiune a identificării cu agresorul se produce automat, sub pragul conștiinței, în circumstanțe determinate. Efectele acțiunii acestui mijloc inconștient, de apărare al eului stau în întregime sub semnul irationalului.

DINTRE ororile petrecute în închisoarea Pitesti, după Virgil Ierunca (*Fenomenul Pitesti, Humanitas, 1991*) fenomen unic „în întreaga geografie penitenciară comunistă”, una singură dar cea mai importantă, este de competența psihanalizei — **mutația psihică** urmărită și realizată acolo cu deplin succes. Pentru că inițiatorii experimentului Pitesti nu au urmărit, așa cum demonstrează D. Bacu (*Pitesti, Editura Atlantida, 1991*), obținerea unei adeziuni formale, superficiale, oportuniste, la comunism, ci transformarea fostilor adversari (majoritatea studenți) în conșinși sustinători ai săi. Unul din supraviețuitorii experimentului Pitesti numeste această metamorfoză „miraculoasă «convingere», misterioasă ca o mutație biologică” (M. Petrișor, *Fortul 13, Editura Meridiane, 1991*). Tocmai caracterul misterios, de neînțeles al „convertirii”, care presupune participarea masivă a inconștientului, recomandă rezultatele spălării de creier la **roumaine** pentru o analiză psihanalitică.

Cea mai spectaculoasă dar și cea mai dureroasă manifestare a mutației realizate în închisoarea Pitesti constă, desigur, în transformarea victimei în călău. Din nefericire arată D. Bacu, în cartea amintită, a fost vorba de un fenomen de masă: toți cei care au fost supuși „reeducării” au cedat, devenind, la rîndul lor, tortionari (p. 60). În plan spiritual, convertirea obținută la Pitesti s-a concretizat în adopiunea intimă a ideologia comunistă a fostilor săi adversari. Din punct de vedere moral, rezultatele „reeducării” comuniste echivalează cu degradarea totală. În această categorie trebuie incluse transformarea sentimentelor de dragoste față de rudele apropiate în sentimente de ură și delatiunea de dragul delatiunii sau, mai grav, răsplătirea încrederii prin trădare. (D. Bacu, p. 189). Faptul că astfel de grave deformări morale s-au menținut, în universul penitenciar, și dincolo de momentele de maximă reprimare, precum și în afara vieții penitenciare, cînd supraviețuirea nu mai depindea de comandamentele interiorizate în situații limită, arată că modificările de caracter suferite în închisoarea politică de la Pitesti au fost extrem de profunde și, de aceea, foarte durabile.

În caracterizarea generală pe care o dă rezultatelor „reeducării” de la Pitesti, D. Bacu vorbește de imbecilizare, robotizare, dar mai ales de „nebulie colectivă”. Este însă o nebunie care nu provine dintr-o altă nebunie — nebunia inițiatorilor, ci din imoralitatea lor: „nebulia colectivă” a deținuților a fost întretinută sistematic de adevărați maștri în arta dezumanizării.

DESI în cărțile dedicate fenomenului Pitesti accentul cade pe prezentarea faptelor în orbile lor nuditate, încercările explicative nu lipsesc nici ele. În general, rezultatele sînt derivate din metodele „reeducării”, fără să se analizeze în profunzime ceea ce s-a petrecut între cei doi poli ai lanțului causal.

Din perspectivă psihanalitică metodele „reeducării” folosite la Pitesti creează premisele necesare intrării în acțiune a unor mecanisme inconștiente de apărare a eului, cum este printre altele, identificarea cu agresorul, descrisă atît de sugestiv de Anna Freud. Și într-adevăr, „spaima indescribibilă”, cum o numește Marcel Petrișor în *Fortul 13*, provocată de cauze externe, este starea sufletească pe care are menirea s-o combată identificarea cu agresorul. O scenă din închisoarea Pitesti, descrisă tot în *Fortul 13*,

documentează concludent sentimentul de teroare pe care-l trăiau studenții aflați în diferite etape ale „reeducării”. Păzit de doi „reeducați” C.O., care trebuia să se „autodemaste” în scris, lesină ca urmare a tratamentului brutal la care este supus. Reeducatul „cel vechi” îl cheamă în celulă pe Turcanu, responsabilul „reeducării”. Între timp C.O. își revine, așa încît, aiuns în celulă, Turcanu constată că venirea sa este fără obiect. Pălmuit, „cel vechi” este trimis la redemascare și înlocuit cu un nou paznic. „Cel nou venit, la fel ca și cel plecat și ca și cel rămas, comentază M. Petrișor, purta-n priviri o spaimă indescribibilă. O spaimă de care căma sa se pare, răsunînd-o cît mai departe imnurilor” (p. 136).

Nu este de mirare că spaima și identificarea cu agresorul — reacția defensivă inconștientă în fața spaimii — domină tabloul vieții psihice la deținuții de la Pitesti. Prin metodele fizice și psihice utilizate „reeducarea” urmarea locului creației și permanențării fricii — una din principalele parazi ale metaforilor psihice vizate. Pe fondul unei sublimării duse la limită deținuții trăseau prin cele patru etape ale „reeducării” (demascarea externă, demascarea internă, demascarea morală publică și activitatea de tortionari datorită torturii). În *Fenomenul Pitesti*, Virgil Ierunca subliniază că „tortura psihică” era „diatră de temelie a experimentului” (p. 53). În fiecare etapă, mărturie este întrerupte de torturi. Năd cel care deveniseră „tortionari” nu erau scutiți de ele. Chiar și unii din colaboratorii cei mai apropiați ai lui Turcanu au cunoscut pentru cîteva zile torturile fiind învinuți de „lipsă de vigilență”, sau „pac-tizare”.

Nu bătaia, care culmina cu „debertarea pe ciment și căderea victimei în diccioare” (*Fortul 13*, p. 173) sau alte forme clasice de schingiunire, cum ar fi aruncarea cu țigara a diferitelor părți ale trupului, smulțarea unghiilor, răsturnarea miștilor sau punerea la rotativă etc., au singularizat torturile de la Pitesti, ci inovațiile în materie introduse de Turcanu. Printre acestea, **tortura permanentă** pare a fi o premieră absolută în universul concentraționar comunist. Pe întreg parcursul reeducării, ziua și noaptea, anchetatorul și victima sa trăiau în aceeași celulă. „Noaptea puteai dormi, e drept, doar numai pe soate, complet gol, cu miinile întinse deasupra pături. Iar dacă, prin somn, făceai o mișcare, sau încercai să te întorci pe spate, erai lovit direct în cap cu bila de un reeducator care făcea de planton” (V. Ierunca, *Fenomenul Pitesti*, p. 36).

La crearea unei stări de frică permanentă a contribuit desigur și imbinarea torturii fizice cu distrugerea morală. Livrat fizic bestialității tortionarilor și lipsit de sprijinul interior al valorilor morale sau religioase care-i structuraseră viața pînă în acel moment, cel supus „reeducării” era condamnat la o stare sufletească asemănătoare panicii neîntrerupte. Credința în Dumnezeu a constituit una din tinte preferate ale dis-

trucției morale. „A fost o prigoană imtriva creștinismului”, afirmă D. Bacu, care ca intensitate, durată în timp și mai ales datorită mijloacelor folosite poate că a depășit într-un fel pe cele din vremea începutului vieții creștine” (p. 94). De asemenea, sentimentele pozitive care-l leagă de individ de rudele sale cele mai apropiate au fost sistematic corodate prin „reeducare”. Tot D. Bacu scrie: „Sfîrșimată dragostea de familie, omul se găsea izolat în propria sa mișcare”. În sfîrșit, penitenția, una din valorile cele mai importante pentru susținerea morală în situații critice, a fost și ea distrusă. Se cerea denigrarea celui mai bun prieten, dar și lovirea sa. Uneori „lepadarea de prietenie” a imbricat forme cu adevărat demențiale. „Studentul Onisan Costache a fost luat din salonul boțnavilor de ofițer și adus într-o celulă de la temnița grea pentru a pălmui și a fi pălmuit la rîndul său de cel mai bun prieten al lui” (D. Bacu, p. 114).

Nu este de mirare că lipsiti de orice posibilitate de rezistență fizică sau morală în fața aresiunii tortionarilor, studenții intermițaiți la Pitesti au cedat, uneori după o rezistență de două luni, presiunilor externe. Doar identificîndu-se cu agresorul au putut îndepărta frica pe care le-a inspirat-o „reeducarea” comunistă — o adevărată „scotă” a groazei.

Intrarea în acțiune a acestui mecanism erhaic de apărare a eului a fost favorizată de starea de regresie psihică indusă de acele condiții ireale de înmușcare care au caracterizat detenția la Pitesti. Absența oricăror limite în exercitarea reresiunii fizice și morale combinate cu imposibilitatea sinuciderii va fi creat „reeducatilor” acel sentiment de neputință absolută caracteristic primei etape a copilăriei.

Si cum altfel ar putea să se simtă un adult care a încăput pe mina unor forte nefidele infernale care nu numai că-l torturează fizic și noaptea și-l distrug sistematic rezervele valorilor morale, dar îl și supun suplicului cotidian al umilirii? Ce poate simți un adult cîruia nu i se lasă decît 30-60 secunde pentru satisfacerea nevoilor excretorii, iar dacă depășește timpul prevăzut e brutalizat, așa cum s-a întîmplat cu cei aflați în fața „demascării”? Mărturia lui D. Bacu este și de data aceasta revelatoare și cutremurătoare: „Cei care nu reușeau să termine în timpul prevăzut, erau trasi afară de guler, bătuți și dusi la celulă, unde trebuiau să aștepte fie pînă seara, fie pînă a doua zi dimineața” (p. 74). Și, în sfîrșit, ce poate simți un adult care e silit să-și soție în gură lenjeria intimă murdară de fecale sau să-și scufunde capul în hîrdăul cu urină, fără să se poată refugia în moarte?

Sinistrul paradox al condamnării la supraviețuire pentru a fi torturat fizic și moral nu putea decît să creeze în sufletul victimelor sentimentul livrării absolute, al neputinței totale, caracteristic condiției infantile sau animale. Un astfel de teren psihic este extrem de favorabil activării mecanismelor inconștiente-

te de apărare ale eului, al căror rezultat este, din perspectiva conștiinței aberant (transformarea victimei în călău, de pildă).

Acțiunea identificării cu agresorul ar fi fost de neconceput fără colaborarea altui mecanism inconștient de apărare al eului — **refularea**. În psihanaliza clasică, refularea este considerată a fi un mijloc de apărare al eului care vizează tendințele pulsionale, în special cele legate de sexualitatea infantilă. După Freud, principalele refuzări se produc în copilărie, iar refuzările vieții adulte sînt legate de marile refuzări ale primilor ani de viață. Într-o formulare concisă, refuzatul era asimilat istoriei infantile a libidoului. Teza freudiană a fost radical amendată de neofreudismul american, care, acordînd un interes sporit conținuturilor sociale ale vieții psihice, susține că refularea este la fel de activă și în viața adultă, sub incidența ei puțînd cădea orice conținut, nu numai conținuturile pulsionale, în funcție de situație și moment.

Tragicul „fenomen Pitesti” pare a confirma întrutotul viziunea afotcuprînzătoare a neofreudismului american. Ceea ce s-a petrecut acolo demonstrează că nu numai răul (tendințele pulsionale interzise) poate fi refuzat, că, în situații limită, binele, valorile pozitive pot deveni și ele obiectul refuzării, cu toate consecințele catastrofale care derivă de aici. D. Bacu, care nu posedă o înostintă de psihanaliză, descrie cu exactitate fenomenul refuzării valorilor pozitive, care, în contextul „reeducării”, dericlitau supraviețuirea partizilor lor. „Și dacă demnitățile ar fi încercat să ascundă ceva în suflet, sistemul nervos îl trăda fără putință de echioc. În clipa aceea survenea tocmai ceea ce așteptau inițiatorii experientei. Răsturnarea completă și pentru timp nedeterminat a valorilor în care studentul crezuse pînă atunci. Lumea trecută supusă unui refuz obstinat începu să se refuzieze undeva în subconștient. Minciuna prezentată cu aceeași persistență cu care se refuză adevărul, începea la rîndul ei să-și facă loc, să năpădească întreaga ființă, indiferență de opozitia, poate disperată, a celui supus experientei. Rezultatul final nu putea fi decît acceptarea minciunii, pentru salvarea biologicului” (p. 113).

Refularea binele, a valorilor pozitive, care ne poate ajuta să înțelegem adevărata demonie a răului ce a bîntuî la Pitesti în proporție de masă, stă și ea sub condiția precarității, specifice oricărei refuzări. Întoarcerea refuzatului este un pericol permanent care se materializează în grade diferite, în funcție de condițiile externe. Toți studenții de la Pitesti au trăit avertismentul tulburător care venea din adîncul ființei lor că „ceva nu este la locul lui” în noua ordine a conștiinței iar cînd circumstanțele au permis-o valorile alungate în inconștient au revenit în multe cazuri, desi nu în toate, la suprafață. „Această formă instinctivă de apărare... se va închista, în adînc, va dormi pînă în clipa în care... condițiile exterioare se vor schimba și atunci chiștul în care era învaluit se va putea topi pentru a permite revenirea la adevărată stare dinaintea”. (D. Bacu, p. 113).

CHIAR dacă „fenomenul Pitesti” documentează fragilitatea condiției umane în contact cu răul (toti cei supuși „reeducării” au cedat mai devreme sau mai tîrziu), faptul că în condiții determinate intră în acțiune, independent de voința individului, mijloace de apărare ale eului, cum ar fi identificarea cu agresorul sau refularea, care-i modifică profund configurația sufletească și spirituală, pînă la a o transforma în contrariul său (victima care devine tortionar), disconfortul intelectual și de trăire provocat de aceste realități poate fi marginalizat invocîndu-se semnificația limitată a mutațiilor realizate prin „reeducare” — universul unei închisori politice de la începutul anilor '50.

Dar a încetat vreodată experimentul social comunist să fie altceva decît un univers concentraționar extins la nivelul unei țări sau al unui grup de țări („lagărul” socialist), care a apelat cu precădere la metode sociale coercitive sau represive generatoare de frică în proporții de masă (frica de restructurare, frica de securitate, frica de delatiune etc.)? Nu reprezintă atunci adeziunea intimă la organizarea socială comunistă și ideologia sa, surse ale unor forme severe de dezumanizare (fie doar si prin generalizarea sărăciei), o formă de identificare cu agresorul? Nu a fost favorizată aceasta de infantilizarea pe care totalitarismul comunist a produs-o sistematic prin dependența economică absolută de statul-părinte, monopartidism și control al vieții spirituale? Și, în sfîrșit, nu a contribuit la identificarea cu agresorul refularea valorilor noncomuniste, alungate în egală măsură din conștiința colectivă și din cea individuală?

Studii (Saskia)

Vasile Dem. Zamfirescu

Geneza „Nebănuitelor trepte“

C ELE mai numeroase informații în legătură cu geneza volumului **Nebănuitele trepte** (1943) le aflăm în corespondența poetului cu cea pe care într-una din scrisorile ciclului a numit-o „Domnița Nebănuitelor trepte“. Este vorba de scriitoarea brașoveană Domnița Gherghinescu-Vania, inspiratoarea multora din poeziile volumului.

Așa cum rezultă din corespondența în discuție, Blaga a scris **Nebănuitele trepte** pe parcursul anilor 1941—1942, și le-a definitivizat la începutul anului 1943 când le-a stabilit titlul și aspectul grafic. În acest sens, lată ce-i scria la 8 ianuarie 1943 Domniței aflată la sanatoriul de la Moroieni:

„Mă gândesc să scot noul volum așa prin martie (dacă mă înțeleg cu editorul). Și așa vrea să stau puțin de vorbă cu privire la ordinea poeziilor în volum. Vreau să știu dacă vei fi de acord. Îți place titlul volumului? **Nebănuitele trepte**“.

În scrisoarea ei de răspuns (din 5.II.43), Domnița afirmă: „**Nebănuitele trepte**“ e mare și mă intimidă. Dar, spune drept, nu le-ai bănuț? Eu, da“.

Se impune, credem, în acest punct al expunerii noastre o succintă prezentare a corespondenței în discuție aflată în curs de publicare (serială) în revista **Manuscriptum**. Substanțialul dialog epistolar purtat de L. Blaga și Domnița Gherghinescu-Vania între anii 1941—1948 numără 155 de scrisori, dintre care 100 îi aparțin poetului, iar 55 corespondenței sale. Scrisorile Domniței către Blaga se află în arhiva M.L.R. și erau la data când am început publicarea lor în revista **Manuscriptum** (nr. 3/1989) inedite. Scrisorile lui Blaga, din arhiva B.A.R., fuseseră fragmentar publicate, unele dintre ele, în revista **Astra** de către soțul Domniței, poetul Dumitru Gherghinescu-Vania, pe parcursul anilor 1966/1967. Fragmentele respective, referitoare la laboratorul de creație blagian, au fost în rîndul lor citate. Corespondența, deși în ansamblul ei necunoscută, a constituit timp de decenii un punct important de referință în multe din exegezele dedicate poetului. La jumătate de secol de la emiterea ei, această corespondență intră încă, suscitând prin însăși fragmentarismul ei și prin cezoasele legende ce înconjură prietenia celor doi, interesul cercetătorilor în egală măsură să zicem, cu cel suscitată la vremea publicării ei de corespondența M. Eminescu — Veronica Micle. Căci, de la cea din urmă la scrisorile de care ne ocupăm există un gol relativ care s-ar umple destul de greu chiar cînd ștacheta celor în discuție ar fi circumstanțial coborâtă.

Cele două personalități s-au cunoscut — se pare, după unii exegeți (B. Gruia) — în iunie 1937, cu ocazia ședinței festive de la Academie, la care Blaga își făcuse discursul de recepție. În perioada anilor 1937—1939, pe fundalul climatului de nesigurantă politică din Europa și al tracasărilor — ce durau de ani de zile — legate de concursul pentru ocuparea catedrei de estetică de la Universitatea din Cluj și deci de întoarcerea în țară, Blaga a trecut, cum rezultă din corespondența cu prietenii (Sextil Pușcariu, I. Chinezu, I. Breazu), printr-un greu impas sufletec. După ani de muncă epuizantă, atât în domeniul creației propriu-zise, cit și în cel al carierei diplomatice — bîntuț pe deasupra de un patologic dor de țară —, poetul a clacat psihic, doborât de un sindrom de oboseală, deznădejde, și sentimentul inutilității. În acest climat de secătuire, apariția solară a Domniței Gherghinescu a marcat începutul unui reviriment existențial și creator, intrarea într-o nouă zodie.

Personalitate feminină de mare farmec și inteligență, Domnița (ea însăși scriitoare) a fost alături de soțul ei, poetul D. Gherghinescu-Vania, o animatoare a vieții literare a Brașovului atât în perioada interbelică cit și mai tîrziu. Spirit liber, spontan, nealterat de boala incurabilă (tuberculoza) care a chinuit-o pînă la moarte (1969), ea a fost o adevărată „profesoară de energie“ și „răspînditoare de farmec“ (Șerban Cioculescu). Ani de zile casa soților Gherghinescu, care alcătuiau revista de poezie **Claviaturi** chiar la locuința lor de pe strada Crișan nr. 16, a primit vizita a nenumărați scriitori și artiști, unii începători, alții deja consacrați precum Lucian Blaga, Tudor Arghezi, George Enescu, C. Băba, Ionel Teodoreanu, Vl. Streinu, Șerban Cioculescu, Ion Vlasiu, M. R. Paraschivescu, I. Chinezu, V. Papilian, Virgil Gheorghiu, Nae Ionescu, Petru Comarnescu și alții, cu toții fascinați sau cel puțin impresionati de cea despre care primul dintre cei citați scria în poezia **Incintare** (din **Nebănuitele trepte**):

„Domniță din țară birsană / lumină sunt, inimă, rană. // Trimite-ți-ăș veste să știi / Veninul cu ce bucurii // pe masă-mi se-amestecă-n cană, / Domniță din țară birsană. // Din visuri născuțe în zori / trimite-ți-ăș negrele flori. // Dar teamă îmi e că le pul / la soare-n răsruceca oricui. // Rămile, ah, toate în

umbră, / învoaltă minunea lor sumbră // să crească sub stea năzdrăvană / Lumină sunt, inimă, rană“.

Iar în poezia **Domnițele** din același volum spune:

„Scris i-a fost, scris / Țintă să fie de vis“.

Înviorată ca forță și prospețime, lirica lui Blaga mintuită de suferința metafizică care o marcase în volumele, anterioare, avea să renască, precum în poezia **Schimbarea zodiei** din același volum. De altfel, mai multe din poeziile **Nebănuitelor trepte** (**Schimbarea zodiei**, **Incintare**, **Domnițele**, **Indemn de poveste**, **Cuvinte către fata necunoscută din poartă**, **Veghe**, **Dumbrava roșie**, **Ardere**), reconstituie tulburătoarea biografie a sentimentului nutrit de poet pentru aceea pe care pe parcursul corespondenței o numește cînd „Domnița spiritului românesc“, cînd „Poezia absolută“, cînd în fine, și mai ales, „Domnița Nebănuitelor trepte“.

C EA dintîi informație despre volum apare în scrisoarea din 18 iunie 1941 și se referă chiar la **Incintare** al cărui manuscris i-l trimisese, precum și la **Uta**, printesa burgundă din poezia **Domnițele**, care se afla încă în lucru. Puțin mai tîrziu, inspirat de cîteva fotografii ale Domniței făcute în poarta casei din Brașov în care locuise pe cînd era elev la liceul Andrei Șaguna, scrie o nouă poezie. „De poveste sînt fotografiile“ (le scria în 12 august 1941 soților Gherghinescu). „Cînd le-am văzut, copilăria m-a năpădit ca un val de singe în obraz. Și Domnița — în poarta copilăriei mele! Am luat hîrtie și am așternut numaidecît o poezie (rimă involuntară!). Are un dar această Domniță, de a contamina de poezie, cum nu este al doilea!“ Poezia despre care e vorba în scrisoare se numește **Cuvinte pentru fata necunoscută din poartă**.

Exact peste 3 luni (12 noiembrie 1941), Domnița, aflată la sanatoriul de la Moroieni îi amintește iar de poezia cu **Uta**. „Și ce bine mi-ar părea să-ți trimiț poezia cu **Uta**“.

Răspunsul nu se lasă așteptat, dar e negativ. „Nu-mi cere, te rog, poezia cu **Uta**, încă nu e gata. Dar cînd va sosi, va sosi cu mai multe împreună...“ (19 nov. 1941).

Referințele continuă: „Am avut și unele amărăciuni personale — scrie Blaga la 10.I.1942 — ceea ce nu m-a împiedicat să cizelez unele poezii. Căci vorba ta: poezia merge înainte oricîr amărăciuni, ea are înțietate. Și cred că **Uta** e aproape gata. Și altele la fel“.

În fine, la 12 aprilie 1942, evenimentul se produce:

„Au apărut în sfîrșit și „**Tribuna literară**“ și „**Claviaturi**“ cu poezia **Domnițele**. Dar, inchipuie-ți, **Vania** a lăsat trei greșeli de tipar! Noroc că Domnița căreia i se adresează poezia e așa de minunată că nici o poezie cu o sută de greșeli nu o poate desfigura“.

Răspunsul Domniței este entuziast: „**Domnițele** jeri mi-au făcut o bucurie imensă. Fiîndcă n-ai uitat și fiîndcă te-ai gîndit așa de frumos... Așa am visat eu poezia cu **Uta**. Și așa spune că fiecare cuvînt l-ai pus după gîndul meu. E o corespondență de vis atît de perfectă, încît mă sperie puțin. Dragă Lucian, nici nu poți bănui cit m-ai făcut de fericită. E o bijuterie **Domnițele**“.

Faust

ambianța care generase atîtea din poeziile volumului. Scrisorile sînt pline de trimiteri și aluzii la locuri, la întîmplări, la poezii:

„Îți amintesti ce jucăuse lumini roșiatice pîlpaiu prin fașii dumbrăvii minunate? Acum e mai roșu totul. Am să mă duc în fiecare dimineață să văd cum se face **Arderea** de toamnă. Știi e o toamnă de-o mirare“ (5 oct. 1942).

Scrisoarea lui Blaga din 11.XI.42 semnalează nașterea altei poezii:

„Pentru **Dumbrava roșie** am făcut și un noiembrie foarte ploios, dar foarte „cîntec“. Dorii mă tot roagă să-l recit. Merge de minune cu ploaia de afară. Aș vrea să ți-l spun și ție, așa cum ți l-am spus peste multe zări, cînd l-am scris“.

Peste o lună (11.XII.42), Domnița revine la **Ardere**:

„**Ardere** e frumoasă și purificată pînă la sublim. Ai făcut unele inversiuni de versuri și cuvinte unelilor de fericite. Mare meșter! Și ce frumos citii „**Ființă tu**“ în loc de personificare pe care o știam. Nu mai vorbesc de puterea semnelor de întrebare, răsturnate ca în limba vrăjitoarelor. Citesc „**Ardere**“ și simt cum mă vindec“.

Superlativele la adresa acestei poezii sînt confirmate și de opinia unui critic, Pe 12 decembrie, Blaga îi scrie Domniței: „Șerban Cioculescu mi-a citit cu voce tare la Nestor — **Ardere**, care i-a plăcut grozav. Zicea că e și hieratică și interioară“.

La începutul anului 1943, lucrurile se precipită:

„Acum sînt în tratative pentru **Nebănuitele trepte**, sper să apară peste o lună jumate. Dar am renunțat la ideea de a le ilustra. Am impresia că trebuie să apară sobre și pure. Acu douăzeci de ani — n-ai fi refuzat în nici un caz oferta lui Demian. Semn de progres, nu? Am să-l rog doar de-o copertă. **Sobră și pură. Ardere pe alb**“ (30.I.43).

La scurt timp, alte amănunte legate de volum:

„Anevoie mă rețin bunăoară de a nu-ți trimite niște versuri, dar vreau să ai o surpriză și cînd vei primi **Nebănuitele trepte**. Un volum fără surprize nu înseamnă mare lucru. Acela e și motivul pentru care am devenit mai zgîrcit cu poeziile, adică cu trimiterea lor în vîrf de munte“.

Ultima scrisoare a poetului înainte apariției volumului este din 12 martie 1943:

„Speram să-ți pot trimite volumașul pe 15 martie dar din cauza cărții lui P. de Schumann nu poate să apară decît peste vreo două săptămîni. Pe la 31 martie, ca să nu zie 1 aprilie, darul va ajunge în mîinile tale, întorcîndu-se oarecum acasă, de unde a pornit“.

Scrisoarea din 31 martie 43 a Domniței confirmă primirea cărții și deci încheierea ciclului creator care a dus la apariția **Nebănuitelor trepte**.

„Plecăm la București, cînd mi-au sosit **Nebănuitele trepte**. M-am bucurat mult de tot și ți-am trimis o telegramă [...]“

„**Nebănuitele trepte** sînt foarte nobile și eu le iubesc din toată inima. Pentru toate «surprizele» am tresărit și — după atîtea zile — tot mai tresar. Trebuie să ne întîlnim să ni le fixăm în suflete printr-o lectură frumoasă. Abia atunci o să-ți spun cit mă bucur că mă înalți peste timp“.

Sintagma finală trimite la strofa penultimă din poezia **Ardere**:

„Neprișcut pe lîngă vetre / dar înțeles de zel și pietre / cuvîntul unde-i — ca un nimb / să te ridice peste timp?“.

Într-adevăr, înălțată „peste timp“ imaginea Domniței Nebănuitelor trepte ajunge la noi cu forța și prospețimea pe care i-o conferă versurile lui Blaga. Translația de la datele existențiale așa cum se înființează ele în corespondența în discuție la cele lăuntrice, spirituale și poetice aparține lucrării artei. Asupra acestuia cititorul (și îl includem aici și pe criticul literar) trebuie să-și edifice singur propriul sistem de decodare. Tot lui îi revine misiunea să traseze ultimele linii ale unui portret cu atît mai captivant în hieratismul lui netrădat și totuși tîlmăcit: portretul artistului la maturitate.

Simona Cioculescu

Mihail CRAMA

Anul 1992

Ard in cer coroanele Moldovei ; –
Stau aici, soldat neputincios,
și strig disperat – și strig :
„Aveți grijă in cer, părinți, aveți
de nenorocirile Moldovei !”
grijă

Vinzarea

Se vinde un tîrg, un oraș ?
un tribunal ? o idee ?

Ce se mai vinde, tată,
pe vremea asta de ploaie ?

Iubire

Gerul acesta... Ce somn !
Adorm
pe sinii tăi, pe gloria ta
uitată in timpul enorm.

Lîngă sobă

Ce somn, ce licitații,
Ce ploii crepusculare,
ce vreme de migrații !...

Regatul

Regatul meu de poezie stă
sub semnu-ntineritei mele spițe –
incoronarea mea veni să curme...

Tu cine ești,
cu jertfe mari,
cu cerbi, mistreți, uitări și turme ?

Negură

Tu care vii,
cine ești ? – parcă ieri
ai mai venit o dată,
acum patru decenii.

Ne cunoaștem. Veneai
cu simbria vînzării.

Tremur. Mi-e frig.
Ce depărtare aduci iarăși cu
tine ?

Trag zăvoarele bine.

Ne cunoaștem. Veneai...

Final

variantă

Astre, spre astre !
O zi, încă o zi...

Doamne,
in ce fantastică zi
a fericirilor noastre !

Răstignirea

Răstignirea n-a reușit
așa cum fusese pregătită : –
crucea era pe dos
și-am fost răstignit anapoda,
cu capul in jos.
Protestasem dar degeaba :
soldatul roman, deși simpatic,
era beat
și-mi spunea că-i totuna.

Tata

Iată nucul din poartă,
iată poarta de lemn,
bolta sub care-ai trecut
și n-ai să mai treci niciodată...

Iată paharul din care bem.

Uitarea

lui Ion Larian Postolache

In Tatra sub cruci, camarazi –
ce toamnă-n sfîrșit de noiembrie...
și geruri și ninge-n decembrie
pe-o rece pădure de brazi.

Femeie cu copil coborînd o scară

Sfintul Ierom sub un arbore

Îngerul

Intr-o noapte, într-o clipă, într-o
singură noapte

ingerul morții...
Ce palid ingerul morții !

Raza lui era o sabie strălucitoare,
„neinduplecată”-mi spuneam.
– Dumneavoastră sinteți ingerul
morții ? întrebai
naiv, de pe prispa copilăriei.
În loc de răspuns
mă simții adus spre bătrînețe,
și ingerul morții
se prefăcu într-o livadă de pruni
dincolo de zidurile porții.

Somn

Un viscol zguduind enorm...
Te caut încă – unde ești ?
de partea dogmei-n care dorm.

Așteptarea

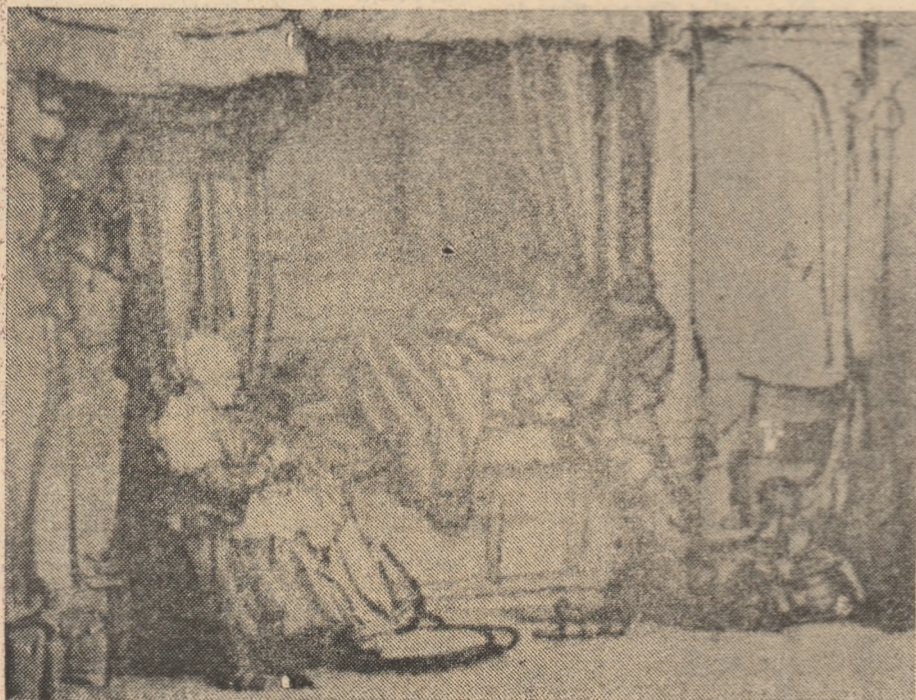
Nu credeam cite ochilor vedeam
in zodii –

și te iubeam... Ce vis !
Sînt mii de ani ! –
te-aștept și-acum

Aici
la Curțile lui Saul,
la porțile regatului ucis.

Poarta

Și strîmb acum, adus de spate,
ca-n învieri, ca-n pulbere, ca-n
drum,
la poarta Ta, înșepenit, voi bate –
cerșesc azil : atît : pe jumătate,
in timp ce marea mea posteritate
va crește-n fața porții Tale ca un
fum.

Interior cu Saskia in pat

Peisaj cu trei arbori

Un român la Paris XIII

— Fragmente de jurnal —

11 aprilie 1971

I-AM SCRIS totuși lui Baciu. Calamburul cu Pucă/Bucă m-a enervat atât de tare încît nu m-am putut stăpîni. Și de ce m-aș stăpîni? De frică? Din interes? Doar n-am venit la Paris ca să devin conformist, să mă port ca un las, să mă supun unor dogme, inverse decît cele din țară, totuși dogme. Mai bine să se supere Baciu decît să mă supăr eu pe mine ori să mă suspectez de lasitate și de oportunism. Căci, orice s-ar spune, pe mine insum: nu mă pot trage singur pe sfoară. Și de aceea — de frica mea! — tot ce fac, fac pentru mine, nu pentru alții adică pentru conservarea persoanei mele și a răsfrîngerii ei în ochii mei. Sint propriul meu regizor și vreau ca viața mea să fie o piesă acceptabilă și oricum coerentă. Altminteri sint modest: nu mi-am propus un rol de sfînt, n-am avut ambiția să conduc un popor nici să fiu milionar. Joc într-o piesă de teatru — nu vîd cum am să scap de această mentalitate pirandeliană — o piesă destul de absurdă, iar ficțiunea care este viața mea poate conferi un plus de valoare celebrității mele. De fapt, asta ar trebui să fie legătura între etică și estetic. Și cu toate acestea — sint silit să recunosc — există opere care n-au nevoie de sprijinul biografiei autorului. Aici e ceva neclar! Cred că nu eticul, prin el însuși, aduce și impune esteticul. Peste o sută de ani biografia lui Soljenitin și aceea a lui Solohov nu vor mai fi judecate etic ci poate că tot estetic (coerență, pitoresc). Nu știu... În orice caz, în timpul vieții judecata etică acționează și o influențează pe aceea estetică (și nu numai judecata etică!). Dar poate că raportul etic/estetic se manifestă la nivelul conștiinței individului (ori chiar în subconștient), adică spus mai simplu și mai concret: nu poți să te porți ca un porc și în același timp să cînti ca o privighetoare. Deși nici asta nu e o lege, îmi vin în minte atîtea cazuri de porci-privighetoare încît prefer să mă opresc din aceste bijbicii teoretice declansate de fapt de o vorbă a lui Pitagora, cu înțelepciunea conformistă a tăranelui român, spunea aseară: a te supune autorității oficiale înseamnă a fi o slugă abstractă. Așa cum e Breban, de pildă. Orgoliul artistului rămîne nestirbit. Totdeauna și peste tot, artistul a fost silit să se plece în fața forței. Să-i dea Cezarului ce e al Cezarului...

Bine, dar cît păstrezi pentru Dumnezeu? Asta e întrebare. Și nu trebuie confundată supunerea pasivă, slugărnicia acceptării cu zelul criminal — în special al neofitului — care nu mai e simplă acceptare ci complicitate. Or, din moment ce te-ai băgat slugă la un stăpîn capricios și tiranic, riscul de a-i deveni complice la crimă (rămînd în aceeași situație de slugă!) e aproape inevitabil. Ca să nu mai spun că pentru un scriitor a fi slugă înseamnă a justifica ori chiar a lăuda faptele stăpînului și atunci chiar dacă orgoliul ți-a fost cruciat (măcar teoretic), opera e în primejdie de-a se degrada pînă la dispariție. Ca să nu mai spun că, de multe ori, nici nu mai ai timp pentru ea. Ori o tot amîni, așteptînd un „moment favorabil”. Sterilitatea de care a fost lovit Titus Popovici e o dovadă.

13 aprilie 1971

AZI am văzut cîteva filme scurte realizate de Eric Duvivier, printre care unul în colaborare cu Michaux, iar altul după *Femme à cent têtes* a lui Max Ernst. Mi-am dat astfel seama, încă o dată, de limitele și de eroarea fundamentală a suprarealiștilor: scientismul și distrugerea sistematică a coerenței din dorința (naivă) de autenticitate. Scene splendide aglomerate fără nici o structurare. Secvențe anulindu-se una pe cealaltă. Filmul după Max Ernst a fost cel mai reușit (deși Michaux a avut cîteva imagini de „voyant”), pentru că se supunea unei structuri stilistice care era în primul rînd a picturii. Pictura suprarealistă a depășit — prima! — dogmele bretoniene. Și era firesc să fie așa: înseși legile picturii, adică ale unei arte prin excelență simultană, desfid dîcteu automat; pictorul e silit să aleagă, să opteze pentru anumite imagini pe care să le organizeze apoi într-un spațiu unitar. (Am dezvoltat ideea asta într-un „sotron” care n-a apărut și mi se pare că am schițat-o și într-un articol, cam mediocru, despre Chirico.)

(...)

27 aprilie 1971

ÎN SFÎRȘIT au plecat Pituții. Acum sper să-mi fac mai mult timp pentru ro-

man. La vară — dacă o să mai fiu pe aici — o să mă trezesc cu el, cu bărbatul (care în doze mici e chiar simpatic) pe capul meu: a obținut o bursă din partea „fundației Emmanuel-Cușă”. Vrea omul să învețe! Germană, franceză, filozofie, teologie, orice... În Germania are o bursă de un an. Un țaran „ruse”, cum zicea Cotruș care pâlăvrăgește acum prin Italia.

O scrisoare-pamflet de la Ivăncanu. De astă-da a nu-l mai iert: e prea încomodă relația cu el. N-am chef să intru în amănunte.

În schimb, Baciu nu s-a supărat, mai precis: și-a înăbușit iretarea. În definitiv avem un punct comun (psihologic) — consecvența dusă pînă la fanatism; din cauza asta nu „și-a dat voie” să se supere pe mine, adică să-și schimbe părerea.

(Mona ride de mine că scriu în jurnal. Zice: „să scrii și că ai apart scumiera”. Poate că are dreptate: de cît în eu jurnalul ăsta care devine, pe zi ce trece, tot mai superficial?)

27 aprilie 1971

AU FOST Ierunca și Monica în vizită. Ierunca are o teorie nouă: geniul istoric al lui Bolintineanu concretizat în politica lui Ceaușescu. De reținut e mai ales admirația pentru Ceaușescu, acest Petru-Lupu care a reușit să cîștige simpatia tuturor (celor care-i urăsc pe ruși). Dar vorba lui Țuțea: orice țaran român pus în locul lui Ceaușescu ar fi dus aceași politică și cu același succes. „Românul se pare că s-a născut nu numai poet ci și om politic. (...)

O ilustrată expedită din Roma, semnată de Fănuș, Nichita, Cotruș, Chiriță (!) înfrății în noaptea Inverii cu români din Italia printre care Mircea Popescu. Chiriță e secretarul organizației de partid a Uniunii Scriitorilor (ori adjunct?)

Manuscrisul depus la Flammarion are un prim aviz favorabil. La Nadeau încă n-am mai fost după predarea manuscrisului. (...)

5 mai 1971

M-AM HOTĂRÎT să mă înscriu la o teză de doctorat. Am fost la *Ecole pratique des Hautes Etudes* și am convins o secretară să-mi dea un formular de înscriere, deși nu e acum perioada de înscrieri. Cu formularul trebuie să mă duc la Barthes și să mă rog de el să mă accepte la un „III-e cycle” în ciuda diploma mele probabil neechivalabilă. Totul depinde de Barthes.

În paralel trebuie să încep demersurile pentru o bursă Ford. Scrierile lui Noel Bernard către secretariatul cultural al guvernului american n-au avut succes: i s-a răspuns că trebuie să mă întorc în România unde, în funcție de dorința guvernului român (!) bursa îmi va fi acordată. Din ce în ce mai mult se dovedește că individul nu contează.

Mi s-a trimis o invitație la congresul Institutului germano-român de la Freiburg. Să vedem dacă am timp să obțin viza. În cazul acesta voi fi silit să contramandez lectura în cenaclul lui Mămăligă. (...)

M-am întîlnit cu Păunescu la o seară de poezie românească, la Sorbona. Mefient, obraznic, evitînd orice discuție.

10 mai 1971

ULTIMELE zile le-am pierdut cu turismul. Mona nu s-a lăsat pînă nu m-a dus prin tot felul de locuri. Joi seară pleacă. În aceeași zi poate plec și eu în Germania, la Freiburg. La congresul ăsta mai sint invitați printre alții: Nichita Stănescu și Peyfuss.

La Nadeau: două avize favorabile. Va decide lectura pe care o va face însuși Nadeau. Trebuie să-l mai pun pe Deguy să-l piseze. Pe cine aș mai putea ruga?

10 mai 1971

L-AM ÎNTÎLNIT pe Dan Culcer care împreună cu Romulus Guga scot revista *Vatra*, la Tg. Mureș. Impresie în general favorabilă: mare amator de literatură fantastică (m-a invitat la piesa lui Rous-sel *L'Etoile au front*, la care obținuse bilete de la Pauvert; îmi pare rău că nu mă pot duce, plec în Germania mai înainte), descurat în opiniile politice, deși cam blazat (blazat nu disperat!) Altfel descurcăreț (...)

Autoportret

MIC DICȚIONAR

VIZITĂ. Există vizite și vizite — vizite-obligație, vizite de lucru, vizite festive, vizite de stat, vizite private. Există și vizite care-ți dau fiori și care pot marca o răsturnare istorică. În care dintre aceste categorii s-ar încadra vizita de Paște a Regelui Mihai?

Nici n-a apucat micuțul avion regal să părăsească aeroportul Otopeni și, la conducerea Instituției însărcinate cu liniștea țării, începuse deja o ședință extraordinară. În loc de introducere, șeful suprem al Instituției lansează ca o măciucă întrebarea ce stătea pe buzele tuturor:

— Cine a avut, tovarăși, ideea de a-l lăsa pe rege să treacă prin București?

Toți subordonații lasă capetele în hirtzi. Comandantul, care nu-și mai stăpînește nici măcar reflexele lingvistice, continuă iritat:

— Am făcut o gafă uriașă, am arătat lumii întregi ceea ce trebuia ascuns cu grijă. Asta o să se lase cu destituiri și mutări, fiți siguri! Vă întreb încă o dată: cine a avut ideea? E ușor să aflăm, era doar în urmă cu o săptămînă. Cine?

Tăcere unanimă.

— Bine, vîd că nu aveți curajul unei autocritici constructive. Am ordin de sus (gest semnificativ spre tavan) să fac o anchetă și un raport în legătură cu duminica trecută. E clar?

Tăcere foșnoitoare în asistență. Cineva tușește:

— Eu am fost pentru accidentul de avion, tov. comandant, dar n-ați acceptat.

— Accident de avion? Ești nebun? Îți inchipui că n-ar fi știut pînă și copiii cine a doborât un pilot de incercare? Lasă-te de meserie, Nelule, deschide-ți mai bine un SRL. Idei mai subtile n-ați avut nici unul?

— Mă iertați, eu mă gîndisem la gazul de adormit, montat în lampa din plafon.

— Și?

— Cînd să emit ordinul de misiune, am aflat că specialistul nostru în lămpi soporifice își luase cinci zile de concediu.

— Concediu? Tocmai acum? Măgaru! Fă-mi un raport, că dă el de dracu'. Altfelva n-ați găsit?

— Eu voiam să vă propun electrocutarea în baie, dar specialistul nostru a fost numit atașat militar la Buenos Aires.

— Bravo, toată lumea pleacă! Și nu aveți pe altcineva care să-ți facă treaba?

— Aveam unul singur, dar e specialist în closete cu electrocutare; mi-a fost frică să nu comitem vreo eroare fatală; la rege intră multă

lume, unii erau bătrîni, se puteau duce pînă la...

— Mă rog, mă rog! Apropo, sper că ați descifrat banda de la Continentul și că măcar o dată microfoanele n-au funcționat cum trebuie. O vreau miine, cu traducere cu tot, pe biroul meu. Mai aveți ceva de spus? Văd că n-o scot la capăt cu voi. Ghiță!

— Trăiți!

— Bine, mă, ce taci ca mortu? Acum o să sune telefonul și noi n-am rezolvat nimic. Propune tu ceva, doar ai scris ani de zile raportul pentru Paște, l-ai scris și pe ăla de la Brașov în '87, te apucaseși să faci și raportul cu Timișoara, acum ce-o să pui pe hirtie?

— Permiteți să raportez, eu cred că e mai bine să aplicăm rețetele sigure.

— Adică?

— Se redactăm un raport optimist cu măsură. S-a spus că în București l-au întîmpinat pe fostul rege cinci sute de mii de oameni. Parcă l-a numărat cineva? Era Paște, vreme frumoasă, lumea ieșise și ea la soare...

— Zi mai departe!

— Nu s-a întîmplat nici un incident, nu-i nimic de semnalat. Prin urmare, fostul rege s-a strecurat în mulțimea ieșită la plimbare și a încercat să-și facă o popularitate lef-tină.

— Bine, m-am prins, apucă-te de lucru, vreau să-ți citim opera în plen. Sună telefonul. Comandantul răspunde.

— Alo! Să trăiți! Cu respect! Da, am făcut ancheta, într-o oră avem gata și raportul. Concluzii? Nimic special, totul în ordine, masele populare sint mulțumite și liniștite. Cum? Mulțimea din jurul bisericii Sfîntul Gheorghe? S-a exagerat, tov. prim, vreau să zic domnule Președinte, cîteva zeci de babe surde acolo și niște moșnegi neputincioși. Oamenii de pe bulevard? Tocmai ieșeau de la meci, etapă în Cupa României, jucase FC Abatorul cu Rulmentul Birlad, ghinion, ce să-i facem! N-aveți grijă, n-o să se mai repete, vă asigurăm, conțați pe noi. Să trăiți!

Și comandantul aruncă subordonaților săi o privire în care undă de reproș se amestecase deja cu duioșie părintească.

Mihai Zamfir

P. S. Autorul rîndurilor de mai sus îi cere iertare lui Art Buchwald pentru acest *remake* al unui celebru articol semnat A.B.: e încă o dovadă că marea jurnalistică poate aspira la eternitate, la fel ca oricare formă de artă.

A început anamneza!

"...et ce moment fut celui du retour de sa grande âme".

MONTESQUIEU

ÎNTRU proaspăt eliberării de la Jilava, vărsați de niste temnicieri deodată nesiguri pe ei într-una din curțile îngropate sub un val de pământ ale Fortului 13, s-a pus deodată întrebarea „ce ar trebui să ardeze?”. Așteptam să fim luați de niste camioane și duci în oraș aici, ni se spusese la eliberare. Ceaușescu a părăsit țara. Aproape toți cei care au gândit atunci ceva cu glas tare au afirmat că lucrul cel mai bun ar fi ca armata să preia puterea și să conducă țara cu mână forte a unui Antonescu. Eu am replicat cu un cuvânt din Orbirea lui Canetti: „dacă un pumn ar avea gură, cuvintele lui ar fi pumni”.

De unde atunci cea opțiune aproape generală? Iată cum îmi explic azi lucrurile. Răspunsul este îngropat undeva în trecutul formării părinților noștri: și anume, plec de la constatarea că părintii celor născuți după 1950 au cunoscut din vechiul regim numai loviturile de autoritate, care, absolut toate, erau justificate de fetisșii bitei prin corupția partidelor și prin impotenta logoreică a parlamentarismului. Ei erau adolescenți când criza partidelor s-a manifestat prin cele aproape 25 de procente cistigate de extrema dreaptă la alegerile din Decembrie 1937 și prin paralizia în care decizia a fost aruncată de inconcludența acestora. Ce este însă o criză rezultată din alegeri? Este, în primul rând, o criză a electoratului. Nu trebuie să uităm nici o clipă că, după 1933, opinia publică românească era sensibil înclinată să acorde favoare seducțiilor periculoase ale acțiunii directe și autoritare, în defavoarea acțiunii lente și miuicite prin persuasiunea cuvintului care caracteriza politica parlamentară. Nu este neobișnuită nici împrejurarea că împotriva „constitutivei” lui Carol II a votat un număr nesemnificativ de cetățeni și că opinia publică, vorba maresalului Antonescu, era cu legionarii. Părinții noștri s-au format în atmosfera de blocaj al viitorului pe care iminenta războiului o colora cu anxietăți care implorau miracole. Inconștient, toți așteptau atunci de la capii națiunii o salvare, iar cei care afirmau că astfel de soluții nu există erau considerati neputincioși sau trădători. Astfel de epoci exaltate de disperare și de absența alternativelor se joacă aproape în exclusivitate pe scamatoriile personalităților carismatice. Iar acestea, indiferent de soluție, au o singură manieră: autoritarismul. Născuți de catastrofă sau în proximitatea ei, autoritarii trec în pasiul regimului pe care îl distocă toate relele care inevitabil grevează viața socială: iugulind informația și rigidizând societatea, ei par să elimine niste tare care, departe de a dispărea, devin în fapt doar mult mai puțin cunoscute de mulțime. Astfel, mutărea granitelor din 1940 a fost resimțită de mulți, într-o perfectă logică a sentimentului deviat, ca fiind un test istoric privind incapacitatea regimului democratic de a mai conserva ființa națională. Autoritarii au știut mereu să speculeze această stranie superstitie a inculturilor, potrivit căreia o situație complicată care rezistă deconstrucției cuvintului poate fi totuși rezolvată prin folosirea îndemințată a bitei. Acesta a fost mediul politic în care părinții noștri s-au format: o atmosferă marcată de neîncrederea în sistemul pluralismului partidelor, de acuzațiile care puneau dezastrul țării pe seama dezmățului politicianist și de sugestia irezistibilă că numai autoritatea providențială și regimul de mână forte pot fi soluții realiste la corupția economică și la mutilarea națională. Cred că nu gresesc apreciind că acest tip de cultură politică, bazată nu pe reflecție și informație, ci pe reacția umorală a unor presupozitii care păreau firești și solide pentru că pluteau în aerul vremii a stat la originea fesenismului masiv manifestat la 20 Mai 1990. Este important să înțelegem că acel vot nu a fost politic, ci resentimentar: în el au conlucrat harnic atât dorința lui Carol II de a guverna personal peste partide, cât și providențialismul autoritar al lui Antonescu: aceste două regimuri au căzut bine de acord asupra necesității de a scoate partidele, deci sistemul parlamentar, din viața țării și au contribuit decisiv la discreditarea lor în mentalul colectiv al românilor formați în acea perioadă.

Stafeta acestei ostilități a fost preluată de comunisti, care au reluat în notă proprie legatul idiosincraziilor autoritaristilor de dreapta. Astfel că generația copiilor, la formare a cunoscut un climat asemănător, și anume cel format din premisele care au justificat „patriotic” noul colaborationism, pe care părinții lor, pentru salvarea lor și a nației, l-au practicat cu o conștiință care s-a eliberat de vinovăție acceptând falsifica-

rea. Conjectura mea este că regimurile autoritare care au pus capăt sistemului parlamentar în România au favorizat esențial lipsa de reacție civică în favoarea democrației pe care comunistii și-au jucat devastatorul succes. Mai apoi, a vedea în N. Ceaușescu atât un David care se luptă patriotic cu Goliath sovietic, cât și un soi de Antonescu redivivus, nu a mai părut o mistificare esențială și de prost gust. Cu un mental pervertit de propaganda autoritaristilor părinții noștri s-au predat fără rezistență unui colaborationism care se justifica atât prin convingerea „născută” în ineficiența democrației, cât și prin credința că ființa națională este oprimată de comunismul național al lui Ceaușescu. S-a ajuns astfel, prin continua scădere a stăcheții bunului simț, la justificarea terorii, a despotismului arbitrar și a degradanțelor fizice materiale prin rezistența „erotică” a energumensului, în care incredibilități de mulți credeau. La presiunile antinazionale ale URSS, judecând din punctul de vedere al posterității ideilor, cel mai remarcabil succes al spiritului anti-democratic în care Carol II și Antonescu și-au educat tinerii a fost sporișul dat de generația abamei formată ideii potrivit căreia N. Ceaușescu este un patriot naționalist de formare comunistă care reflectă just interesele țării. A fost apoi floare la ureche pentru acesta să ne înculeze aberația care sustine că singura soluție la un dezastru economic este recursul la chestiunea națională, a cărei cheie este fundamentaționismul. Astfel îmi explic rațiunea pentru care mulți dintre proaspăt eliberații de la Jilava credeau instinctiv, adică împotriva judecării, în eficacitatea soluției autoritariste reprezentată de conducerea militarilor, conform principiului „dacă un lucru complicat rezistă rațiunii, atunci soluția e bită”.

La cîteva luni de la scurgerea evenimentelor (nu imediat!), ceea ce m-a frapat indesebi a fost uniformitatea discursurilor care au fost rostite din balconul fostului CC. Era o uniformitate care, analizată, decurgea în mod clar din consensul falsificării de care am vorbit mai sus. În special, în ordinea firească a lucrurilor, ar fi fost normal ca de la acel balcon, spre care toată lumea privea ca spre locul din care trebuie să vină soluția Revoluției, să fi fost propusă și această soluție:

„Dacă a existat comunism în România este pentru că a fost impus cu forța. Or aceasta înseamnă neconstituțional: toate actele regimului comunist sunt de aceea lovite de nulitate. Cad astfel în neant constituția prezidențială din 1974, cea „republicană” din 1985 și, pe linie de consecință, prevederile ei deliște din 1962 și 1948. La capătul acestei regresii ce rămâne? Regimul monarhiei constituționale, reprezentată prin constituția amendată, de la 1923 și prin persoana Regelui Mihai I, care încă trăiește. Ce a reprezentat acest regim? Sub el, România a cunoscut succesele ei cele mai spectaculoase și prima oară în istoria ei, soluția integrală la problema națională. Salvarea din dezastrul comunismului românesc nu poate sta în căutarea unei formule de continuitate și convenită cu instituțiile ceausiste, ci, asemenea organismului care, trecind de la boală, regăsește sănătatea dinaintea bolii, în revenirea la acea formă naturală de existență politică care era în ființa la momentul lo-

Sonele.

Cînd însuși glasul

Cînd însuși glasul gîndurilor tace,
Mă-ngînă cîntul unei dulci evlavii...
Atunci te chem; chemarea-mi
asculta-vei?
Din neguri reci plutind te vei
desface?
Puterea nopții blind insenina-vei
Cu ochii mari și purtători de pace?

Răsai din umbra vremilor încoace
Ca să te văd venind — ca-n vis, așa vii.
Cobori încet... aproape, mai aproape,
Te pleacă iar zimbînd peste-a mea
față,

A ta iubire c-un suspin arat-o.
Cu geana ta m-atinge pe pleoape,
Să simt fiorii stringerii în brață,
Pe veci pierdute, vecinic adorato!

PE VECI pierdută se află iubita
aici, dar nu și iubirea. A rămas ca o
muzică sfîntă (Mă-ngînă cîntul unei
dulci evlavii) care face să amuțească
pînă și rumoarea gîndurilor. Într-un
anume ceas, cînd se pun trei întrebări
și se rostesc trei rugămînți, fără
să fie lîmpede dacă vor fi răspunse
și ascultate vreedată.

Întrebările sînt printre cele mai
miraculoase care s-au pus vreedată
tubirii: Desprinzîndu-te din ceturile
reci ale instrîinării și-ale depărtării,
ai să mai vii cîndva, plutînd? Iar
ochii tăi cei mari or să mai strălu-
cească în Puterea nopții, pe ea înse-
ninînd-o și sufletului aducîndu-i
pace?

Iar îmbierile presupun un spațiu hi-
meric, umbra vremilor, așezat unde-
va sus, de unde cineva s-ar putea
cumva desprinde, răsărînd ca-n vis:
fantașma trecutului cu chip de iubită.
Desprinde și cobori, lent și progresiv,
pentru a se apleca asupra celui sin-
gur, pentru a face lucrul cel mai suav
cu putință: să-i mîngîie pleoapele
cu genele, descătîșînd, astfel și nu
cîntînd, înflorata amintire a îm-
brășisării.

Toate acestea, cum prea bine știm,
sînt scoase din viață, sînt pentru Ve-
ronica. Spun asta pentru ca toți cei
care vor să înțeleagă ce este poezia
să măsoare depărtarea dintre Veroni-

ca de cîndva, dintr-o viață, și ființa
imaterială și fără nume care trăiește
din cuvinte, din cadente și din eco-
uri de cuvinte, în aceste și în alte
multe versuri fără moarte.

Mi-e greu să mă abtin de la a sem-
nala o stranie analogie. Nu știm prea
bine cît îl știa Ion Barbu pe Emi-
nescu, dar înclin să cred că versurile
pe care le voi cita, Peisagiu retrospectiv,
II, nu-i sînt tributare predeceso-
rului, oricît sunetul lor și, în parte,
scenariul lor, ar fi atât de asemănător
cu acela din Cînd însuși glasul:

De-a lungul tristelor răzoare
Pe care vîntul grămădi
Atitea crengi rătăcitoare
Mîngietoare vei veni?

Din golul toamnei vei renaște,
Iubirii mele vis fugar,
Și însetat va cunoaște
Beția vinului tău rar?

Vei fi atunci Izbăvitoarea?
Deși umbrît de-un mort trecut,
Îmi vei aduce totuși floarea
Neprihănitului sîrît?

Și-n pacea-ntinderii, cuvîntul
Pe-atitea buze bînuî,
Dar iar intrat în noapte, sfîntul
Cuvînt va fi, va fi rostit?

viturii de forță a bolșevicilor, adică la
monarhia constituțională. Ei bine, este
inutil să vă reamintesc că acest discurs
NU a fost niciodată rostit în balconul
CC al PCR. De ce? Pentru că nimănui
nu i-a trecut prin cap cel mai de bun
simț lucru cu putință! Pentru că fusesem
educat să nu vedem soluția legitimă,
ci să adoptăm în mod firesc acele
decizii care să ne mențină în captivita-
tea pesterii! Amintii-vă că, în acel De-
cembrie totîl priveam clădirea CC al
PCR și stăteam cu spatele la Palatul Re-
gal. Or clădirea fostului Minister de In-
terne, fundată în subterane în care s-a
schingiuit bestial și s-a ucis la adăpost
lei bolșevice, fraudulos dezbrățată
în rațiune patriotică de stat, era în fapt
o replică de tip liturgic neagră la ceea
ce comunistii uzurpaseră: legitimitatea
monarhică reprezentată de clădirea Pa-
latului Regal. Iar noi, poporul Bucures-
tului, prin care vorbea simbolic rătăci-
rea noastră, priveam fără alternativă la
replica negativă, uitînd că există, la doi
pași, și originalul. Altfel spus, așteptam
răspuns de la singura zonă a lumii care
nu ne putea da altul decît „să se revin-
ziască, primesc, dar să nu se schimbe
nimic”. Ceea ce s-a verificat cu asupra
măsură în acești doi ani de uzură a uzurpă-
rii. În Decembrie, este lîmpede, noi a-

veam ochii încă acoperiți de ordurile
proastelor deprinderi ale unor suflete
deprinse să-si tolereze iostnicia de lasi-
tățile unei culturi politice deviant inocu-
lată și frămîntată de niste resentimente
îndelung lînsute de cultul idolatrii
plebei. Cu timpul, adunările opozitiei
și-au fixat tribuna pe una din laturile
Palatului Regal, fortîndu-ne astfel să
privim exact spre locul către care, dacă
nu am fi fost ce suntem, am fi privit
încă din Decembrie. În ordine simbolică,
însănătoșirea noastră începuse a-si de-
clansa în sfîrșit mersul spre reintegrarea
originilor. Ne vindecăm treptat de re-
oerizarea prin care am acceptat ca in-
vitabil nu doar comunistul, dar și ius-
tificarea naționalistă pe care i-o adusese
Ceaușescu. Ne treziam dintr-un dezmăț
isteric și vulgar. Ei bine, la manifesta-
rea de enormă și jovială simpatie pe
care poporul Bucurestului a dăruit-o
Regelui Mihai I și Reginei Ana am sim-
țit cum participă, redesteptat, spiritul
bun al românului. O căldură umană care
nu degenerază în familiarism, o fami-
liaritate de bun gust care nu devine tra-
gere de sireturi, o bonomie veselă capa-
bilă de cea mai spirituală spontaneitate,
o calitate a entuziasmului care exaltă
fără a degrada, ca și un respect care, în
cea mai bună tradiție a spiritului româ-
nesc, stie a nu se abandona spasmele
venerației și care stie a-l venera pe
Dumnezeu fără a pierde nici apropierea
afectivă, nici respectul, între egali, al
distanței, — toate acestea m-au încura-
țat să cred că românii își regăsesc in-
stinctul sigur al discernămintului bazat pe
bun gust și jovialitate. Acele reacții de
mahala pe care le-am avut cu toții, da-
torate deraierii discernămintului și pier-
derii repulsiilor pentru vulgaritate, degra-
dare care ne-a înămolit simțul moral al
justeii ierarhii, păreau acum a fi fost în-
locuite cu gesturile normale ale anam-
nezei. Românii își recunosteau, în mo-
narhul lor, valorile care îi făcuseră odi-
nioară demni de respect. Era ca și cum,
în aerul care vibra de prezenta majestă-
ților lor, toți am fi început să ne ream-
intim ce înseamnă cu adevărat Româ-
nia modernă: o întregire a tuturor te-
ritoriilor istoriei românești sub un re-
gim care din punct de vedere religios
este creștin, din punct de vedere econo-
mic este liberal iar din punct de vedere
politic este al monarhiei constituționale:
o întregire sub Dumnezeu și sub Rege
care constituie singura bază posibilă
pentru o spiritualitate al cărei trup este
cultura română și a cărei mînte și inimă
suntem toți cei care, locuînd aici cu ră-
dăcinile noastre de oriunde, alcătuim
neamul românilor, comunitate prezentă
în secol a viilor și a morților.

VALERIU MLADIN — Strigăt

H.-R. Patapievici

Nichita Stănescu în 1955

NU EXISTĂ nici o asemănare vizibilă între poezia, grea de materialitate, a lui Tudor Arghezi și jocul de diafanități din care se constituie poezia lui Nichita Stănescu. Dar există, între cei doi poeți, o similitudine de carieră postumă. Ca și Tudor Arghezi, Nichita Stănescu continuă să „publice”, la mulți ani după moarte, noi și noi poeme. Dacă nu am ști ce s-a întâmplat în 13 decembrie 1983, am putea crede că poetul se află încă printre noi și participă la viața literară. Iar rezerva de inedite este departe de a se fi epuizat.

O surpriză de proporții o constituie publicarea unui volum de poeme în întregime inedit, **Argotice**. Este vorba de versuri dintr-un registru datat „3 Ianuarie — 28 Decembrie 1955”, cărora li se adaugă texte din 1954 și 1956 (toate din perioada studenției). Meritul principal al acestei spectaculoase restituiri revine Doinei Ciurea, care se dovedește nu numai o devotată păstrătoare de amintiri despre poet, ci și o foarte competentă exegetă. Ironia fină la adresa esteticii proletcultiste din epocă, admirația lucidă cu care este evocat Nichita Stănescu, bunul-gust dovedit în alcătuirea volumului — toate acestea ne fac să regretăm că Doina Ciurea nu profesează în mod curent critica și istoria literară.

Pentru curioșii, bineînțeles, surpriza nu este totală. Se știa că în legătură cu existența unui volum de **Argotice**, cu atât mai mult cu cât Nichita Stănescu însuși făcea uneori referiri la el. Se știa, dar se uitase. Mai trebuie adăugat faptul că poetul recita câteodată, într-un cerc restrâns, poeme scrise într-un limbaj argotic cu specific ploieștesc, poeme care — culmea! — nu sînt de găsit în cuprinsul recentului volum. Enigma rămîne s-o dezlege istoricia literară.

Cum era Nichita Stănescu înainte de Nichita Stănescu? Doina Ciurea are dreptate cînd afirmă că, în linii mari, personalitatea poetului se configurase încă de atunci, în condiții cu totul nefavorabile. Influențele prezumptive din

Nichita Stănescu, **Argotice (Cintee la drumul mare)**. Ediție alcătuită, îngrijită și prefată de Doina Ciurea. București, Editura Românul, 1992.

Anton Pann, George Topirceanu sau Tudor Arghezi sînt greu de identificat și contează mai mult ca reminiscențe ale unei sensibilități poetice renegate, ca o experiență făcută în imaginație înainte de scrierea poemelor proprii.

Din copilărie învățăm să pronunțăm cuvintele într-un anumit fel, să le folosim doar în legătură cu anumite situații, să reparăm repede, ca pe-o greșală, orice echivoc ivit în cursul vorbirii. Toată această disciplină a utilizării limbajului înăbușă în noi și, în unele cazuri, stinge o innăscută și intensă dorință de a ne exprima direct, complet. Nichita Stănescu eliberează cuvintele din rețeaua de restricții și ne face să retrăim o stare uitată, fermecîndu-ne sau doar sperîndu-ne, ca și cum ne-ar îndemna să săvîșim un incest. El înlătură judicioasă complicație și redescoperă neserioasa simplitate, cu o uimitoare grație.

Dacă în poemele lui Nichita Stănescu cuvintele ar fi lipsite de orice atribuții semantice și alt — ca la dadaști — n-ar rezulta decât un fel de texte moarte. De fapt, altceva ne incintă la el decât imaginea unor termeni liberi și anume spectacolul eliberării lor. Ca un castel din cuburi, eșafodajul lingvistic se prăbușește lin și nimic nu este mai îmbucurător — spiritual vorbind — decât să-i vezi elementele componente... dîndu-se de-a dura, pînă foarte departe.

În volumul **Argotice** spectacolul acestei eliberări este și sărbătorește, și stîngaci, ca orice premieră. Poetul se simte dator să se justifice în fața cititorilor, dînd de înțeles că nu face decât să urmeze o tradiție a poeziei argotice, că totul este un joc etc. Spiritul villonesc, de care se molipsește inevitabil, fie și pentru scurt timp, toți studenții de la filologie constituie un minunat alibi pentru tinărul subtil și blond, care, așa nevinovat cum pare, va întoarce (ca la Ploiești!) cursul poeziei românești: „...Motan m-aș fi dorit să fiu / cu coada-n sus, cu blana-n dungă, / cu gheare și mustețe lungi, / c-un ochi verziu și-un ochi căprieu // Cînd zorii ziua o deznodă / să mă tot duc, să mă tot duc, / și tîni-cheaua prinsă-s coadă / s-o zdrăngănesc pe străzi, năuc // Pisicile de prin vecini / să le gonească pe la pricini, / să-mi fete fiecare-un fiu / c-un ochi

verziu și-un ochi căprieu...“ (**Cintee la drumul mare**).

Caracteristică pentru această perioadă este și tentația irezistibilă pe care o simte poetul de a face experiențe poetice riscante. Parcă are în față un fir metallic prin care circulă un curent electric de înaltă tensiune și vrea neapărat să-l atingă, fie și numai preț de o secundă. Iată-l, de exemplu, cum se „curentează” la sfîrșitul unui poem de trei strofe — **Ars poetica**: „Cuvîntul moare în tăcere / Se sbate înjunghiat de vis / și vrea bacșiș și vrea durere, / și-nține pumnul drept, deschis // Ațuă aur pe icoane / prea în zadar s-a spălăcit, / căci găozarii cu plocoane / abia acum au conăcit // Și-și geme-n sine universal / beția stearpă de hașiș / Mă doare surd, mă taie versul / cum simți nevoia să te piși.”

Nu mai lui Nichita Stănescu îi stau bine asemenea excentricități. Și aceasta pentru că la el există o tandrețe de fond, care anulează aprioric trivialitatea. Cele mai delicate și tulburătoare declarații de dragoste din literatura română sînt ale sale. Hiperion n-a reușit să o cucerească pe Cătălina, în concurență cu eficientul Cătălin, dar Nichita Stănescu ar fi reușit. Ce femeie ar rămîne indiferentă la o asemenea mărturisire: „...Cînd trece-asa, întretăiată-n grai / legănător și împlinită-n grații, / regret profund că nu sînt un tramvai / c-aș duce-o-n mine nouă stații!” (**La marginea Bucurestului inserat**).

Versurile din perioada studenției păstrează și amintirea efortului sistematic făcut de poet de a disloca structurile înseși ale logicii, de a ieși din cleștele dualității cauză-efect, de a ajunge la acel **altceva** care va fi esența poeziei sale: „Arșița tălpilor / nu ni se mai scurge în trotuar, / căci picioarele ni-s încălțate / nu în pantofi, / ci în cismar, / Umeriș nu mai șterg cu umbra / trotuarul, / căci nu-s îmbrăcați în haine, / ci în croitor.” (**Mărturie**). Eliberarea este încă, după cum se vede, incompletă și explicată. Poetul cucerește nu libertatea propriu-zisă, ci anumite libertăți. Dar este clar că se îndreaptă, ca teleghidat, spre un mod liric cu care azi sîntem atât de familiarizați încît nici nu ne vine să credem că multă vreme n-a existat.

Mai remarcăm, în acest volum scris cu cinci ani înainte de debutul editorial omologat de istoria literaturii (**Sensul iubirii**, 1960), o dramă a „ob-servării” realității. Ca și alt ploieștean genial, care declara că vede enorm și simte monstruos, Nichita Stănescu sesizează cu o acuitate aproape dureroasă pulsul existenței. Foșnetul singelui în vene îi sună în urechi ca un vacarm, scîlpătul de soare dintr-un fir de iarbă îl orbeste. Această finețe de înregistrare, departe de a fi o simplă performanță tehnică precum sensibilitatea seismografelor sau a oglinzilor parabolice, are un sens afectiv. Poetul simte față de tot ceea ce îl inconjoară o mare și, uneori, în mod paradoxal, o caustică duioasă: „Acesta e ceasul de liniști nespuse / Materia doarme cu pumnii deschiși / Iată, cu mințile și cu genunchiul / țaria-i supusem, și vloga, pieptiș” (**Cintee de odihnă**).

Volumul **Argotice** (intitlat inițial, de autor, **Cintee la drumul mare**) ne dă prilejul să reflectăm încă o dată asupra unei creații lirice profund reformatoare. Din poezia dinaintea lui — construită și finisată ca un monument de bronz — Nichita Stănescu n-a păstrat nimic. Sau a păstrat, totuși, ceva, ceva greu definibil, un ton sentimental, care se aude în versurile sale mereu, ca un acompaniament, de dincolo de text. În rest, însă, n-a păstrat nimic. Dintr-un monument de bronz, poezia s-a transformat la el într-o emisie continuă de forme schimbătoare, într-o fluentă, într-o realitate în statu nascendii. Înnoirea a mers atât de departe, încît a depășit cu mult așteptările contemporanilor și a devenit un posibil mesaj pentru cititorii din secolul douăzeci și unu.

Alex. Șefănescu

PREPELEAC

Cămila prin urechile acului

UN LUCRU care se vede cu ochiul liber, sau se aude cu o ureche presupus liberă este fetul unui ins de a fi, de a se purta și de a cuvînta, spunînd sau nespunînd adevărul. Orice ai spune, comportamentul contează și ades, un adevăr, prost slujit, se degradează prin modul cum este comunicat. Nu-i vorba numai de vorbirea în sine. De calitățile ei. De logică, de claritate, simplitate, sinceritate. La acestea, se adaugă infățișarea, purtarea vorbitorului, credința vădită în ce zice, sobrietatea mișcărilor feței și mîinilor — vă aduceți aminte de strigățul exasperat, după Decembrie 1989, al unui cetățean pierdut în multime: **nu mai da din mină!** Asincronismul, maladiiv, dintre cuvînt și gest ne înnebunise pe toți. Unii posedă știința perfectă a vorbirii calme, măsurate și care pare sinceră, curată. Oricît de aleasă ar fi oratoria, oricît de bine mascate interesele, mulțimile **percep**, — nu spun înțeleg, — percep, simt, mai devreme sau mai târziu, falsul abil montat în discursul voit capîvant și fermecător prin tonul său general.

Am mai discutat despre „proști”. Am stabilit că în imediat n-au nici o șansă. Că pot fi duși de nas încoace și-ncolo. Dar știm în același timp, cu toții, — nu numai că a lor ar fi împărăția cerurilor, — dar și că, fără ca vreunul din ei să aibă habar, individ cu individ, dau din cînd în cînd, celor ce-i mint, loviturile grele, loviturile nimicitoare, fără ca acestea să fi urmărit vreun plan, fără să fi fost măcar gîndite. Probabil, un efect de acumulare. Probabil, marile, inefabilele manevre ale Hazardului.

DACA asta-i hazard... Și mai e ceva. „Proștii”, — iarăși, fără să știe, — mai au o armă teribilă, un radar primitiv, o înzestrare biologică asemănătoare lilieciilor ce zboară cu greu și se zbat între pereții peșterilor întunecoase, fără să se zdrobească de stîncile umede și ascuțite, evitîndu-le cu această jucărie de simț ori de instinct, rudimentar, atât de eficace. Nici un serviciu secret din lume, oricît de sofisticat, tehnic, nu-i în stare să detecteze, ca liliecii, nu numai **lucrul** care li se împotrivesc, lucrul fatal lor (altul, cu totul altul decît „cel în sine”) dar și calitatea intunericului atât de dramatic cunoscut.

Ieșind la suprafață și frecîndu-ne bine la ochi, putem să constatăm că arma aceas-a defensivă, pur defensivă, a săracilor cu duhul, a multumilor neajutorate e tot un detector, o forță ascunsă care simte, percepe ce nu-i în regulă, în jocul general, nedreptățile, injustițiile, și nu cele ce intră în paragrafele codului penal și în general în legile și regulile Justiției: încălcările eticii de bază, mai ales, ale căreia norme nici ele nu sînt clar definite, fiind prea mari sau prea profunde. Să luăm un caz. Un om flămînd îți face semn că îi e foame și că ar vrea să vie la tine la masă, și personajul îți e și rudă pe de departe. Îi zici stai domnule să ne mai gîndim, îi lași vasăzică o speranță. Omul se urcă-n căruță, e gata să dea bice la cai, dar vine cineva și îi spune stai, nu mai veni, și-i oferă un motiv. Flămîndul se retrage, bosumflat, mai așteaptă și peste cîva timp i se dă a înțelege că s-a ivit ocazia mult rîvnită a unui prînz în, să spunem, familie și iar se urcă-n căruță, dă bice la cai, intră val-vîrtej în ogradă respectivă, se dă jos fericit,

alergă spre casă, însă argații cu ciomege, invîrtind ciomegele-n mină, îi zic înapoi, nu se poate și iar îl resping. Estimp, vecinii, pe la garduri, văd și iau cu toții aminte, și chiar dacă poftitul e un nepoftit, ba chiar un ins urcios, îi iau pe loc apărarea, — nu se poate, domnule, să-ți bați joc de el, e și el om, ce dacă așa și pe dincolo, dacă a vrut să vie și el la masă și n-ai zis nu din capul locului, lasă-l să intre în casă, creștinește! Dacă **serviciul psihologie** analizează situația, probabil va deduce de la sine și în mod inteligent restul, ea și urmările atât de puțin inteligentelor respingeri anterioare. Nu-i vorba de fiul risipitor. E vorba de fiul risipit. Și nu vițelul cel gras s-a tăiat, ca în parabola sfîntă, ci cîlălalț vițel, abstract, — s-a tăiat doar cifra zero a neghiobiei politice. Să nu a-clame bunii vecini?

ACUM zece ani, la Irkuțk, blajinul meu prieten, poetul Slava Filipovici mi-a arătat socul imens al unei stații de pe malul Angarei. Stația lipsea, dar socul, pustiul cum era, părea și mai impunător. Așa-i făcut omul, lipsa, — nu ca nevoia, — îl atrage mai mult decît forma pusă la locul ei. **Lucrul** era statuia țarului Alexandru al doilea, dată jos de bolșevici. Poetul meu siberian, o namilă de doi metri, a ridicat un braț profetic în soarele Angarei și a prezis, strigînd, fără să-i pese de cei din jur, că statuia țarului va fi curînd repusă la locul ei și a mai spus pe rușește ceva, n.am înțeles, dar lumea a ris. Tot Slava mi-a arătat apoi casa de lemn unde printesa Trubețkoi s'ătuse în surghiun, pianul ei fragil, osificat, descărnat, ca scheletul unei grațioase păsări de apă. Cinci vizitatori din Crimeea așteptau smeriți să intre în casuță să vadă unde pătimise gingașa printesă intelectuală. Din Crimeea?! Și ați venit tocmai de acolo numai pentru asta?! Nu, pentru nici o altă treabă; numai pentru asta.

PRIMA dată de glasnost am auzit pe malul lacului Baikal. Eram tot cu Slava. Amîndoi ne oameam englezește. Moment! a făcut odată poetul, ca să fie mai clar. A luat un pahar albastru de plastic în care pe fund mai era un pic de coniac **Vrancea**, s-a dus la lac, s-a aplecat mult, l-a umplut cu apă, cu apa de Baikal, cea mai pură din lume, a revenit la mine, și de la înălțimea sa de urmaș al lui Ermak, a vărsat încet paharul în iarbă săracă, zbrîlîită. „Uite, asta-i glasnost!” — transparența desăvîrșită și mai ales largă și întinsă, întinsă, mai mult și decît Siberia...

Asta se aplică și la purtări. La purtările, la vorbirele omului politic. La limpezime, la bun simț, la economia de cuvinte. De Paști, domnul Coposu, pe care Mișcă rîndul trecut îl lăuda, s-a inclinat spre invitatul zilei, îndemîndu-l să se arate „numai un minut, ca lumea să înțenecheze”. Asta s-a auzit clar la T.V. Invitatul a tresărit și s-a uitat surprins, zîmbind jenat de acest servilism; regret, dar așa a fost. Din tot ce s-a petrecut, mie mi-a rămas pe rețină aceas-tă reacție spontană de bun simț și de bună creștere și de respect cuvenit bunilor bucureșteni. Nu sunt pro, — e complicat — după cum a spus însuși invitatul. O lecție generală de comportament tot ne-a lăsat însă, și mai ales celor ce iau cuvîntul și se manifestă în public. Ciudat, acum îmi aduc aminte de o observație făcută de Petru Dumitriu, nu mai știu în ce roman. Un tinăr revoluționar, un antimonarhist infocat, printr-o întîmplare se pomenește înaintea regelui, nu mai știu al cîtelea. El e gata să profereze ceva incendiar, dar cînd i se întinde mîna, stringe această mîna, copleșit, amuțit, pradă unei turburări imposibil de invins. E notația unui mare prozator despre una dintre marile obscure care ne domină.

Constantin Joiu

Cioran, moralistul

INDREPTAR PĂTIMAȘ, este ultima carte scrisă de Emil Cioran în limba română. O scrie începând cu 1940 la Paris, încheind-o în 1944, într-o perioadă de cămășă care s-a sfârșit cu hotărârea definitivă de a adopta limba franceză ca limbă unică a lucrărilor sale. Editura Humanitas a publicat-o la sfârșitul anului 1991, sub îngrijirea lui Cristian Petru.

Concepută în patru părți, cartea cuprinde șaptezeci de fragmente fulgurante, compuse în stilul laconic cu care Cioran și-a obișnuit publicul încă din primele sale scrieri de tinerețe. **Indreptarul** lui Emil Cioran este o confesiune neîntreruptă, care face din autorul ei un „moralist remarcabil”, așa cum a mărturisit cândva Petre Țuțea. Cititorul ideal al lui Cioran trebuie să fie un confesor ideal, adică, așa cum singur și-l recomandă, un **sfinț blazat**.

Cioran nu predică o morală anume. El se destăinuie arătând o deosebită grijă modalității sunerii. Confesiunea lui e lirică, lucrată cu minuțiozitate. Fragmentele aparțin ca mici bijuterii sau ca flacoane de parfum conținând gândire concentrată.

Temele cioraniene, de care cititorul era avertizat încă din cărțile publicate în țară, revin obsesiv, precum refrenele. Singurătatea și orgoliul sînt considerate singurele atribute esențiale ale omului, într-o atitudine polemică anticreștină. Cioran nu se poate adăpta nici unei religii, căci toate cer, în schimbul mîntuirii, renunțarea la sine: „Am vrut să mă mîntuiesc. Și toate credințele mîntuitorilor mi-au cerut lepădarea de mine. De la Vede, prin Budha și Cristos, n-am descoperit decît vrăsmăși ai necesității mele. Mi-au oferit salvarea în absența mea: cu toții mi-au cerut să mă lipsesc de mine.” Or, iubindu-se prea mult pe sine, copilul teribil al generației decenului al patrulea nu va accepta niciodată pulverizarea eului său în altii: „Să-mi pierd suferința în altii? Să tot descopăr seminii și iarăși seminii! Să fiu fericit grădîndu-le prostia, cultivîndu-le iocinția și omo-

Emil Cioran, **Indreptar pătimas**, București, Editura Humanitas, 1991.

rîndu-mi avîntul spre dispreț?” Cioran consideră religia o lucrare împotriva nobletei omului, care ar fi una singură, omul fiind „estet al propriei individualități”.

În toate afirmațiile sale, Cioran se ia în considerație pe sine. Omul de care vorbește, ale cărui atribute ar fi „singurătatea și orgoliul”, este individul de excepție, complet deosebit de semenii lui, individul hiperlucid, bolnav de insomnie, avînd conștiința mereu trează. Cioran are însă momente cînd se revoltă împotriva poverii acestei lucidități: „Vrăjitoare nevăzute, nu-mi mai răsculați singlele cu sucuri rele, risipite-n aer. Desferecați-mă de afurisenia de-a-mi fi mie străveziu”. Filosoful are conștiința unicității lui ca ființă și a irepetabilului fenomenului pe care îl încarnează: „Nu îndur alt absolut în afară de **accidentul meu**”. Suferința careia îi ridică monumente izvorăște din povara ființei sale de a fi unică și irepetabilă, de a nu se potrivi vulgarului. Astfel, **Indreptarul**, pătimas prin lirismul său impetuos, se adresează acelor ființe de excepție, care nu și pot potrivi spiritul cu semenii lor și se hrănesc din propriul orgoliu. În acest sens, Cioran se dispensează de toate religiile, care „vor să niveleze felurimea, să suprimă individualia”. Eseul 57 sintetizează problema singularității individului de excepție: „Religia și mai cu seamă slujitoarea ei, morală, au rănit eului — și deci culturii — farmecul distincției: disprețul. A privi, adică, de sus, norodul uman ce te crede om. Nu există **cari**, ci numai: soarta de neasemănător semenilor, Cultura — în formula supremă a întimității ei — e o disciplină a disprețului. Ceilalți trebuie sprijiniți, sfătuiți, nestîngheriți în viața lor mîsunind de asteptări. În nici un caz, treziți. **Ei nu vor ști nicicînd ce scump se plătește menirea singulară.**” (s.n).

Pe de altă parte, Cioran este un vitalist. El își mărturisese în multe rînduri „pofta indrîjită de a exista”, pe care o caracterizează, cu o luciditate tăioasă, ca o „meteahnă gravă, meteahnă prin excelență, meteahnă mea”. Un motiv în plus pentru a respinge religia, căci, se întrebă filosoful: „Nu-i

rostul echivoc al oricărei religii să apere omul de sursele vieții?” Și totuși, transcendența lui Cioran nu e goală, ci e locuită - de muzică: „Universul n-are alt rost decît să ne arate că, dispărînd, îl putem înlocui cu muzica — cu o irealitate mai **adevărată**”.

În centrul edificiului cioranian stă ego-ul, persoana întii. Întreg travaliul intelectual nu e decît o încercare de evadare din sine, la capătul căreia „omul rămîne mai singur decît la început, surizător inocent virtualității”. Cioran conchide că „Cine face ochiul istoriei se prăbușește crunt în sine”.

Lirismul, detectabil în toate eseurile lui Emil Cioran, capătă, pe alocuri, tente de poezie adevărată: „Unde să te ascunzi de-atîta cer, de neînduplecări de soare, de repetarea sinistră a splendorii?”. Despre priveliștea Balcanilor, filosoful se exprimă cu o vervă arheiziană: „Patima lor de gunoi vast — în care rînește o veselie cu goarne de îngropăciune — n-a scornit nici măcar vreun zeu libidinos. Ce astru domnig de periferie ar fi căzut pe-acolo? — Viermi gălăgioși dăntuind într-o horă a jerei!” Așa cum își menise Cioran scrierile, **Indreptarul** își dovedește astfel virtuțile și ca un spațiu de inspirație pentru poezi.

Privind cu nostalgie spre țara de la poalele Carpaților, Cioran scrie fraze amare, deznădăjduite despre „neînfăptuirile valahe”, despre „neamul de nevoiesi, netărmurit în nenoroc” pe care îl părăsise definitiv: „Trez, te ucide urgia. Vidul agresiv al dureroasei Patrii și postul ce vîntură în sufletul fiilor ei te mină-n cercumă și în bordel, că-n transe de periferie să uiți amarul de vecuri al țării și lipsa de podoabe pe stemele și stepele inimii. Așa te-mbet și-njuri, ca să nu-nsemnuchi și să te roși”. Filosoful își deplinește neuită de a mai născoci virtuți acestui „popor de slugi ce și pînzărește rostul” și care „la vreun liman nu va ajunge”, căci „restristea-i soarta lui”. Scriitorul resimte inutilitatea preocupării pentru această parte de lume, unde „Orice nădejde e nesăbuită, iar a fi profet e un exercițiu de cinism”. Aceste fraze cutremurătoare par să încununeze tragica frămîntare de cîțiva ani a lui Cioran.

la capătul căreia filosoful s-a decis să nu mai împărtășească niciodată „ne-soarta valahă”, abandonîndu-și, pentru început, limba maternă. Obsesia patriei nedemne va reveni în carte: „Tu îți cunoști semenii de Valahie și rinjețul lor miros de hoți de cai trecuți prin saloane. Înfringeri de o mie de ani au născut lichele infumurate de-o istetime stearpă, iar în țărănul vlăguit de dureri fără suflu, un vază al lumii alcătuit din glod și tuică — și cruci strimbe de lemn ce veghează morți fără mîndrie. În țintirimele de țară desprînzi simboluri pentru țara însăși, căci în nici o parte a lumii atîtea bălării n-au acoperit amintirea celor ce au fost cu o atît de generoasă demonstrație a uitării”.

Dezlănțuirea violentă a lui Cioran vine din neșansa de a aparține unei culturi care nu-l merită, cultura unui popor de supuși: „Nici o cunună n-a-mpodobit vreodată tivă de valah. Cu capul în pămînt își plîmbă destinul slugarnic urmașii presupuși ai celei mai falnice ginți”.

Ultimul eseu este o mărturisire de credință a filosofului, încă român: „Mai ridică-vei amarul din simțuri la esență de întrebări? Totdeauna. Nu vrei să-ți storci formula de ireparabil în dulci de credință? Nicidcum. (...) Și Diavolul se furîșează prin ochiul lui Dumnezeu și tu-i urmezi umbra și urma...”.

Cioran va sfîrși prin a părăsi această cultură, care își alungă sistematic competențele și care abia a început, într-un gest reparator, să traducă scriitorii români în română.

Fevronia Novac

VOLUMUL de esuri al lui Petru Ionescu are un titlu îndrăzneț — **Portretul artistului între două vârste**, deci o trimitere evidentă la Joyce și o dedicație la fel de îndrăzneată „domnului Cioran”. Din păcate, pe măsură ce citesti și mai ales după ce închei cartea, senzația este că legătura dintre titlu și conținut, dintre intenția autorului și realizarea ei este insignifiantă. Poate cartea ar fi arătat mai bine în versuri, pentru că eseurile sînt scurte (unele de citeva rînduri), eptice într-un mod neplăcut, care îți dă senzația că ceea ce trebuia scris lipsește, că citi și veșnice începuturi, fără sfîrșit. Este ceva între jurnal, jurnal de idei, jurnal de lectură, foarte fragmentar și necizelat stilistic.

Autorul pare a se feri de narativitate, de fapte și își transformă obsesiile (literare sau nu) în esuri cu titluri simbolice și conținut alunecos și precar. Ar fi din punct de vedere tehnic, vorba de post-modernism. Un indiciu ar fi intertextualitatea (indicația pornind chiar din titlu): relația se face mai mult cu alți autori decît cu alte texte. Există esuri cu titluri de genul Borges, Joyce, Sabato.

Dacă ar fi să judecăm după bibliografia citată de autor, ar trebui să-l includem într-o familie literară foarte nobilă. Dar demersul său nu este critic. Petru Ionescu nu face decît să-și manifeste simpatia față de frumoasele nume, fără însă a o motiva. Neîndoielnic, autorul **Portretului artistului între două vârste** este un foarte bun cititor, dar mult mai

Petre Ionescu, **Portretul artistului între două vârste**, Editura Cartea Românească, 1991.

Bogdan Teodorescu, **Copiii teribili nu învață istoria**, Editura Albatros, București, 1991.

CARTEA DE PROZĂ

Doi debutanți

puțin un bun scriitor. Titlul cărții (și coperta de asemenea) este foarte sugestiv, mai sugestiv chiar decît al lui Joyce. Cele două vârste sînt, poate, nu atît biologice, cit metafore pentru modernism și post-modernism. Sau vîrsta lecturii și vîrsta creației.

Una dintre obsesiile autorului pare a fi aceea că nu trăiește, că viața îi face semne pe care le pierde (vezi Eliade). Ratarea, cozile la Alimentara dragostea trecută, viața profană și plicticoasă de zi cu zi sînt puse în antiteză cu ceea ce ar fi putut fi, cu ceea ce alții au fost. „Îmi mai arunc totuși o dată ochii pe ucele (o fotografie n.n.): și mă zbat să înțeleg de ce mie mi-au fost date toate astea (sau numai contemplarea lor), în timp ce alții sînt ce sînt! (Iisus, de exemplu; Shakespearu un cunoscut din copilărie etc.) (Eseu la **capătii**, p. 72) Numai autoironia ar putea salva o astfel de frază și din păcate, ea nu e foarte evidentă. Mai curînd amărăciunea.

Două interesante esuri (**Basm din loc în loc** și **Eseu cu ea**) dezvoltă tema așteptării, oarecum surprinzător. Femeia, sau poate ea ca simbol a altceva așteaptă veșnic și inutil, în fața librăriei (pentru citeva minute, cu o înghețată în mînă), dar în momentul în care el iese, vede doar o bătrînă cu o sacosă în mînă. În aceste două exemple, stilul lapidar, cu propoziții scurte nu supără ci lasă loc unor posibile multiple interpretări.

Voi cita acum unul dintre eseurile din acest volum **Cu mesager**: „Cum altul nu-i mesaj și mesager, singur el se-ndepartează clipă de clipă, chiar sub ochii noștri fără prea multă bătaie de cap.

Sau cel puțin așa lasă să se-nțeleagă”. Este greu de înțeles la ce se referă autorul. S-ar putea ca, fiind „o carte învîntă 10 ani în sertar”, după mărturisirile sale, el să fi condensat atît de tare sensurile, încît ele să scape unui cititor profan. Indiferența față de cititor, încălțarea totală ar fi un semn al avangardismului, ca și aparența de obscuritate. Dar cartea fără cititor nu există, fără receptor orice mesaj își pierde semnificația.

ROMANUL **Copiii teribili** nu învață istoria de Bogdan Teodorescu este o ficțiune a revoluției, scrisă înainte de evenimentele din 1989. Ar fi interesant de urmărit în ce măsură ceea ce a imaginat autorul are o legătură cu ceea ce s-a întîmplat apoi.

Pe de altă parte însă, romanul este o alegorie a vespicii revoluții care împinec generalizarea veche în spatele celei noi, fără a reuși totuși s-o anihileze — în termeni freudieni, copilul care își respinge părințele pentru ca mai apoi să-l imite inconștient.

Stilul romanului variază între realism fantastic, chiar un pic SF (deși, în același timp, interoretabil la nivel simbolic). Personajele adolescente Dan Mihaela, Deux Pieces, Mihai, Corina, Anda, Victor sînt ancorate în același timp în real (întîlniri, petreceri, confruntări politice) și într-un timp fabulos (Simona zboară, apare un monstru fabulos în Marea Neagră ce nu poate fi ucis cu gloante). Personajele sînt multe și insuficient diferențiate unul de celălalt, par mai degrabă copiate după natură din afară, de un narator omniscient. Ideea ar fi, probabil, de frescă socială, de imagine completă a unei lumi în veșnică schimbare: și această schimbare (ar putea fi numită revoluție) este sortită să fie veșnic trădată de chiar cel ce o fac: „Ce am făcut? Fată de cite se întîmplă sîntem niște începători soțiați de o judecată pe care n-o s-o alocăm în viață, n-o să putem rîde nici măcar în urmă. Cu toți zburătorii lui Deux Pieces care vor învinge. E altceva ce ne depășește... E puterea care ne transformă pe toți în niște ființe culpabilizate” (p. 64). Nu există un timp istoric al narațiunii (deși apar citeva cuvinte-cheie care sugerează perioada comunistă: „propagandă”, de exemplu), timpul este transgresat în alt plan decît cel real și merge paralel cu el. Există, desigur, relații între cei ce merg la facultate și cei ce „fac” revoluția cu arme automate, dar senzația este că lumile se amestecă numai în text, în imaginație. De fapt, este vorba de romanul pe care îl scrie Dan despre o revoluție pe care grupul celor șase „Zburătorii”, nu au făcut-o și care se suprapune pe amintirile pe care le are despre ei și cu viața de zi cu zi. Treptat, narațiunea se schimbă de la persoana I la persoana a III-a, de la cercul închis al prietenilor de facultate (într-un plan mai mult sau mai puțin fabulos) la lumea exterioară frescă socială. Lumea imaginată se pierde în lumea reală și odată cu ea se pierd și ideile cu care a început romanul.

Firul narativ este greu de urmărit și încă și mai greu de povestit. Personajele sînt prea multe și nici măcar naratorul

nu are un caracter distinct. Romanul este alcătuit mai degrabă dintr-o serie de povestiri scurte, cu aceleași personaje, care mereu se implică într-un nou joc. Cel mai important rămîne totuși, jocul de-a istoria. Inutil căci istoria o face altcineva „cineva într-o cameră mare cu pereți luminoși cineva a cărui fată nu o vezi, doar o pată de obraz aruncată pe un perete, întimplător, pe un colț cu harta noastră cea de toate zilele, o umbră ce devine pe rînd acvilă semilună, cruce, vultur, stea pumn” (p. 8).

De reținut rămîne doar imaginea monstrului din Marea Neagră, care nu poate fi înfruntat cu gloantele, pentru că ele ricosează pe „carapacea” lui, ucigînd pe agresor. Monstrul apare și dispăre, prezența lui e mai curînd în subtext ca un fel de memento al neuitării de a învinge prin forță. Revoluția făcută cu arme automate nu este decît o sinucidere. Prezența monstrului intră în dezacord cu lumea reală, cu legile ei și, deci, este refuzată de „reprezentanții puterii”: „Mai mulți soldați l-au văzut. Dar nu i-a crezut nimeni. (...) Fiindcă e absurd. Și nu e explicabil prin legi nu intră în nici o normă... (...) E ceva ce nu poate fi înțeles și atunci cel mai comod e să fie negat.” (p. 36) Prezența lui în planul „real” al textului nu mai are importanță, el există în cel „fabulos” în supra-text (sau sub-text) ca simbol al irationalului istoriei, ce nu poate fi depășit sau învins.

Romanul nu este convingător, ideile se pierd în masa lui narativă. Dialogurile par false „scrise”, personajele par păpuși minuite destul de neîndeminatic de autor. Dacă ar fi fost vorba de un roman mai eseuistic, ideile ar fi fost interesante, dar, aplicate pe narațiune, ele devin repede plicticoase.

Alexandra Vrâncanu

„Eu“ de Eugen Ionescu

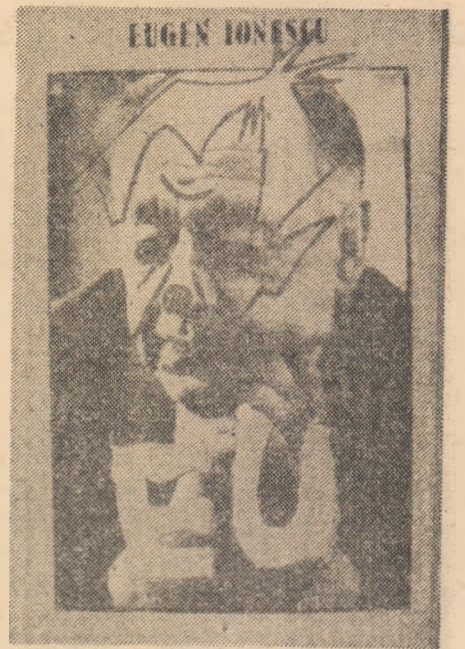
ÎN GRUPĂRILE tinerilor literați din anii treizeci — Eugen Ionescu fusese unul dintre cei mai inclemenți francitroni. Nimic nu-i plăcea, totul trebuia demolat și ciadit cumva din nou. Nu agreea nici tradiționalismul, nici avangardismul împotriva cărora a dus un război necruțător, folosind arma derizivului. Dar nici valorile certe și durabile nu le agreea, chiar dacă reprezentau, neîndolnic, ipostazele modernității. Arghezi, Camil Petrescu și Ion Barbu au fost negați patimaș, aproape străduindu-se să îi infățișeze drept false valori. Despre Arghezi credea că trebuie coborât de pe „tronul lui literar” pentru că „e un poet sonor și rugolian și cu posibilități teatrale” și de aceea „nu mai este actual, nu mai este viu”, intrucit „poezia lui T. Arghezi, fără osatură, a succombat și ea. Nu recunosc lui Arghezi o șelă, o vigoare internă, ci numai carnea puhavă a unor cuvinte dezintegrate”. „Patul lui Procust este cea mai proastă carte apărută de zece ani încoace”. Sau: „Camil Petrescu nu știe să creeze oameni”. Nu alta va fi opinia despre Ion Barbu: „— Spiritua-litatea și lirica și experiența barbiană se reduc la câteva nosime manevre exter-vare”. Calinescu a greșit când a afirmat că poezia lui Barbu e o eliberare din convingent, „în realitate e o simplă evadare geografică (Isarlik) sau, alteori, o proastă mască a supunerii umile la circumstanțe, la accident, la toate forțele mici, inferioare”. Am citat, firește, din celebrul Nu, apărut în 1934 (când autorul avea 25 de ani) și premiat în același an de un juriu, din care Vianu și Cioculescu — disociindu-se de opinia celorlalți — se retrag în semn de protest. În jurnalul la acest volum, autorul mărturisea: „Studiul despre Ion Barbu îl scriu în același spirit tactic; să facă zgomot. Știu bine ceea ce poate să facă zgomot! Nu m-am păcălit rîndul trecut cu Arghezi”. Ar trebui adăugat imediat că tinărul critic nu urmărea zgomotul în jurul persoanei sale. Ci o modificare a „pitică” în receptarea valorilor. „Prefer — spunea mai înainte —, dacă mi-o dicează criteriile mele, să refuz întreaga poezie românească, decât să accept aceste valori debile”. Că nu a avut dreptate, azi se știe unanim, el căutând să descopere debilități acolo unde soliditatea viguroasă a valorilor se impunea cu certitudine. Dar așa a fost, atunci ca și azi, Eugen Ionescu: un negator din născare, un novator ambițios. Avea să izbîndească tirziu, după 1950, nu în România ci în Franța, unde s-a sta-

bilit — cu o bursă — încă din 1938. Și s-a impus în dramaturgie prin ceea ce s-a numit teatrul absurdului, utilizînd copios mijloacele avangardismului românesc — mai ales cel al lui Urmuz), pe care, fără fiind, l-a negat violent. A ajunge folclonist și critic literar (la Facla, la Discobol, la Ideea românească. Azi, Ullisse și încă la multe alte publicații), Eugen Ionescu debutase ca poet, prozator și, oricît ar părea de ciudat, ca memorialist. Când i-a apărut, în 1931, placheta Elegii pentru tințe mici, avea 22 de ani iar piesele din volum le publicase, unele, încă pe cînd era licean. E o poezie delicată, năzuind să închidă un univers confecționat din butaforie și machiaj: „A murit, de congestie pulmonară, / păpușa, madoră de ceară. / Păpușile la căpătii s-au strîns, / cu ochii / Biserica de m... / plînge în dangăte slabe și mici. / Sierul de carton a pregătit, / Pe drum de hirtie convolu-a pornit. // Căii de lemn și dric de ciocolată, / popa cu barba de vată, / un arlechin, cu haine bizare / și sora madornei, mai mare. // Uzul pierrot rămas în drum / îi cad țările din coate. / Și-abia se mai aude cum / clopotul stînce sunete scoate”. S-ar mai putea cita și alte mici elegii, în care — deloc ciudat dar oricum răzbușător — distingem influențe argheze și barbiene, împotriva cărora se va ridica, polemic, în 1934. S-a încercat și în proză, ca în microromanul Emil îndrăgostit, apărut în Familia din 1937. A rămas neterminat. Dar din textul publicat promisiunea împlinirii posibile vorbește lămuritor. Aceeași observație îngăduie și alte proze (Fragment dintr-un roman, Legenda romanilor, Lateral etc.). Peste tot e prezent, obsesiv, eul naratorului (minusculul roman e scris, de altfel, la persoana întâi ca și celelalte proze), chinul, complexat, năzuind spre o ieșire din anonim. De aici registrul, numai aparent neobișnuit, al acestor proze ciudate, pentru că sînt create într-un deceniu cînd toți colegii de generație utilizau jurnalul ca model narativ. Într-un loc al Fragmentului de roman eroul exclamă: „Am o adîncă slă pentru tot ce e vital, biologic, instinctual, specific. Am o scribă extremă pentru mase, pentru hidre, pentru furile populare care, mine, astăzi vor conduce lumea. În schimb nu am puterea de a uri cu adevărat pe nici un om. Nu pot avea dușmani. Niciodată nu cred că am dreptate împotriva cuiva. De altfel, nimeni nu are dreptate. A și aceasta, iată spiritul apolitic”. Eroul acesta narator nutrește o înaltă concepție despre sine, crezînd orgolios în steaua lui, ce va ajunge, strălucitoare, la zenit. Într-o pagină de „Jurnal la șaisprezece ani”, mărturisește franc: „e clar, e simplu că voi fi unul din marii scriitori ai istoriei lumii”. Că visul i se va împlini, azi o

știm. Dar pînă ca aceasta să se realizeze în act, naratorul e un chinut, ros de îndoieli și eșecuri, apăsător greu pînă și de urîtenia lui fizică: „Mi-am adus aminte că toată lumea spune că m-am făcut urit. M-am uitat și eu, de altfel, de-atîtea ori în oglindă: mi-a crescut nasul, mi s-au umflat buzele, am coșuri. Am continuat să mă plimb, să-mi port urîtenia prin alei, sub degetele de fată ale soarelui. O, cum aș vrea să fiu frumos! Duc cu mine un urit. Mă consolă că și aceasta e, poate, una din suferințele ursite geniului. Am început o nouă poezie, foarte tristă”.

Consolarea cu izbăvire prin opera viitoare, totdeauna inchipuită genială, e, deci, peste tot, prezentă ca un motiv efectiv obsedant. Pînă una alta, scriitorul își continuă travaliul demolator. Nu, firește, în proză sau poezie, ci printr-un neîmpăcat exercițiu pseudocritic. O proză, și încă efectiv incendiară, e biografia despre Victor Hugo. E intitulată, jucăus, Viața grotescă tragică a lui Victor Hugo, legitimîndu-se, prin modalitate, ca o biografie romantață. Sarcasmul ucigător, realizat prin tușe reze și pastă corosivă, mușcă, aici, peste tot, infățișîndu-l hilar pe poetul francez, coborîndu-l, cu condeiul transformat în sabie, de pe înaltul soclu. Eul duplicitar al „fabricanului” de poeme e mereu scos în relief și infățișat, cum și dorește biograful, în turpitudinea sa grotescă. Iată l pe marele poet într-o scenă de alcov cu amanta sa en titre, Juliette: „Dar Victor Hugo avea acest blestem de a nu uita niciodată că el este Victor Hugo. Și în momentele cînd o dezmiarda pe Juliette, îi spunea la ureche poezii, admirabile poezii, pe care suspinele ei nu le puteau acoperi și care, dacă nu îi opreau pe poet să iubească cum se cuvine (Victor Hugo, ca și Napoleon putea face mai multe lucruri deodată), îi făceau ei dragostea mai dificilă și, cum să zic, mai complexă. Căci după momentele sublime și intime ale amorului, Victor Hugo o întreba dacă i-au plăcut versurile și care sunt imaginile care au frapat-o...”. Victor Hugo, în schimb, avea totdeauna nevoie să fie admirat, celebrat și să facă versuri”. Totul e, în acest eeu în proză, caricatural cu intenție și cu efect instantaneu. L.am citit, anul acesta, în Ideea Românească, din 1935—1936, unde a apărut, și am aflat, cu bucurie, că a fost publicat la Gallimard, la Paris, în 1972, sub titlul Hugolade. E o bijuterie lucrată, cu finete de artist, în filigran, și francezii, cred, l-au receptat, ca a are.

TOATE aceste observații au fost prilejuate de lectura volumului Eu, apărut, în 1991, la Editura Echinox, alcătuit, cu acribie, de d-na Mariana Vartic. Cum ne previne în nota asupra ediției, d-na Mariana Var-

tic a adunat în acest volum, pentru prima oară, o eră li erară propriu-zisă scrisă în limba română de celebrul dramaturg de astăzi. A fost integrată în sumar, și piesa Englezește fără profesor, însoțită de un prolog al d-lui Gelu Ionescu și un epilog datorat d-lui Ion Vartic. Procedul mi se pare corect și, deci, perfect justificat. Pentru că această piesă de debut — care avea să-l lanseze pe Eugen Ionescu în fruntea teatrului universal al secolului nostru, a fost gândită — nu știu dacă și scrisă — în românește și face parte, negreșit, din creația sa de început în România. Nu are rost să discut, aici, despre această piesă de teatru, care, după un eșec de început pe o scenă franceză, a-vea să-și cucerească, neîntîrziat, marea notorie. M-aș întoarce, de aceea, la celelalte proze din sumar, cu deosebire la cele de jurnal care sînt — toate — efective pagini de bună, rară proză subiectivă. Iată o mărturisire din februarie 1940 care se recomandă drept un antiprogram de comportament: „Să mă mențin întotdeauna — cu efort dacă e nevoie — pe cîmălele cele mai înalte ale umirii. Dincolo de bine, rău, politic, speranță, dispreț etc., în inima misterului. Ușind că vasul se scundă, ușind drama și logica scufundării — să mă privească cerul, sau să mă privească pe mine însumi, ex-sensu mea umitoare, independent de scufundare”. Această observație de jurnal e scrisă în Franța și a apărut în Universul literar din mai 1940. Totul în jur se scufunda, într-adevăr, și războiul cucerea teren pustiu. Ca și în țară, scriitorul nu agreea ura și bestialitatea agresivă. Izbutise să se detașeze de acele orientări de extremă dreapta ale colegilor de generație și le dezaprobase opțiunea funestă. Încă în 1936, în democrația Facla, scrisese cu obidă: „Ridiculul îmi par toți inșii care vor să trăiască «frenetici», să se «consume», fără să-și dea seama că focul care-i arde nu-i decît ilacra de băț de chibrit care arde plășnița. Nu putem trăi decît mărunți; nu putem muri decît mărunți. Toate marile eroisme nu sînt decît mărunțșuri... Tot pe aceeași să-i sculptăm cînd devin plebe rea, colectivitate, curent politic extremist”. S-a detașat polemic de adrezauna unor colegi stîmți de generație la mișcările de extremă stînga sau dreapta. Cum extremismul de dreapta a făcut ravagii printre colegii de generație, le-a condamnat opțiunea, refuzînd să colaboreze la publicațiile lor, el vîzîndu-și de rostul său de artist sau critic literar, a-dică tot de artă de vreme ce magistratura sa purta marcate valori expresive. Și-a păstrat aceste opinii și mai tirziu. Dețin în fișierul meu tulburătoare scrisori trimise de Eugen Ionescu, aflat la Paris, către Tudor Vianu și Petre Comarnescu în 1945—1946. Îi judecă, acolo, cu minioasă asprime, pe foștii săi prieteni. Într-una, către Comarnescu, declară că niciodată, nici la judecata de apoi, nu va sta alături de Mircea Eliade, C. Noica, Paul Costin Deleanu, Emil Cioran, Gh. Racoveanu și încă alții. Dacă aceștia, prin cine știe ce miracol, vor sta la dreapta Tatălui, el va trece la stînga lui. Și asta pentru că au fost, și credea el, nu și-au abandonat convingerile. Apoi, cum se știe, credinciosul curat care este Eugen Ionescu a devenit iertător și buna prietenie de altădată s-a reinstalat în drepturi. Oricum, a fost printre puținii din generația sa care a refuzat rinoerizarea politică. Și cu ce superbie a făcut-o!

Ediția d-nei Mariana Vartic e un dar pe care îl știu prețui cum se cuvine. Aștept volumul următor (anunțat de d-na Vartic) care să adune toată publicistica interbelică a lui Eugen Ionescu. În remarcabilă sa carte Anatomia unei negații, în sfîrșit apărută după aproape un deceniu de așteptare, dl. Gelu Ionescu ne dă o bibliografie cvasicompletă a acestei publicistici. E o contribuție care se cere fructificată de orice editor al operei lui Eugen Ionescu.

Mariana Codruș

Eugen Ionescu, Eu. Ediție îngrijită de Mariana Vartic. Cu un prolog, la Englezește fără profesor, de Gelu Ionescu și un epilog de Ion Vartic, Editura Echinox, Cluj, 1991.

CARTEA DE PROZĂ

Lunaticii comunismului

CARTEA Monicăi Săvulescu-Voudouris, Tată, sîntem lunatici, publicată mai înții în Danemarca în 1989, pe care autoarea o consideră roman, este — mai degrabă — incadrabilă în genul memorialistic. Nu doar substanța ei — coagulată în jurul realităților estice de după război — cit, mai ales, construcția mă îndreptătesc să

Monica Săvulescu-Voudouris: Tată, sîntem lunatici, București, Editura Cartea Românească, 1991

afirm un astfel de lucru.

Volumul este povestea, narată la persoana întâi, a unei femei care fuge din România comunistă și se stabilește în Olanda. Vizita de trei luni a tatălui, bolnav de cancer, o răvășește, aducîndu-i în memorie întreaga viață, pe care o derulează în timpul celor patru ore cit durează zborul de întoarcere a tatălui în România — zbor pe care naratoarea îl urmărește mental din apartamentul ei de emigranță în „țara canalelor”. Relația afectivă dintre tată și fiică, puternică și profundă, asigură liantul tuturor evenimentelor relatate, femeia confesîndu-se, adresîndu-se ca unui veritabil martor și interlocutor, părintelui absent, care și-a „aminat” de mai multe ori moartea, din voința de-a nu-și părăsi copilul la greu. Două sînt episoadele, „momentele”, asupra cărora autoarea insistă: procesul intentat studentului în filozofie Vasari — proces care prefațază noua perioadă de teroare de dinaintea instalării lui Ceaușescu, și liberalizarea din anii 65—70. Studentul ardelean Vasari, recunoscut ca o valoare în filozofie și de către colegi, și de către profesori, cu lecturi serioase din „fondul secret”, pasionat de personalitatea lui Socrate, ține un jurnal de lecturi filozofice, în care comentează opiniile părintelui maieticii despre virtute, cunoaștere, democrație, despre autocrația spiritului, punîndu-și el însuși întrebări referitoare la „ce înseamnă o autocrație fără virtute și unde duce ea?”, la dictatură și forme lor, la dictatura proletariului și punctele vulnerabile ale marxism-leninismului etc. Jurnalul circula printre studenții din cămin, care dialoghează prin intermediul lui. La un moment dat, speriat, un prieten îi vorbește secretarei de partid despre acest jurnal; la rîndul ei speriată, femeia se sfătuiește cu „organele competente”, care impun decanului „punerea în discuție” a celor trei vinovați (Vasari, „turnătorul” și alt prie-

ten). Ceea ce se și întimplă, numai că, montată și manevrată de „necunoscuții de pe marginea rîndurilor” de bănci, „discuția” alunecă din lașitate în lașitate, pînă la paroxisticul „La pușcărie cu ei!!! Pui de cățele!!!” Cei trei „dușmani ai poporului” sînt exmatriculați, înfundă pușcăriile sau își pierd urma prin țară.

Cel de-al doilea „moment” asupra cărui se insistă în roman este acela al liberalizării o... '65 — '70, liberalizare de care se bucură din plin „generația post-stalinistă” din care face parte și naratoarea. Venit la putere, Ceaușescu „condamnă” pe antecesorii săi pentru crimele și greșelile care au dus la izolarea României. El își face, abil, aliați din intelectuali, cărora le dă libertatea de-a privi „peste granițe”: „Știam tot ce se întimplă pe bulevardul Saint Michel la Paris. Ceea ce se întimplă la Roșiori de Vede nu mai știa însă niciunul din noi. Or, dezazurul nostru tocmai prin asemenea locuri se pregătea. În provincia mută. La toate nivelele masei amorfe, fără de nume, și astfel ușor de manipulat. Noi însă devenisem inofensivi. Noi eram rupți de țăr. Un țăr se transformă, sub ochii noștri orbiți, din pămîntul nostru, al tuturor, într-o proprietate privată” (p. 72).

Am insistat mai mult asupra „poveștii” din această carte, pentru că ea deține și locul cel mai important. Construcția simplă, eludînd efectele de stil căutate psihologizării și portretizării, invențiilor narrative, nu distrage atenția cititorului de la „fondul problemei”. Sînt pagini care aruncă încă o lumină asupra perioadei comuniste de la noi, perioadă care mai urmează a fi descoperită, și pentru care culpa mai așteaptă să fie numită. O întrebare obsedantă se insinuează, firește, după lectură: putea intelectualitatea să se opună valului de întuneric venit peste Europa de Est?

LA 10 MARTIE 1949, Onisifor Ghibu — aflat în Spitalul public din Sibiu, internat pentru un icter negru — și-a notat în caietul său de însemnări textul unei scrisori pe care se hotărâse s-o trimită, după ieșirea din spital, mai multor vechi cunoscuți ai săi, aflați atunci în posturi înalte ale statului sau în Parlament. Textul era un impresionant apel la rațiune, o critică lucidă și de mare curaj civic, o izbucnire deznădăjduită a unui om de mare cultură care-și dădea seama de dezastrul țării pînă la urmă. Publicăm acest text, pus la dispoziție de dl. Octavian O. Ghibu, atît pentru incitantul lui cuprins cît și pentru valoarea lui literară, convingîndu-se că el va da mult de gîndit atît oamenilor politici, cît și oamenilor de cultură de astăzi.

Recitîndu-l, autorul s-a hotărît să-l completeze și să-l adreseze numai primului ministru, lucru pe care l-a și făcut încă în timpul cît a stat în spital. Textul scrisorii (de 180 p.) către primul ministru a fost publicat în cursul întregului an 1990 în „Vatra” din Tîrgu Mureș și este inclus în volumul Chemare la judecata istoriei ce urmează să apară în curînd la Editura Albatros.

Sibiu, 10.III.1949

S CRISORI către oțiva conducători de astăzi ai Statului român, cu care soarta m-a învrednicit să lucrez împreună, în diferite vremuri, pentru cauza sfîntă a neamului meu, astăzi atît de greu încercat și anume către :

1. **Dr. Petru Groza**, președinte al Consiliului de Miniștri al R.P.R., cu care am fost împreună deputat în Sinodul arhiepiscopiei ortodoxe din Transilvania în anii 1912—1914, apoi deputat în Marele Sfat al Transilvaniei din 1919 și membru în Comitetul de redresare a Ardealului, în anul 1924, la Cluj.
2. **Mihail Sadoveanu**, vicepreședinte al Prezidiului R.P.R., cu care am făcut parte în anii 1905—1906 din cercul „Sămănătorul” de sub conducerea lui N. Iorga, la București; cu care, mai tîrziu, în anii 1917—1918 am luptat împreună, la Iași și la Chișinău, pentru eliberarea Basarabiei de sub ruși și pentru unirea ei cu România și care, în 1926, mi-a fost colaborator la ziarul de afirmare națională „România Nouă” din Chișinău.
3. **Nicolae Profiri**, ministru al Comunicațiilor, care în anii 1926—1927 mi-a fost colaborator întîm la regionala basarabeană a „Astei” ardădene în Chișinău, al cărei comisar general eram eu, el fiind vicepreședinte al acesteia.
4. **Miron Constantinescu-Murgoci**, ministru al Minerilor și Petrolului, care după bacalaureatul dat la Arad, în anul 1934, sub președinția mea, a petrecut timp de cîteva săptămîni în familia mea, la Stana și la Cluj și al cărui tată, George Murgoci, mi-a fost colaborator în lupta mea de la 1917—1918 din Basarabia, alături de M. Sadoveanu, distingîndu-se și ca unul din primii pionieri ai problemei Transilvaniei românești.
5. **Bucur Șchiopu**, ministrul Comerțului Interior, fost elev al meu la Universitatea din Cluj, secretar al marelui adunări de protestare în contra Dictatului de la Viena, convocată de mine la 31 august 1940 la Cluj și membru al Consiliului național pentru apărarea Ardealului, al cărui prim expozent am fost eu și pe urma acțiunii cărora a fost dobîrît guvernul Gigurtu și înălțurat regele Carol II.
6. **G. Vlădescu-Răcoasa**, ambasador la Moscova.
7. **Gala Galaction**, academician, deputat.

I.

F RĂȚILOR, Vă adresez aceste rînduri scrise cu singele sufletului meu, din patul de suferință al unui spital din Sibiu, unde pentru a treia oară în cei din urmă trei ani încerc să mai repar cît de cît organismul minat pe urma celor 7,1/2 luni petrecute în 1945, în lagărul de deținuți politici din Caracal și pe urma vieții extrem de grele la care am fost condamnat în anii din urmă.

În cele 21/2 luni de suferințe grele de cînd sînt în spital, am avut din belșug putința să reflectez și asupra sensului vieții și morții și asupra vremii de astăzi, pe care o trăiesc alături de contemporanii mei chinuți și să-mi dau seama mai bine decît oricînd de datorită pe care o am pe acest păcat, căruia nu peste multă vreme voi înceta să-l mai fac umbră cu ființa mea trecătoare.

II.

DESIGUR, dacă aș asculta sfaturile doctorilor, ar trebui, în vederea refacerii sănătății mele, să mă abțin de la orice efort spiritual mai accentuat, de la orice emoție și de la orice grijă în legătură cu viața. Dar, ajuns la vîrsta de 66 de ani, cu o sănătate adînc hîrbită, trebuie să-mi pun întrebarea: în vederea cărui scop să mă cruț și să-mi restabilesc sănătatea? Pentru ca să-mi mai prelungească un an, cu doi sau cu zece o existență fără scns, la care am fost osîndit de soartă de 4 ani încoace? Să continui o viață lipsită de orice bucurie, de orice utilitate și de orice perspectivă, într-o atmosferă ucigătoare, ca cea în care abia mai pot respira? Să mă culc în fiecare seară sub povara groazei că peste noapte voi fi din nou arestat? Să tremur în fiecare zi că voi fi evacuat din locuință și că-mi va fi luată și pensia mizerabilă din care nu pot nici să trăiesc, nici să mor? Să trebuiască să pîndesc mereu ziua și ceasul în care se împarte zahărul, untdelemnul, orezul, carnea, marmelada, pîinea ș.a. și să stau cu ceasurile la coadă pentru a obține cantitățile minime și acelea problematice adesea, după zile întregi de colindări zadarnice pe la toate magazinele de stat? Să urmăresc zilnic noile impozite, noile taxe, noile schimbări ale rostului tuturor

lucrurilor, care îți răpesc tot timpul și-ți epulzează întreaga energie și plăcere de viață? Să nu poți vorbi o vorbă deschisă cu nimeni, să fii pîndit la fiecare pas de tot felul de delatori, să nu cutezi să te oprești în stradă cu un prieten, să nu-ți poți exprima o opinie, să nu poți scrie și publica un rînd, tu care o putință de veac ai crezut în puterea cuvîntului și a scrisorilor și ai fost un neobosit slujitor al lor? Să fii condamnat să ascuți la intrîniri, în presă, la Radio, mereu aceleași clișee în care nu crede nimeni și care au transformat viața pentru toți într-un adevărat Infern?

Să înregistrez zilnic prăbușirea tuturor ideilor și a tuturor instituțiilor pe care le-au durat generațiile ce ne-au precedat și care constituiau realizările optime de care au fost capabili părinții și moșii noștri? Să vezi înlăturată din viața publică, pe pretexte determinate exclusiv de o ură păgînească, mii și zeci și sute de mii de oameni muncitori și patrioți, să știi că prietenii și rudeni stau în temniță cu lunile și cu anii, adeseori fără nici o vină și fără nici o judecată, să înțelegi tot la o sută de pași ființe intristate și doborîte de jalea și de durerea ce li-o pricinuieste lipsa de lingă ele a sprîjinului lor, arestat fără nici un motiv, să auzi zilnic plîngerile muncitorilor din fabrici, revoltați de minciuna cu care sînt purtați de exploatarea lor cei noi, ale tîranilor ajunși la culmea exasperării, ale funcționarilor hîrțuiți în toate privințele și exploatați ca niciodată, fără nici o milă, să vezi pe copiii de școală, începînd de la grădinița de copii și pînă la universitate, condamnați la sfîrșit im-potriva sufletului lor și otrăviți zilnic cu o hrană menită să-i ucidă și sufletește și truștește, să constăți la fiecare pas lipsa absolută de orice libertate adevărată, lipsa de orice simțămînt de iubire între oameni, lipsa de frăție, de omenie, să vezi pretutindenea numai cpave de oameni, care se abrutizează și se prostituează, închinîndu-se, sub amenințare, celor mai îngrozitoare tiranii, forței și minciunii. Și să trebuiască să ajungi în fiecare zi la concluzia că mergem îremedia-bil spre dezumanizare, spre barbarie, spre neant?

Asta e viața în vederea continuării căreia ar trebui să mă cruț? Dar oare o asemenea viață nu poate fi numită în

ONISIFOR GHIBU

adevăr viață și mai merită ea să fie trăită?

Nu, fără îndoială, o asemenea viață nu e vrednică de a fi continuată și, în ce mă privește, nu mai am aproape nici o dorință de a-mi vedea prelungite zilele. De aceea, fără prea mari păreri de rău, m-am împăcat cu gîndul plecării apropiate din această veritabilă „vale a plîngerii”.

III.

TOTUȘI, nu vreau să mor ca un inconștient și ca un laș. Am trăit o viață întregă animat de idei mari, în serviciul cărora m-am înrolat cu entuziasm și cu hotărîre. — am luptat timp de 4 decenii pe diferite fronturi grele dar mărețe ale neamului meu și ale umanității, am fost condus de cele mai frumoase și nobile idealuri, ca dreptatea, libertatea, cultura, iubirea, frăția, am crezut în Dumnezeu și în puterea Lui făcătoare de minuni, am simțit adeseori în mine prezența Lui și porunca Lui de a mă devota, ca un trimis al Său, unor scopuri superioare ale vieții, am urcat culmi spirituale din cele mai înalte, am dus uneori după mine poporul meu spre ținte sublimе, am văzut împlinindu-se, sub ochii mei, minuni dintre cele mai mari, de care nu s-au putut bucura înaintașii. Dar acum, cînd văd starea de astăzi a poporului meu, nu mă rabdă inima să mă resemnez ca un nemernic, uitînd tot ce am visat și tot ce am văzut împlinit și, de frica cui-va, să mă retrag în carapacea unui egoism strîmt, consimțînd să mă acomodez la viața fără nici un sens de acum, vegetînd mai departe, pînă în ceasul unei morți pe cît de liniștite, pe atît de lipsite de demnitate.

Nu, înainte de moarte, vreau să mai vorbesc din nou, cu aceeași libertate cu care am fost obișnuit o viață întregă și pe care o socotesc ca cel mai prețios dar ce mi-a fost incredînt de Cel de Sus. Mă simt în aceste clipe ca un trimis al Lui, ca un proroc însărcinat să vorbesc în numele poporului meu, redus astăzi la o adevărată robie. Simt că sînt trimis să spun adevărul fără nici o menajare nici a altora, nici a mea, indiferent dacă mă vor înțelege cei cărora mă adresez sau dacă, va trebui să plătesc îndrăzneala mea cu vreo temniță, cu chinuri și schingiuri, sau chiar cu moartea.

Eu acum nu mai sînt al meu, sînt al lui Dumnezeu și al poporului meu. De aceea voi vorbi cîtră voi deschiș, așa cum am vorbit todeauna în vremuri critice.

Voi spune de la început cu propoziția Isaia (3,12): „Poporul meu este chinuit de oamenii năzuosi și femeile domnesc peste el. Poporul meu! Cei care te conduc, te rățăcesc și te abat de la calea pe care tu mergi”. Și: „Vai de cei ce numesc rîul bine și binele rău, care spun că întunericul este lumină și lumina este întuneric, care dau amărăciunea în loc de dulceață și dulceața în loc de amărăciune”. (5, 20).

IV.

FRĂȚILOR, voi v-ați luat într-un chip violent și contrar legilor, sarcina plină de cea mai teribilă răspundere, de a conduce în aceste vremuri critice poporul român și Statul român, pe căi noi, revoluționare, deosebite de cele pe care le-a asumat în cursul istoriei sale multise-culare.

Ați declarat, categoric, că orice aderență cu trecutul trebuie tăiată și, drept urmare, ați distrus întreaga construcție a vieții lui de pînă aci și toate realizările lui de veacuri. Iar întrucît n-ați putut-o face în întregime pînă acum, urmăriți ideea cu o nesdruncată stăruință spre același scop.

Ați lepădat toate credințele mari ale poporului, i-ați înlocuit concepția lui despre lume și despre viață cu teorii și cu practici diametral opuse vederilor și nevoilor lui. Ați copiat literalmente doctrine străine de sufletul neamului și le-ați aplicat cu o consecvență de fier la poporul nostru.

Ați aruncat deoparte toate experiențele noastre proprii, indiferent dacă erau bune sau rele.

Ați detronat din locurile lor de onoare pe cugețătorii cei mai de seamă ai neamului și pe eroii lui, deformîndu-le personalitatea, ca de exemplu Bălcescu.

Ați tras dungă peste tezele și capitolele fundamentale ale istoriei noastre naționale, ați aruncat un văl întunecat asupra însăși misiunii noastre istorice, întîrzindu-ne de a ne mai aminti despre vreun ideal național al nostru și despre misiunea noastră în lume și istorie, ați degradat limba română mai prejos de alte limbi străine, ați fixat în mod nefiresc și silnic obiective și metode străine, făcînd

din el un rob mai nenorocit decît robii din vechime, a căror menire era nu de ordin fizic, nu și spiritual.

Ați prostituat Biserica lui Christos, cînd din ea o uneltă a politicii voase efemere, ați desființat lozincă „Nihil in Deo” așezînd în locul lui Dumnezeu forță omească mai mult decît discipulă, de o neînchipuită cruzime și în-cul sufletului ați pus materia.

Ați desființat libertatea, introducînd cea mai fioroasă teroare și exploatarea toate domeniile vieții, ați desființat adevărul sfînt, înlocuindu-l cu cea mai îndrăzneată minciună, ați desființat frăția și iubirea dintre Români și le-ați înlocuit cu „tovărășia” lipsită de căldură și de feciune. Ați prefăcut omul în caracal, în masină, în animal, în fiară, monstru, fără nici un ideal superior, și bil în viață.

Niciodată un popor n-a renunțat în de rușinoasă și totală măsură la sine și sîși și n-a intrat de bună voie în robie străină fără nădejde, cum s-au petrecut lucrurile la noi în timpul din urmă, și ajuns gunoii lumii, risul tuturor și batjocura noastră însăși. N-a mai rămas în sectoarele atinse de măsurile regimului nici urmă de mîndria națională nătoasă, care constituie apanajul fiecărui popor ce se respectă și care a fost două veacuri încoace pirghia înălțimii noastre înaintea lumii. Astăzi sîntem sigle nemernice ale străinilor în țara noastră pe care le-am dat-o lor. Independența și suveranitatea țării pentru care s-a jertfit generații după generații astăzi sînt simple și sinistre ironii.

Voi insivă, Prezidiu și Guvern, sîntiți decît niste ficțiuni fără nici o autoritate și putere; niste instrumente putincioase în mîini străine, cărora le-îngăduit să pună stăpînire nelimitată țării și pe popor, cu tot ce au ele.

Poate că tîgăduiți această evidentă? Dacă ați avut acest curaj și dacă ați trage și consecințele unei asemenea atitudini, ați merita poate să vă orte nemul marile dureri pe care i le-ați p-cinuit.

V.

TIN să mărturisesc că, în ce mă privește, eu niciodată în viața mea nu m-am temut de străini, oricît de tari ar fi ei. Nu m-a înspăimîntat nici chiar robia străină, care în anumite condiții poate să fie chiar binefăcătoare, avînd rolul unui curățitor. Am trăit pînă la vîrsta de 31 de ani sub stăpînire unguroască, care, ce e drept, am combătut-o dar n-am socotit-o ca o nenorocire propriu-zisă. De în schimb, m-a îngrozit totdeauna proza noastră nemernicie, lasitate și ticăloșie.

Dacă am fi un popor conștient și demn, robia străină n-ar face altceva decît ne-ar pune la încercare forța noastră și virtuțile prin care, la un moment dat, am fi în stare să scutim jugul străin și să iesim de sub el în născuți.

Intr-un articol ocazional publicat în numărul festiv al gazetei „Tribuna” din Brașov, la 1 decembrie 1943, cînd se sărbătorea aniversarea de un sfert de veac a Unirii Transilvaniei cu România scriam: „Ziua de mine nu ni-o vor asigura că vor dicta pacea de la sfîrșitul acestui război cîmplit, ci ni-o vor asigura virtuțile sau viciile noastre.

Dacă vom fi un popor sănătos în totă puterea cuvîntului, n-avem să ne temem de nimic, nici chiar de robia străină. Căci, chiar supuși, dacă am fi altora am fi mai mari decît ei, prin suflet și-am birui în curînd.

Dar, fără suflet, oricît de largi hotărîre am avea, nu le putem ține nici în viitor, așa cum nu le-am putut ținea în trecutul apropiat”. („Tribuna”, Brașov, 1-XII-1943).

VI.

VOI ce credeți acum: poporul român a ajuns în evoluția sa la punctul să mai poată trăi ca popor, respectiv ca națiune în sine, așa cum trăiesc alte state de popoare în această lume și a sosit momentul, pe care vă credeți în drept să-l patronați voi, ca el să-și piardă structura sa spirituală și socială și să acontopească într-un alt popor, într-o altă rasă, respectiv într-o masă internațională amorfă?

Dar ați putea cita un al doilea cap de acest fel din istoria universală veche sau nouă, cînd un popor se desființase el însuși, renunțînd la trecutul său, cultura sa, la misiunea sa istorică? Care e justificarea unui asemenea act?

Răspundeți, poate că, cu formula de lumea de mine nu trebuie să mai fi condusă de idealuri naționale, ci dimpotrivă, ca trebuie să desființeze asemenea idealuri și să inaugureze o comună tate unică internațională?

INEDIT

Dar, în practică, ați întâlnit până acum vreun popor oricât de mic, care să se fi aruncat în valurile nivelatoare ale acestei doctrine, de altfel destul de vechi?

Oare Rusia sovietică stă pe baze internaționale într-un asemenea sens? Oare nu este ea țara în care principiul național rusec și principiul rasial slav stă în cea mai mare cinste, mai mult decât în oricare țară din lume? Oare comunismul în Rusia de astăzi nu este expresiunea cea mai avansată a naționalismului însuși și al panslavismului?

VII.

Ați eliminat din școala secundară învățământul limbilor clasice greacă și latină și ați introdus, încă din școala primară, învățarea limbii rusești. Prin aceasta nu numai că ne-ați scos din rosturile noastre tradiționale europene, latine și românești, ci ați schimbat însăși axa și fundamentul vieții, culturii și evoluției noastre și însuși destinul nostru istoric.

Căci pentru noi, ca popor, filiațiunea cu limba latină este ceva organic, fără de care viața noastră ca popor este pur și simplu anihilată. Oricare popor din lume poate renunța la limba latină afară de noi, care ne-am născut din ea, ne-am renăscut prin ea și am intrat în istorie ca mandatar și imperativelor ei. Limba latină este marea noastră; ne-am născut din ea, am crescut cu ea; o purtăm în sânge și în suflet, fără ea sintem ca și morți în calitate de popor.

Ați introdus în școală, în armată și în toate resorturile publice, în locul cultului eroilor români, al patriotismului românesc și al patriei române, cultul eroilor ruși, al patriotismului rus și al patriei ruse. Soldații noștri cântă pe străzi în marsurile lor: „O Moscova, frumoasă ești, măreață vitează ești”; ei nu mai știu și nu mai cântă nici **Deșteaptă-te Romane**, nici **Pe-al nostru steag**, nici **Latina kintă** etc.

Voi patronați pretutindenea „cartea rusă”, în locul cărții românești.

VIII.

Ați prefăcut „Arlusul” din organizație pentru legături culturale, loiale și demne, între România și Rusia, în instrument ordinar de rusificare a românismului și de ură mocnită a Românilor contra rușilor. În loc să promovați legăturile de adevărată prietenie cu marele nostru vecin de la răsărit, cu care poporul român în cursul veacurilor a avut tot felul de raporturi și bune și rele și cu care avem tot interesul să trăim în prietenie adevărată, voi, prin slugăria voastră fără de margini, ne-ați băgat robii la Ruși, sub toate raporturile, stîrnind în poporul român în loc de sentimente de prietenie față de acestia, o ură generamăipomenită până aci.

Ați acuzat fără nici o rezervă că prin politica voastră de totală aservire a României față de Rusia ați înăspriț în așa mare măsură relațiile între aceste două țări și popoare, încît va trebui să treacă enorm de multă vreme, pînă cînd se vor putea normaliza din nou. Căci, prietenia româno-sovietică pe care voi o trimiteți cu glas de stentor la fiecare ocazie, pentru a vă menține la putere prin sprijinul lor, nu este o realitate, ci o sarcină din cele mai îndrăznețe.

Voi ați instrăinat cu totul simpatia poporului român față de Soviete, cel puțin în 90 la sută din poporul român voi l-ați făcut, prin politica voastră neghioabă, dușman al poporului și statului rus.

Dacă această stare sufletească nu se manifestă pe față, cauza este sistemul de teroare pe care l-ați inaugurat și care expune pe fiecare cetățean sincer, dacă s-ar manifesta deschis, la cele mai grozave privațiuni. Dar, lăsați poporului libertatea deplină să-și spună convingerea într-un plebiscit și veți constata acest adevăr mai presus de orice discuție.

IX.

Voi ați compromis definitiv în sufletul poporului român, în numele căruia mă ridic eu cu toată revolta, și ideea unei revoluții sociale sănătoase și a democrației adevărate. Căci voi nu sînteți nici revoluționari români adevărați și nici democrați adevărați, ci niște executanți improvizati și inconștienți ai unor formule străine, pe care le-ați copiat și cu care ați realizat nu o revoluție adevărată, ci un vandalism și o anarhie monstruoasă, fără precedent în istorie.

Revoluția sănătoasă e aceea prin care desființați însuși poporul tău propriu, distrugîndu-i și trecutul și prezentul și viitorul? Așa a procedat revoluția rusească? Distrugînd poporul rus, cultura rusească, economia rusească, misiunea istorică rusească?

Voi nu vă dați seama că prin revoluția lui din 1917, poporul rus s-a ridicat la o stare de conștiință și de forță nete, pe care nu le-a mai avut niciodată înainte și că revoluția cu tot caracterul ei social profund a fost o revoluție națională rusească de un cadru impunător, formidabil? Caracterul în aparență internațional atribuit acestei revoluții autentic rusești nu este în realitate decât un aspect al imperialismului rusec, care de la 1917 a depășit cu totul cadrele imperialismului rusec tradițional de la Petru cel Mare încoace.

Voi nu sînteți decât unelte inconștiente ale imperialismului rusec, pentru care, v-o spun eu, socialismul, respectiv comunismul, nu sînt decât forme de manifestare.

X.

NU VORBESC aici ca dușman nici al Rusiei, nici al comunismului, nici al democrației, căci nu sînt nici de una, nici de alta. Scriul meu din ultimele patru decenii îmi servește ca o dovadă că am apreciat totdeauna virtutile poporului rus, că am plădat adeseori pentru a-l lua în unele privințe ca exemplu și că am fost totdeauna pe linia unei democrații cit mai avansate spre binele poporului meu. Mă pot lăuda chiar cu un fapt pe care nici unul dintre voi nu-l aveți la activul vostru, că la 1917 am fost în primele rînduri ale Revoluției rusești, luptînd în Basarabia pentru realizarea acelora din lozincile ei, prin care neamul meu avea să se ridice din starea de nedreptate seculară. La 1917 eu eram stigmatizat de reacționarii acelei vremi ca adevărat „bolșevic” pentru că luptam pentru reforma agrară în beneficiul maselor de desmoșteniți pînă atunci, și tot atunci m-am expus și pentru formula enunțată de V. I. Lenin, privitoare la dreptul de autodeterminare al popoarelor, în ce privește poporul român din Rusia țaristă de pînă atunci. Recunosc că în punctul acesta din urmă am avut ca tovarăși de luptă și pe Mihai Sadoveanu și pe tatăl lui Miron Constantinescu, ceea ce documentele timpului atestă fără putință de îndoielă.

XI.

NU SÎNT cituși de puțin dușmanul Rusiei, dar nu vreau să fiu nici slugă nemernică a ei, cu trădarea poporului meu. Vreau să fim prieteni cu Rusia, dar prietenia nu trebuie să fie slugărie; ea presupune independentă morală deplină de ambele părți, sinceritate și loialitate și egalitate, condiții pe care voi le-ați sacrificat cu desăvîrsire făcînd din poporul nostru un simulacru de popor.

Sînt absolut incredințat că însăși U.R.S.S. vă disprețuiește pentru slugăria și pentru lipsa de demnitate și patriotism cu care vă comportați și care întrece orice măsură. De aceea ne și tratează așa cum ne tratează.

XII.

AȚI FĂCUT o nouă Constituție pe care ați votat-o la 13 aprilie 1948. Ea conștăte anumite principii, care ar face cinste oricărei țări. Ați enunțat în art. 3 că în R.P.R. „întreaga putere de stat emană de la popor și aparține poporului”, care „își exercită puterea prin organe reprezentative alese prin vot universal, egal, direct și secret”. Ați declarat în art. 8 că proprietatea particulară agonisită prin muncă și economie se bucură de protecție specială. Ați precizat în art. 20 că cetățenii au drept la odihnă. Ați garantat în art. 27 libertatea conștiinței și în art. 28 „libertatea individuală a cetățenilor”. Ați prevăzut ca organ suprem al puterii de Stat, Marcea Adunare Națională și ca emanațiune a lui Prezidiul Marei Adunări Naționale și ca organ al administrației de Stat Consiliul de Miniștri și ministerele (art. 37 s.u. și art. 66 s.u.).

Ori, toate aceste principii frumoase au fost călcate în picioare, începînd cu chiar clipa în care ele au fost conștăte în numele „poporului”, noțiune care prin nimic n-a fost determinată în spiritul Constituției și căreia voi i-ați dat un conținut artificial, străin, unilateral și lipsit de orice justificare.

Ceea ce este din toate acestea mai precar, este că organul superior al puterii de stat și cel al administrației de stat, prin care ar fi să fie asigurate interesele superioare ale acestuia și fericirea cetățenilor lui, sînt numai pe hirtie. Fapt este că nu voi, Prezidiu și Guvern, conduceți Statul; voi sînteți simple manechine ale unei forte pe care n-o prevede cituși de puțin nici Constituția, pe care n-o agreează nici poporul care este puterea suverană unică, nelimitată și necontrolată de nimeni: „Partidul”, care

este mai mare și mai tare decât toți oamenii laolaltă și decât însuși Dumnezeu din cer, a cărui stăpînire a fost complet întunecată de acest factor omnipotent și omniprezent.

Dar Partidul ce este? Și unde-și are centrul său de greutate și de iradiatiune? Răspundeți voi, „că aveți curajul și justificați dacă pu-ți dreptul lui de a fi forța dictatoare în România, forța care domină totul.

Dacă socotiți Partidul ca o forță legală, necesară și ca o emanațiune a poporului, care aparține poporului, conform art. 3 din Constituție, de ce n-ați prevăzut acest lucru în Constituție? De ce acolo v-ați dat pe voi conducători ai Statului și în realitate conducători este Partidul? Puteti jesi din această dilemă?

XIII.

VOI FACEȚI de democrații și pe comunistii, desi unii dintre voi nici pînă astăzi nu aparțin oficial organizației comuniste și desi ațiia dintre voi ați fost și sînteți expresiunea cea mai autentică a burgheziei. Dar voi nu sînteți nici comunistii români și democrații români, cum sînt comunistii și democrații ruși.

Dacă sînteți sinceri democrați și comunisti de ce nu realizați formule românești ale comunismului și ale democrației?

Voi nu știți că Stalin nu este un simplu imitator al lui Marx și Engels și că el a construit comunismul pentru nevoile specifice ale țării sale, mai întii, și că Stalin este cel mai mare patriot și naționalist rus?

Voi nu știți că însuși Marx a fost un naționalist german, cu tot comunismul lui de aparente internaționale?

Dacă Stalin ar fi un marxist, așa cum voi sînteți stalinisti, el ar fi o caricatură caraghioasă. Dar Stalin, ca și Lenin, a prelucrat radical pe Marx și a elaborat un comunism nu pe măsura ideilor lui Marx, ci pe aceea a nevoilor Rusiei, așa cum le-a văzut el.

Voi de ce nu v-ați luat osteneala să studiați serios comunismul pe măsura nevoilor poporului român, cistigînd efectiv poporul pentru formula voastră? Unde sînt studiile voastre de această natură, întemeiate pe argumente și pe fapte pe care nimeni să nu le poată răsturna și care să se impună de la sine? Voi n-ați scris nimic în acest domeniu, ci ați repetat pur și simplu lozincile comunismului rusec, angajîndu-vă sclavi ai lui și distrugînd pe această cale întreaga înfățișare de secole a neamului.

Voi n-ați ținut seama de avertismentul lui Engels, cuprins în cartea sa „Socialismul în Germania” din 1892...

Prin metoda voastră de lucru n-ați creat decât o anarhie fără de margini, o sălbăticiune a moravurilor cu totul străină sufletului românesc de pînă acum și o nemulțumire generală pe care n-o pot întuneca manifestațiile voastre de suprafață, comandate și impuse cu mijloace teroriste.

Revoluția voastră n-are la baza ei sentimentul de iubire și de frăție, caracteristic poporului român, ci ura păgîneasă cea mai turbată, care însă nu va putea da roade sănătoase.

Niciodată acest sentiment inferior n-a putut crea ceva frumos, bun și durabil.

XIV.

EU NU SÎNT dușmanul comunismului ca atare. Dimpotrivă, ca creștin, pot mărturisii fără cea mai mică rezervă, că sînt adeptul lui. Toată viața mea am fost pătruns de ceea ce se spune în Faptele Apostolilor, la cap. 4, v. 32-35: „Mulțimea celor ce crezuseră (în Christos) avea o inimă și un suflet. Nici unul nu zicea că averile lui sînt ale lui, ci aveau totul de obște... Și un mare har era peste toți. Căci nu era nici unul printre ei care să ducă lipsă; toți cei ce aveau ogoare sau case, le vindeau, aduceau prețul lucrurilor vindute și le puneau la picioarele apostolilor, apoi se împărțea fiecăruia după cum avea nevoie”.

Dar, comunismul, ca să fie o binefacere pentru omenire, trebuie să se întemeieze pe inimă și pe suflet, nu pe constrîngere, pe silă, pe teroare, pe ură.

De ce nu căutați să realizați comunismul în sens creștin, care ar avea un răsunset puternic în masele poporului, mai ales dacă voi ați oferi exemplul vostru personal, jertfindu-vă averea de altarul lui.

Comunismul adevărat trebuie să se bazeze pe cedarea prin iubire a bogățiilor din partea celor care le posedă și pe împărțirea lor între toți, după trebuință, nu pe răpirea cu forța a agoniseliilor unora, pentru îndestularea altora, ca tovarăși, oricît ar fi de numeroși.

Crează, dacă vreți să fiți reformatori, o dreptate pentru toți fiii țării, nu distrugăți pe unii prin teroare și ură, pentru a favoriza pe alții, care și-ar putea cistiga cele necesare și pe căi drepte și care și așa nu se vor putea bucura cu adevărat de cele dobîndite pe căi violente. Realizați între oameni frăția și pacea binefăcătoare tuturor.

Nu pot și nu vreau să merg mai departe, pentru a insira tot ce s-ar putea spune despre activitatea voastră, căci așa ceva n-ar încăpea nici în sute și mii de pagini. Dacă ceea ce am spus pînă acum aci

nu vă va încredința pe de o parte de greșeala voastră înfiorătoare de mare de ucidera a poporului și a națiunii, pe de alta nu vă va încredința nici de datorica ce aveți de a vă pocăii și de a vă schimba radical, totul e pierdut; și voi ca oameni pe care vă blestema viitorul și vă va pedepsi Dumnezeu din cer și neamul românesc care piere prin voi, clipă de clipă.

Amar vouă și amar celor osîndiți să fie conduși de voi spre pierrea de veci.

Mărturisesc însă că nu mai am aproape nici o nădejde în îndreptarea voastră, căci prea v-ați depărtat de Dumnezeu și de popor și prea v-ați însoțit cu Cel Rău. Dar rog în genunchi pe Tatăl ceresc să se milostivească de voi ca să aveți în sufletul vostru puterea de a vă recunoaște păcatul și de a cere lui Dumnezeu și poporului să vă ierte și apoi să vă pocăii. Ce mari ați fi însă dacă după imensele voastre greșeli v-ați mai putea ridica pînă la înălțimea morală de a vă recunoaște păcatul și de a trage toate consecințele lui. Poporul v-ar ierta și v-ar ierta și Dumnezeu.

Ce fericire ar fi să vedem revenită printre noi Libertatea individuală și națională, marele dar făcut omului și neamului de Dumnezeu de natură și de istorie, să ne putem hotărî noi înșine soarta, fără silă străină și fără teama de pierre și de moarte, să putem contracta în spiritul ei legături cu vecinii noștri și cu prietenii noștri, să se coboare din nou în sufletele noastre conștiința și mindria de a fi noi înșine, de a trăi prin virtuțile strămoșilor noștri și ale noastre, de a avea în lume un loc al nostru și o misiune a noastră.

XV.

BISERICA ortodoxă română a ajuns în ultimii ani o slujnică a Patriarhiei din Moscova, care din zi în zi se dovedește tot mai mult o antenă a imperialismului sovietic, nu numai rusec ci și panslavist, cu mult mai periculoasă decât Biserica rusească țaristă de odinioară. Autonomia bisericii române nu mai există astăzi nici măcar pe hirtie, iar autocefalia ei este o simplă vorbă fără conținut. Centrul de gravitație al Bisericii noastre nu mai este nici Ierusalimul pe care-l preconizează Petru Movilă, nici Constantinopolul, cu patriarhia sa ecumenică, al cărei reprezentant pe lângă Biserica română a fost arestat înainte cu zece luni și dispărut fără nici o urmă. Centrul de greutate al Bisericii române de astăzi este Moscova, în flagrantă contradicție cu toate tradițiile noastre de o jumătate de mileniu, cu sufletul nostru și cu idealurile noastre ca neam creștin și latin și cu însăși misiunea noastră creștină. Cîtă depărtare de la obiectivele Bisericii române dinainte numai cu 6-7 ani, cînd Patriarhia de la București și Mitropolia Ardealului își luase asupra sa marea sarcină de reîncreștinare a Rusiei devenită pămînt sub regimul sovietic, inițind în această direcție o acțiune în stil mare, și între ziua de astăzi, cînd Patriarhia de la Moscova a subjugat Biserica română în scopurile imperialiste și panslaviste ale Moscovei!

Ori, voi nu urmăriți marea mișcare panslavistă a URSS-ului? N-aveți cunoștință de grandioasele serbări comemorative care sînt în curs de pregătire pentru anul acesta sau pentru anul viitor și care au menirea de a fixa pentru totdeauna coordonatele ideii și acțiunii panslaviste conduse de la Moscova, idee și acțiune în care sîntem înglobați și noi Români, prezentați, pentru întia oară în cursul istoriei noastre ca un popor în mare parte de origine slav? Sau voi n-aveți cunoștință de contribuțiile științifice ale unor academicieni români de dată recentă, prin care bagatelizindu-se teoria originii noastre daco-romane, sîntem înfățișiți mai mult ca slavi? Nu vedeți că mergem cu pași repezi spre autodestruința noastră ca Romani și ca Latini și că ne contopim clipă de clipă în oceanul slav?

XVI.

AFIRMAȚIUNEA voastră că relațiile noastre cu U.R.S.S. sînt relații de prietenie este o minciună sfruntată. Nu, ele sînt relații de sclavie și de renunțare totală la noi înșine și de contopire a noastră în marea slavă.

Pentru camuflarea obiectivelor voastre, ați înființat ARLUS-ul, sub pretext de legături amicale cu marele vecin și binefăcător...

Dacă păcatele înaltașilor noștri și ale voastre nu vor fi determinat pe Tatăl ceresc să ne plardă, dacă starea de acum nu este decât o nouă punere la încercare a credinței ce avem în El și a virtuților ce zac în noi, îl rog să se milostivească și să-mi lungască firul vieții pînă la mintuirea poporului meu, prin a-jungerea lui la libertate, iar după păcatele noastre nu mai putem nădăjdui mintuirea, îl rog să mă ridice cit mai curînd din această lume și să nu mă depesească cu pedapsa îngrozitoare de a mă lăsa să mai trăiesc pînă în clipa în care se va prăbuși cu totul neamul meu.

Mintuiește Doamne poporul tău și binecuvîntă moștenirea, dar nu după vreașnicia lui, ci după mare mila Ta.

Mărturisiri răzlețe și inactuale

— Iunie - octombrie 1967 —

ARTA ca satisfacere a setei de imaginar. Mi-e teamă că pentru mine ea joacă și un rol de mediator. Artă amortizează și uneori evită chiar total contactul cu viața. Deși punctele de referință sînt cărțile, autorii favoriți, nu am sentimentul că înțelesurile exacte ale realității îmi scapă. Atunci de ce atîtea precauțiuni în stabilirea unei comunicări directe? Căci descopăr lucid mobilurile comportării celorlalți, presupuneri pe care le fac se verifică adesea, eu însă, în acțiune deschisă, în afara contemplanței, mă simt stînjinit și vulnerabil.

NEVOIA de a trăi în sfera fantezelor. Nici măcar nu sînt dotat pentru această evaziune compensatoare. Ceea ce îmi lipsește este facultatea de a construi coerent și original pe un tărîm de irealitate. Nu pot crea. Tocmai forța de a zămisli ceva ar fi mijlocul cel mai eficace de a opune (sau interpune) o altă existență celei dificile ca prezentă imediată. Va fi în stare înțelegerea (comprehențiunea, receptez repede și exact ideile altora) să răscumpere, măcar în parte, absența invenției?

NU ajung să compun aforisme fiindcă împulsul analizei, primordiale, îmi fărîmătează judecățile și fiecare afirmație revindică de îndată nuanțări, rezerve, corijări. Nimic nu rămîne cert, total transparent nevoia de a relativiza noțiunile, din respect pentru orice detaliu care iese din definiție, lasă loc ambiguității.

ÎN jurnalul filozofic al lui C. Noica predomină, cum recunoaște autorul, două motive: parabola fiului risipitor și vocația Școlii. Cel care s-a rătăcit e mereu în centrul interesului și vrea să obțină dreptul la reabilitare. Fiul risipitor îl surclasează pe fratele moral, fiindcă el a refuzat ipocrizia, a trecut curajos prin labirintul tenebrelor și, cu toate că e contaminat, e totuși mai apt să primească Tablele Legii. De aceea el poartă în mesager al adevărului. Din pledoaria lui Noica nu desprindem numai o cerere de grațiere, dar chiar o laudă a greselii. Acțiunea, fie ea viciată, e de preferat imobilismului și virtuții de tip filistin. Ideea Școlii mă atrage, dar resping în esență sensul ei inițiativ de transpunere într-o stare prielnică revelației, cu asistența subalternă a rațiunii, fără asimilare sistematică de cunoștințe. Se ajunge la o formă de negare a cunoașterii, a încrederii în gândire. Și eu concep plăcerile vieții și înălțările spirituale numai împărtășite, prin transmiterea unei experiențe: profesia de preceptor mi se pare cea hărăzită mie. Elocvent mi-am consumat de multe ori iubirile într-o „practică pedagogică”. O imposibilă coincidență de structură se atenua prin modelare: slefuind personalitatea femeii iubite — rostul inițierii — o apropiam de aspirațiile mele și invers, culegeam roadele unei altfel de maturități dinafară, care corecta naiva și stîngaceia mea cuprindere a realității.

UN preceptor căruiu îndeletnicirea i-a fost fatală: Hölderlin. Probabil că pentru el dragostea se confunda și cu un anumit fel de educare; pasiunea pe care i-a inspirat-o mama elevului, Suzette Gontard, a marcat răspîntia vieții sale. Și ce întâmplări ciudate! La optsprezece ani, în seminarul din Tübingen, coleg cu Hegel, Hölderlin saluta cu entuziasm revoluția franceză. În 1806, în urma unei crize de demență (cine poate ști cum s-a convertit în nebunie dragostea lui născută dintr-o vocation pedagogică?) e închis într-un turn tot la Tübingen, unde trăiește treizeci și cinci de ani într-o tăcere solitară, cărția comentarii se străduie azi să-l descifreze tainele de luciditate meteorică. Un exeget francez presupune că tăcerea lui Hölderlin ar fi reversul entuziasmului său revoluționar transferat în spalmă, în faza reprimării brutale. Pedagogie și angajare, solitudine și inhibare, istoria se repetă pe aceleași coordonate.

A APĂRUT în limba franceză, o biografie închinată unei femei excepționale: Lou Andreas-Salome. Ca prietenă intimă, ea s-a adăpat de la austeritate exaltări ale lui Nietzsche, ca amantă, probabil a ascultat elegiacele imnuri ale destrămării, compuse sub fascinația ei, de Rilke, ca discipolă și adoratoare a-

proape filială a propagat teoriile lui Freud. Cu ce interferențe senzaționale, cu ce surse de regenerare și inobilare au binecuvîntat zeii o singură femeie! Mai degrabă decît împlinirea destinului ei ar fi interesant de examinat cum s-au răsfrînt delicatețea, blîndețea, tactul, senzualitatea filtrată, mindria emancipării, perspicacitatea spiritului de care dădea dovadă Lou Andreas-Salome în traiectoria acestor mari bărbați.

Sartre elogiază voința funciară de fraternitate iudaică: „Evreii sînt cei mai blînzi oameni. Ei sînt inamici pasionați ai violenței. Și această blîndețe obstinată pe care o păstrează în timpul persecuțiilor celor mai atroce, acest simț al justiției și al rațiunii pe care-l opun ca o unică apărare în fața unei societăți ostile, brutale și nedrepte, este probabil cel mai bun mesaj pe care ni-l transmit și adevărata marcă a grandorii lor”. (Reflecții asupra problemei eвреiești).

Cu amărăciune constat că Dostoievski, în jurnalul său, se plasează pe o poziție îndărătnică, răstoarnă relația de la cauză la efect, și nu crede că inamiciiile din afară și instinctul de conservare explică în fond trăsăturile iudaice. El gîndește în categorii aproape eterne, imuabile: un simț mesianic de separare disprețuitoare a „neamului ales” alimentează și un spirit materialist, interesat. Corespondenților săi evrei Dostoievski le atrage atenția că ei nu se lasă conduși de porniri de intoleranță, dar printr-o rîndire răzbată un resentiment. Paginile care nu pretind a fi o exegeză se încheie cu un apel la fraternitate. Să pun pe seama exaltării sale ortodox-slavofoile patima care mă mîhneste? Berdiaev ne-a relevat esența spiritului dostoievskian — trecerea eroilor prin amor și eroare, ca o treaptă intermediară spre viziunea apocaliptică și purificarea martiriului. El are cuvinte de prețuire pentru virtuțile evreilor, un popor, oarecum din aceeași speță a martirilor, și cine e martir intră și în sanctuarul sfinților.

UN VĂL de mister va trebui sfîșiat ca să poată fi cunoscut pe deplin cel care a fost scriitorul Babel (dacă se mai pot culege mărturii sigure). Bărbatul stînjac, cu lunetele lui caraghioase pierdut printre mujicii robusți, sălbateci în spontaneitatea lor, s-a autodefiniț cu o blîndă ironie în *Armata de cavalerie*. Cum putea conviețui copilul crescut într-un hasidism sub zodia lui Maimonide, din tirgusorul mizerabil pitoresc, amenințat de pogrom, cu inflăcărarea de mai tîrziu a omului matur, decît să se întezeze printr-un act de solidaritate virilă într-o istorie de grandioase și cruzime? Un articol omagial al lui Ilva Ehrenburg („Le Monde”) evocă tortura eroului lui Babel care nu putea ucide, semn tragic de inferioritate, împas în dureroasa aspirație de a armoniza omnia cu revoluția. Viitorul va arăta că retinerea și dețutia lui, sub semnul ridicolului, constituiau semnalul că drumul era greșit, o anticipare a eșecului utopiei.

O ADNOTARE din jurnalul lui Kierkegaard consemnează una din rozele ramurii tineresti vesele, nepăsătoare, în care centrul atenției propulsorului de energie și de scilpitoare reverberații fusese tocmai posacul danez. Relatoresc însă noaptea acasă Kierkegaard nu și-a putut stăpîni, în singurătate, lacrimile disperării. Nu e de mirare că în tratatul asupra artei iubirii (*Jurnalul unui seducător*) el insistă asupra fazei ulterioare, foarte anevoioase, aceea a desprinderii. Ea trebuie să fie răbdătoare gradată, învingătorul mărînimos renunțînd la privilegiile situației, acceptînd chiar iluzia umilinței sale, a înfrîngerii. Totul tinde la menajarea ființei fără apărare, la o posibilă revenire pentru ea la demnitatea inițială, astfel ca jocul înșelăciunii să nu poarte povara unei responsabilități, să poată rămîne joc, exercițiu al dibăciei și al ingeniozității, verificare gratuită a virtualităților lui Don Juan.

Iubirea lui Kierkegaard pentru Regine Olsen, care se împarte și ea într-o fază a efuziunii și într-o fază a apatiei (deși ciclurile se repetă), e departe de a fi o serină ilustrare a strategiei unui seducător. Convulsiiile demisiunii nici pînă azi total înțelese, le trăiește un îndrăgostit tulburat de etică și submînat de o panică existențială. (Logodna lui Kafka și încercarea sa de a o perpetua prin amînarea definitivului indică tot o curioasă și chinuitoare ezitare în opțiunea conjugală, adică predilecția pentru intervalul

dintre decizii, singurul acceptat de aceeași panică existențială).

NIMIC nu este, probabil, mai alarmant în natura omului, decît capacitatea de a uita. În ce depozite secrete ale memoriei sînt înmagazinate spasmele sentimentului cărora altă dată un gest oarecare al persoanei iubite le atesta prezența, gest care azi nu mai are nici un răsunet. Prevăzător în avinturile afective, n-am putut totuși stăvili de cîteva ori dezordinea pasiunilor. Ceea ce mă surprinde este seriarea lor cumînțe după trecerea anilor în circuite închise, distilate aproape pe deplin de neprevăzut și de durerea fostei emoții. Poate că mă autoamăgesc cu această ordine închisă, inexistentă, și o conspirație la care iau parte puteri „oculte” din adîncul meu imi ascunde, premeditat, stratul de lavă incendiară al amintirii.

Despre uitare scrie în formulări metodice și severe placidul (sau falsul placid) Titu Maiorescu: „Infidelitatea memoriei vine de acolo că ea păstrează adesea nu mai faptul, dar nu înfățișarea trăsăturilor feței și stărilor sufletești ce-l însolesc. Faptul este însă de cele mai multe ori cu totul indiferent. Numai stările sufletești care-l însoțesc sînt hotărîtoare. Și atunci te întrebă adesea mai tîrziu, mirat: cum s-a putut numai dintr-asta să se nască o neplăcere? Și totuși s-ar naște iarăși tot așa, în împrejurări asemănătoare. Afară doar că s-ar fi întimplat o schimbare radicală.”

BÎND o cească de ceai, Proust descoperea un univers atîp și-l recalcuta în toate articulațiile lui. La el, memoria chema pe celălalt pînă la unități infinitesimale. Eu sesizez uneori procesul obscur prin care o imagine anumită sună din nou trecuta mobilizare dar, în reconstituire nu pot să string laolaltă decît frînturi. Amintirea nu se fixează cu precizie în spațiu și în timp, n-are destulă plasticitate și, mai ales, nu pare încărcată cu electricitatea unei simțiri intense. Prădat de refugiul savant ornatat al memoriei — creatoare a unui univers colorat și pregnant —, circumspect și inhibat în întîlnirea cu faptul prezent mă simt suspendat între două lumi, plîndit de uscăciune și sterilitate.

VĂZINDU-L pe P. mi-am dat seama că sîntem amîndoi niște sinistrați. Oricine putea remarca repede expresia de rătăcire pe fețele noastre. Unde a început eroarea? Ne-am instalat în niște locuințe dărăpănate cu convingerea că în ele vom fi obligați să ne adăpostim foarte multă vreme. Fiindcă erau îns lube, tîneau uneori ferestrele deschise, priveam mîinții și cerul și trăiam astfel cu gîndul, în aceste scurte pauze pe alte meleaguri ale spiritului. Dar n-am prevăzut că aerul mîncăgît ne va pătrunde atît de adînc în oase și că, de asemenea, casele destinate pară. În ciuda fragilității lor, unei prelungite dănuiri, se vor prăbûsi atît de curînd. De la el am desrîns în noaptea lugei de plîmbări prin București sensul mistificărilor care au provocat și precipitat rătărea unei utopii. Revelație care nu-l împiedica să se anețieze cinic, a doua zi în manevre dubioase, penibilă capitulare. Dacă P. a trecut printr-o criză (și figura lui de bărbat buhăit, diform, lînsat de suplețe o divulea), îl admir și îl învidiez pentru capacitatea de recuperare. S-a putut acomoda unei noi situații intelectuale (de astă dată investită cu un coeficient de seriozitate veritabilă) și a zidit în tăcere creații deasupra oricărei tăgăde pe măsura talentului său inițial. Mult mai nefericit sînt eu, care nu am stat atîta timp cașat în vechile clădiri? De ce? Fiindcă eu nu rezist la priveștea cutremurelor, incendierilor, scufundărilor. Poate că ele ar fi mai ușor de îndurat dacă as vedea că se înregistrează undeva simptomele catastrofelor: virfurile rosietice ale flăcărilor pe cer, surmurile de stratoni, vîntul de curenți care a produs inecul. Și în acest caz acționează la mine interdicția de a expune public nicidecum suferinței, asadar nervoza „clandestinității”, o nevroză care mă urmărește (începînd cu clarificarea identității).

Am discutat cu P. despre locuințele insalubre care se dăruie. Sub crusta anilor pierduți o violență îi reanimă spiritul. Îmi imaginez o scenă care se va petrece nu peste multă vreme. La o întrebare indiscretă a unui tînăr, P. va răspunde: „Ah, atunci a avut loc o demolare”, și va părea că istorisește un eveniment banal.

A CITI și a scrie. Goethe se mira că

plăcerea lecturii nu egalează la unii plăcerea scrisului (*Convorbiri cu Eckermann*). La mine se produce o suprapunere obositoare, iritantă. Nu pot să mă desfat în voie citind o carte fără ca gîndul tiranic al propriilor plămămuiri să nu interrupă fluxul străin și să i se substituie. Dedublarea scriitorului care trăiește o intimplare și știe că o trăiește, care comentează în sinea lui, continuu, propria acțiune — a fost descrisă de Maupassant și de alții. Dar și mai mult lectura transformă o plăcere într-un chin, chinul de a sfredeli iarăși și iarăși alături de autor, în stîncile opace.

LA Alain Robbe-Grillet ceea ce primează este ingeniozitatea. Inteligent stăpîn pe diverse tehnici narative, romanțierul își propune să treacă niște examene de virtuositate. Conștiința de sine a actului creator, da, însă asta nu înseamnă exercițiu de laborator. Inteligența singură n-ar putea suplini vibrația, fiorul. Desfășurate la o altă teasiune intelectuală, faptele n-au cum să fie reduse la opoziția spontaneitate-artificiu. Voi, scriitorul francez parcurge întreg terenul de patrulare a literaturii și bate la porțile ferecate. Este un demers caracteristic secolului, de autoevaluare a limitelor (arta se interoghează pe sine), de forțare, în spirit critic, a granițelor prescrite. Prinț-o asemenea prismă judecă Sartre teatrul absurdului: un teatru critic care-și cunoaște resursele, le inventariază, înlăturînd elementul alogen. Alain Robbe-Grillet anunță că se va dispensa de celelalte simțuri ca să se poată deda nestingherit contemplanții (școala privirii). Între observator și obiecte dispăre relația emoțională subiectivă. Aptitudinea de a anima vizual tabloul conferă descrierii menirea de ghid topografic. Prin reprezentare, contururile obiectelor exercită însă o magie. Unde sfîrșește gravitatea învidiei și unde începe jocul supozițiilor? Nimic nu este sigur. Vedem o realitate cu dimensiunile ei specifice dar instantaneu, ochiul e ademnit și de alte variante ale acelorași mișcări. Noile imagini, tot atît de exacte, se pretează unor interpretări adiacente sau opuse. Nu mai știm cînd ne aflăm încă în domeniul realului și cînd am decolat în cel al imaginarului.

Realul însuși este doar o ipoteză, un real posibil printre alte eventualități ale imaginarului. Construite pe aceste ambiguități, filmele lui arată și mai pregnant șansele unei arte de vizualitate. Ce i se poate imputa lui Alain Robbe-Grillet? Absența, în ultimă instanță, a revelației metafizice, revelație cutremurătoare, unică. Foarte bine observă el la Kafka (*Pour un nouveau roman*) abundența amănuntului concret care dă un aspect halucinant fantasticului. Nimic nu e, în definiție, mai fantastic decît precizia. E adevărat. Dar la Kafka întrefăierea planurilor nu impresionează niciodată prin abilitate, ea trezește brusc o spaimă existențială. La Alain Robbe-Grillet am resimțit o doar în *Labirintul*. Ceva scapă privirii, care se încăpățînează să scruteze același cadru, repetînd acțiunea în cercuri concentrice. Ireproșabil întocmit, cu o fabulație dinamică de aparență polițistă romanul *Gumele* strălucește însă mai ales prin agerimea construcției. Cu Alain Robbe-Grillet, literatura propune una din cele mai rafinate tentative de a suprima legătura tragică între om și obiecte, tentativă care nu cred să fie viabilă decît tocmai în eșecurile ei paradoxale (*Labirintul*).

DACĂ Dostoievski spune că fiecare om ar trebui să aibă un adăpost, locul său de refugiu, această necesitate se prezintă uneori în cazul meu sub un aspect maladiv. Deprins cu o anume monotonie a traiului, părăsirea unui spațiu bine cunoscut îmi dă o senzație de angoasă. Îndur într-o formă paroxistică fobia călătoriilor, iar în stările de neliniste accelerate aria de deplasare e minimă. Mă repliez continuu în propriile fortărețe, unde redobîndesc un sentiment relativ de stabilitate. Poate că meteahna nenorocită stă în aceea că nu pot interpreta cuvintele lui Dostoievski ca o chemare spre cucerirea unei libertăți lăuntrice inexpugnabile. Tolstoi a întrevăzut-o într-o scenă memorabilă. Prizonier, Pierre Bezuhov privește deodată cerul și are intuiția independenței lui odată cu detașarea de contingent.

ELOGIUL așteptării și al răbdării. Noica observă în „Jurnalul filozofic” că Vechiul Testament rezervă o soartă privilegiată

femeilor care nasc tirziu, după ce au fost considerate sterpe. Mă consolez cu această pildă, fiindcă nu mai pot întinzia mult, ruga creației trebuie acum să fie răsplătită. Totul depinde de reconstrucția mea interioară, de noua așezare a dispozitivului de asalt. Imi trebuie hotărâre, consecvență și un vânt prielnic de la babord.

ALTFEL, criza prin care trec poate fi și o criză de sterilitate. Am curajul să scruțez străfundurile, cu riscul de a descoperi un gol căscat de peste trei decenii. De câteva ori n-am perceput curentul miraculos, cel care a trecut la o mică distanță, ducând cu sine briza fecundității. Și totuși (instinctul meu de conservare?) nu accept ideea ratării. Lacunele au rămas, mai departe, grave, dar orice experiență analizată nemilos poate fi o sursă de adevăr și de creație. Ce sorti de supraviețuire au teancurile de hirtii îngheșuite în sertare? Sint exerciții, solfeții... Cine m-ar putea recunoaște din acele rinduri alinate uniform, previzibil, străine? M-am ferit să fiu eu însumi, să mă confesez, dar n-am știut nici să întocmesc, ca o răsfringere, alte biografii care să mă reprezinte, prin mandat, și pe mine. Cind sosește clipa dezvăluirii intime, deschise sau mijlocite, materie vie pentru artă, petecțele vechi mă întepeneșc și puterile îmi sînt sleite. Să fie jurnalul pe care îl scriu dovada unei dileme? Cind mă cuprind deprimarea recit — și iată iar un artificiu livresc — versuri din Labis care au în mine o rezonanță neobișnuită:

„Nu mai cuget, cred mereu:
Strîns în mine ca-ntr-un templu
Însă demn în miezul meu,
Cu zgîrceniei contemplantu.”

Și:

„A doua zi mă liniștiseră parcă...”

Relația între aceste versuri din poezii dispărate am stabilit-o eu arbitrar (ea se lămurește doar prin timpul meu afectiv, biografic, temperamental). Vreau să prefigurez repetiția unui ciclu: destăinuire-reprimare, credință-abținere. „A doua zi mă liniștiseră parcă...”, vers care multora le poate părea insignifiant, îmi sugerează o revenire după o mișcare seismică, dar relaxarea e primitivă și ea cu o anume suspiciune, utilă în orice acțiune intelectuală.

Despre Labis scriu cu mare dificultate. După moartea lui, ani de zile n-am izbutit să încredințez tiparului un comentariu critic la volumele sale postume. Pe Labis l-am cunoscut foarte bine, prietenia noastră a atins, cred, o puternică intensitate, fără zgomotoase exteriorizări. Dispariția lui m-a zguduit: era primul om în care am investit fonduri ireversibile de afectivitate și pe care un destin neiertător l-a smuls de lângă mine. Cind am încercat odată să-i omagiez în presă amintirea, n-am fost în stare decât să transcriu prin alăturare strofe alese din poezii diferite. Anii noștri de formare nu se asemănau de fel. Coborise din muntii bucolici și îi plăcea viața veselă, nezagăzuită de oarelești, iar companionii săi de băutură erau și amici nedesfărțiți. Eu nu-l însoteam în aceste expediții grave și năstrușnice în dezordinea lor; refractar la aventură, rămâneam un redactor făcut și sirguinos, ceea ce el n-ar fi putut fi niciodată. Ne-a unit însă oroarea față de conformismul moral. Pe cu totul alte căi, Labis ajunsese nepăsător la carieră, la interesele mărunte, implacabil în judecățile etice. Cu un an înainte de accidentul cumplit ne-am întâlnit într-o cameră la Strada (în castelul Pelișor). Era de față și B., cel mai bun prieten al său, critic cu o inteligentă arzătoare, cu mare putere de înfringere asupra celor apropiați, inclinat însă și spre o ascetică intrinsecă intelectuală. Cu B. am realizat apoi o comunicare febrilă, dădătoare de încredere în forța rațiunii, desi firea mea închisă, retinută, împiedica deschiderea totală. Labis a extras probabil un filon aurifer din mina formulărilor speculative ale prietenului său și eu intuim osnoza lor în duritatea luptei cu inerția din versurile atunci în pregătire. În noaptea aceea am vorbit despre simțul puterii, despre tentațiile la care poate supune naturile avide de succes, despre primejdia pe care o implică deținerea de funcții și privilegii. Eu n-am cunoscut alți oameni mai risipitori cu bunurile obținute, mai opusi arivismului. De aceea afirmațiile patetice sunau firese, ca un fel de jurământ. A doua zi dimineața cind trebuia să-mi iau rămas bun nu l-am putut destenta pe Labis, deoarece înainte de culcare mai consumasem mari cantități de alcool.

În vara lui 1956, plecat cu B. la Mălini, mi-a trimis o scrisoare. Din tonul ceremonios ironic, de moldovean trecut prin baia balcanismului, nu se putea presimiți cataclismul care va veni. După formulări de afectiune, temperate prin imitarea stilului convențional, Labis pomenea și de universul unde-și regăsea de obicei liniștea: „Cît despre mine, trăiesc ca un împărat care, ne deasupra, este și scutit de griile împărăției.”

Întors la București, a fost cuprins de o feroare ciudată. Fără intreruperi petrecea în circiumi acompaniat de ființe dubioase, și apoi, după câteva zile și nopți as fel scurse, se închidea în odaia lui miseră și compunea unele dintre cele mai pure și mai răscolitoare poeme. O stranie coincidență a făcut ca, două seri înaintea în-

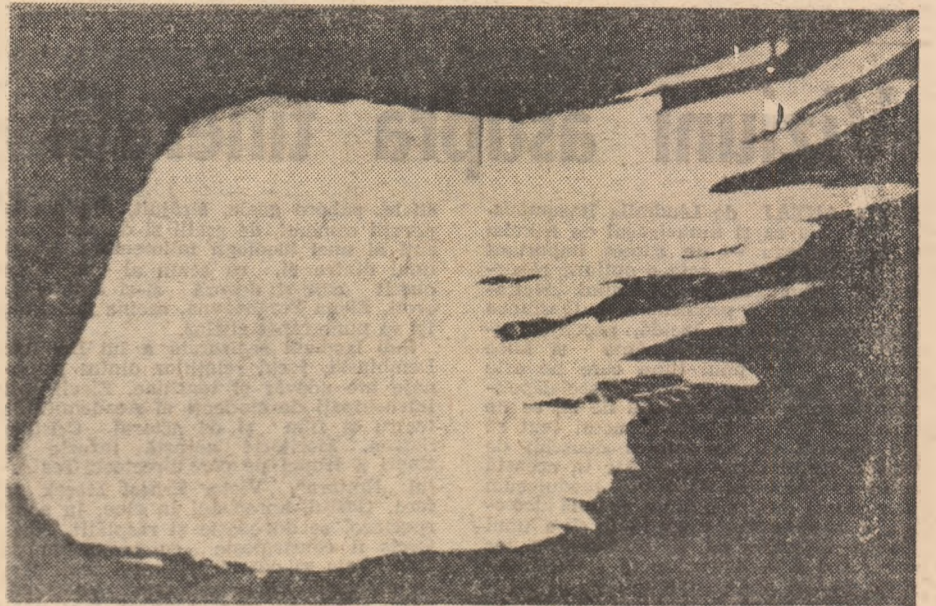
templării tragice, să-l urmez pe Labis pe ruta care îi va fi fatală. L-am găsit la Capșa, tirziu, aproape de miezul nopții. Am plecat împreună spre stația de lângă spitalul Colțea, unde lua tramvaiul 19 spre casă. Exact itinerariul din noaptea de groază. L-am văzut agitat, cu ochii sticloși, neputincios în fața virtușului, dornic să se retragă în pădurile lui natale. Țin minte că l-am sfătuit să plece cît mai repede, sfat pe care mai mulți dintre cei care-l iubeau i l-au dat stăruitor și în seara următoare. La spital n-am vrut să intru să-l urmăresc agonia.

Cind crupa neînsușită a fost depusă la Casa Scriitorilor am stat de gardă. Apoi am participat la ceremonia funerară. Era o zi neguroasă, un cortegiu al tăcerii mhorite mă paraliza. Atunci nu percepeam încă dimensiunea precisă a morții. Năuc, eram prada unor reacții ilogice. În gură simțeam un gust amar, nu puteam să scot o vorbă, mă clatinam înaintind în coloașă. În rîndurile din față am văzut-o pe G., pe care în ultimele zile o ocolisem. Ea n-a schițat nici un gest de salut afectuos și astăzi sint intrigat de faptul că, în starea de pleostire în care mă găseam, atitudinea femeii de care fusesem atât de puternic îndrăgostit m-a durut totuși atât de adinc. Plecînd de la cimitir, am încercat să mă odihnesc citeva ore, pe urmă am mers într-o vizită, făgăduită mai demult. N-aș relata acest amănunt, care înclus aici, profanează o comemorare dar el face parte din adevărul lucrurilor. În casa unde fusesem invitat am cunoscut o fată vulgară, dar extrem de atrăgătoare. Aproape un an mă apăsa sentimentul inhibiției psihice în apropierea fizică de o femeie. Unde să fixez însă momentul de debut al crizei? Dezastrul avusese loc pe alte planuri și acum se repercuta cu intîrziere, într-un mod brutal, degradant. Totul se conjuga, dar motivele inițiale își vor dovedi virulența prin răbufniri de netăgăduit. Mai mult decît orice, pierderea ireparabilă, moartea prietenului, va produce răvăsirea interioară, pregătita de nefericirea sentimentală cît și de imposibilitatea în care mă aflam de a împăca frazele scrise cu ideile pe care le simțeam imprumutate, neautentice, erori capitale. Odată cu Labis a murit pentru mine definitiv (moartea începuse mai demult) un timp al certitudinilor.

LA NUMAI zece zile de la ceremonia funebă, M., care preluase în mod firesc conducerea solemnităților și al cărui spirit energic, negovăitor, eficace, asigurase ordinea și patetismul sobru nimerit, M. deci, își serba căsătoria. Eram adunați în jurul unei mese opulente tot aceiași, citiva din prietenii intimi ai lui Labis, care cu atât de puțin timp în urmă îl condusesem pe ultimul său drum. Băutura, decorul de revelion, vocea decisă a lui M., de astă dată promotoare de contagiouă veselie, nevoia firească de destindere, de eliberare din dureroasa amintire, dădeau serii un aspect de reală petrecere. Mă simțeam stingher, neajutorat, construit din altă substanță, foarte fragilă. Probabil că și alții resimțeau zbușciunul, dar aveau aptitudinea de a separa pentru moment planurile, de a se urni din stearpa amortire, dornici de regenerare. Zdruncinat în convingeri fără un punct de rezim, vizitat de nălcui amenințătoare, eu stăteam mut, palid, speriat chiar, desi arboram un zîmbet de circumstanță. Vedeam neconștient înaintea mea masca mortuară a lui Labis.

MĂ întreb și azi dacă surpările vizibile de genul celeia care s-a prelungit pentru mine în întreg anul 1957 constituiau un indiciu de forță sufletească sau de infirmitate. Însăși întrebarea denotă că încerc să obțin o compensație, poate o consolare. Invidiam calma seninătate a celorlalți și totuși nu cred că eu am fost singurul nevrotizat, singurul legatar al doliului. Cei atunși cu mi mine de aripa deprimării au avut mai multe resurse de rezistență și în orice caz țaria de a se travesti, ocolind indiscreta, nebarbăteasca tinguire.

Eu am trăit atunci un vid de autoritate, ceea ce echivala de fapt cu un vid de credință. Mă amăgeam că înlocuiesc un fanatism cu o desfășurare de argumente și că mă baricadez într-o cetate a raționamentelor. N-am fost însă în stare să admit întreaga consecvență a catastrofei. În locul gândirii puneam, în spațiile libere, același entuziasm revărsător juvenil, chiar dacă experiența trăită mă silea la prudentă. Cind am aflat destul de devreme, despre ororile stalinismului și am întrevăzut fisura unor convingeri impuse, a pierit subit și iluzia meterezeilor științei. Priveliștea golului mă înflora, dar nu mai voiam să repet devastatoarele tentative de umplere a rezervoarelor cu adevăruri absolute. Eram dator să supun toate părerile unui arbitru — scepticismul — și totodată să păstrez suporturi, chiar provizorii, pentru ideile rămase nealterate, încă fecunde, care mă ajutau să nu mă prăbuseșc. Această cernere care permitea, poate și o redesteptare a personalității, o redresare a încrederii în mine, avea un inamic redutabil: nevoia supersubțioasă de certitudine. Încă o ipostază a balansului existenței mele: pe de o parte neliniștea care revendica — pentru supraviețuire — țina, ocrotirea, eludarea complicațiilor și pe de altă parte ca o opoziție, setea năvalnică de adevăr și de onestitate în cugetare și în acțiune, rigoarea etică de care nu mă

VALERIU MLADIN - Strigăt

puteam separa. Cind vegetam luni în sir la redacție fără să pot întocmi o frază, atins parcă de un blestem, colegii suportau intrigații capricioase mele fără să bănuie probabil natura crizei. Ciudățenia maladiei era și un scut, nu trebuia să înfrunt direct un adversar redutabil.

GĂSESC în jurnalul lui Julien Green (vol. I 1928-1934) o motivare a confesiunii la care ader: „Această dorință de neînțeles de a imobiliza trecutul, dorință care te face să fii un jurnal”. Numai că prea puțin din febra interioară a scriitorului răzbate în paginile agreabile, întotdeauna fine și distinse în formulare. Cu greu pot recompune portretul lui Julien Green. În însemnările sale slăbiciunile mai dizgrațioase nu sint divulgate. Mai tirziu autorul va expune public, cu ostentație aproape, motivul discreției. Poate mă înșel, dar atunci totul pornea parcă de la premisa tăcută a menajării în dezvăluirile grave. Din repetarea unor exclamații am intuit însă o înclinație spre cruzime, chiar spre epatare prin cruzime tratată bineînțeles cu o tinctură de umor.

Ceea ce atrage luarea aminte este destăinuirea dificultăților creației și descrierea mediului literar. Remarcele sint scilpitoare, și prin verva lor suscită maximum de interes documentar.

Iată o caracterizare a bătrînului Bourget: „Fără îndoială el a supraviețuit renunțelii său, ceea ce este întotdeauna melancolic, dar surditatea l-a împiedicat să asculte tăcerea care s-a asternut deasupra operei sale.”

Un spumos comentariu e prilejuit de paradoxul lui Cocteau: „Victor Hugo era un nebun care se credea Victor Hugo.”

O întâlnire la Gide cu Malraux și alții (1929). Se discuta despre lipsa de actualitate a romanelor apărute în acel an. Cind cineva a pronunțat numele lui Balzac, Malraux a strigat: „Să nu vorbim de Balzac!”. „Si toată lumea a fost de acord că într-adevăr nu era potrivit să se vorbească de Balzac, dar eu n-am priceput de ce” — încheie Julien Green. Trezind peste rezerva pioasă a autorului jurnalului, strigătul lui Malraux e o mărturie smulsă poate sub tensiunea controversei. Îl interpretez ca o reacție și ca un semn: se naste un astfel de roman care nu mai poate apela, în practica imediată, la vechele modele, și nu mai vrea să se refere la ele.

CE justificare are acest jurnal dacă el nu este un apendice al creației? Da, atunci mărturisiri, autoexplicații, rețegere, recapitulări, ar avea poate un rost. Ele ar hrăni un corp viu, ar fi un auxiliar al unei acțiuni împlinite. Cît timp această acțiune lipsește, însemnările personale, cu arie, totuși, atât de restrînsă, nu o pot întocmi; rămîn fără suport, inutile; unii le pot socoti chiar fanfaronadă și m-ar putea sfîșia cît, decît să continui să dau în vîlăag întîmplări suflătești cu totul particulare, lung sir de lamentări, mai bine să las.

A CREA înseamnă a fabula. Dacă o asemenea premisă e valabilă, deruta mea artistică n-are ieșire. Căci nu cred că pot născoci caractere și situații pe care eu însumi nu le-am trăit. Totuși literatura este și detașare, o ordine în afara autorului, descoperită și demonstrată de el ca fiind posibilă. Cum aceste gesturi, gânduri, visări autonome nu le pot plăsmui, rămîne doar să mă descriu pe mine. O astfel de spovedanie, disimulată ridicată la o altitudine de generalizare ar avea însă semnificație? Nu sint un caz interesant. Prea torturat uneori de simptome care nu relevă ațit o atitudine psihică anume cît o stare care aparține într-o măsură patologiei, n-aș putea deveni decît o ilustrare a unor sisteme de terapeutică (literatura e calea cea mai potrivită pentru expunerea acestor demonstrații medicale?).

Un jurnal, cu intenții de obiectivare, n-are încă organicitatea unei creații, cel puțin nu un astfel de jurnal conceput fără

puterea de reprezentare pe care o au Confesiunile lui Rousseau sau neconvertit în roman de analiză nepărtinitoare ca Adolphe. Și atunci? De ce simplele divulgări ocazionale, cu valoarea lor estetic redusă, dar sincere, oneste, nu mă satisfac? A comunica să spunem unui interlocutor fictiv, e de ajuns, actul își ajunge lui însuși, dacă nevoia de confesiune primează. Intervine însă vanitatea, marea vanitate a succesului (pe care numai creația autentică o poate mulțumi). Fiindcă rătăcesc, nimic nu mă poate sustrage de la obsesia eșecului.

CA vizionar Nietzsche a fost un poet care celebra o lume a virilității și a frumuseții. Cavintele lui trebuie preluate în sens metaforic. El nu e aliatul și nici mentorul cinicilor. În orice caz exaltarea amoralității, extrasă arbitrar din Nietzsche, e un fenomen intrinsec. Prea cumplite au fost ravagiile barbariei, ca în zilele noastre, simțul eticului să nu dețină, măcar temporar înțietatea. Dacă lucrurile durabile au rezuhat dintr-o filtrare a instinctelor, firea omenească nu trebuie nici ea idealizată, curățată de urit și inavualibil. Ambii termeni ai ecuației există, nici unul nu poate fi eliminat, acesta e destinul adevărat al omului. Nu e prea lesne să aprobi ca real tot ceea ce continuă pe animal în om. Abia apoi trebuie să tinzi totuși spre o depășire a condiției date, fără a escamota termenii ecuației.

CIND mi se spune că neliniștea mea e o stare constituțională, că trădează un tip morfologic previzibil, mă gîndesc că și insistența asupra eticii e o consecință a unei asocieri specifice de cromozomi. Genetic, convingerile mele sint determinate. Recunosc că multe se pot explica a priori prin structura biologică dar nu mă împac cu ideea că rațiunea și constința sint simple răsfringeri într-un proces al predestinării, că omul nu poate interveni, chiar numai corectînd, amendînd, epurînd, că el nu e responsabil pentru traiectul său de viață.

ATRAS de biologic și elementar sau de monomania patimilor, romancierul român întorcea spatele Istoriei. Cind contactul cu epoca nu poate fi evitat, el se rezumă la actul contemplației. E ultima expresie a ceea ce Blaga numea „boicot istoric”, evenimentele îl obligă pe fostul păstor să-și îndrepte privirea spre ele, să iasă din ritualul străbun. Deocamdată scrutînd amenințarea, eroul nu pierde indiferența veselă. Forma sublimă a retragerii se ivește la Sadoveanu. Închis într-un teritoriu imaginar, pastoral, mitic, care reface în vid o civilizație arhaică, țărănul din romanele sadoveniene își permite să observe lumea detașat, cu un dispreț superior, clădit pe un orgoliu secular. Pină la urmă Istoria răvășește paradisaul atemporal. Mai tirziu, la Marin Preda, contemplarea e însoțită și de o participare, participare tot exterioră de spectator, căruia reprezentarea îi place, o farsă la care e plăcut să te amuzi. Eroul se joacă de-a existența, nebănînd primejdiile pe care le ascund hile-rele vedenii ale trafului zilnic. Deodată Ilie Moromete e constrins să capete conștiința încercării, a spațiului închis. Ursuz, mut, el anunță sfîrșitul spectacolului. Cu necesitatea de a da o replică morală evenimentelor, de a opta, se încheie primul volum al Morometilor, Aici ar fi putut începe tragedia, alarma etică și existențială. Marin Preda a realizat o performanță, dovedind pătrunderea problematicii moderne în cadrul frust, elementar. Se cerea o continuare, o sondare în adîncuri, o depășire a stadiului inițial, în care dilema este doar propusă. Se cerea probabil și introducerea unui alt tip de erou apt să interpreteze evenimentele din optica unei culturi asimilate și unei gândiri responsabile. Didacticismul steril n-a năruit speranțele, ciclul intrerupt putea fi reluat și cu o anumită grabă timpul irosit ar fi fost răscumpărat. Direcțiile așteptate parcă se întrevăd acum.

(Continuare în numărul viitor)

Viziuni asupra tinereții

ȘANTAJ de Liudmila Razumovskaia, katala ca și Sinucidășul de Nikolai Erdman — un succes important al trupei — este o opțiune repertorială remarcabilă a Teatrului „Nottara”. Actualitatea problematică, tensiunea dezbaterii, privirea lucidă, neconjuncturală lipsită de menajamente și false pudori, asupra unui timp care ne este familiar sau unor fenomene social-politice pe care le resimțim zi de zi, ce ne stresează existența, fac ca acest text să fie urmărit cu un interes deosebit de public. Revelatoare ni se par în această piesă confruntarea de opinii, modul cum se vorbește despre prăbușirea unei ideologii, a sloganurilor unei lumi și a unui sistem totalitar, ca și consecințele lor dureroase și dezastruoase în viața oamenilor. Șantaj aparține (asa cum ne indică și caletul-program) unui dramaturg contemporan, născut în 1951, care trăiește în prezent la Sankt Petersburg. Piesa intitulată și **Dragă Elena Sergheevna** (traducere: Lia Crișan, Tudor Stenescu, concepută în 1981, a fost interzisă de cenzură din cauza „redării negative a realității din țară”.

Viviența răului unei societăți alienate și alienante pentru individ este făcută prin intermediul portretelor unor adolescenți aflați într-un moment de răscrucă: examenul de bacalaureat. Grupul de elevi, format din trei băieți și o fată, înțelege să treacă această primă probă prin înșelătorie. Își vizitează profesora și încearcă să o convingă să le dea cheia de la scutul unde se află lucrările de matematică spre a le înlocui cu altele, corecte, pregătite cu minuțioasă. Metodele de persuasiune sunt foarte variate. De la mimarea neputinței, a disperării, pînă la încercarea de corupere, jignire, violență psihică și fizică. În cele din urmă se apelează la o formă de șantaj supremă: sacrificarea unuia dintre ei, violarea feței, pentru a se obține astfel cheia mult rîvnită. Se întîlnește două generații, cea a Elenei Sergheevna, care avea „totuși, un ideal”, generația care a trăit experiența războiului, ce refuză încă demitizarea lui Homo sovieticus, și cea a tinerilor de azi, care resping acest mit, contaminați de alți „idoli”, unii la fel de mutilanți, conducind spre aceluși gol existențial. Ei sînt „partizani de cuvînt al unei alte vremi, aște timpuri mai dure, mai energice, mai eficiente”, în care „toți vor să apuce o bucată mai bună din tortă obștească”. Elena Sergheevna se privește pe sine în oglinda necruțătoare care este chipul elevilor săi. Revelația brutală a minciunii, imaginea terifiantă a faptei că a crescut și educat niște manștri, adevărul despre societatea în care a trăit și în care a vrut totuși să nu se lase contaminată de răul general, străduindu-se să modeloze sufletele spre bine și frumos, conștientă neputinței de a fi realizat acest lucru, o fac pe eroină să se sinucidă. În acest text, care nu oferă soluții, pune doar întrebări, există totuși o lumină. Tinerii, orișă de drama pe care au provocat-o, nu iau cheile oferite cu dispreț și dezgust de Elena Sergheevna.

Montarea lui Dominic Dembinski se arată coerentă, dramatică, participativă. Decorul realist al lui Sică Ruscescu are forță metaforică. Împreună cu ilustrația muzicală (George Marcu) creează atmosfera potrivită dezbaterii. Văruile albe în interiorul domestic, modest al Elenei Sergheevna, au expresivitate plastică, fiind caracterizante pentru eroină. Smulțele de tineri invadati, dezvoltă un spațiu deprimit, cu obiecte răvășite.

Șantaj de Liudmila Razumovskaia, regia Dominic Dembinski; **Nora** de Ibsen, regia Mircea Cornișteanu — Teatrul „Nottara”

sticle, pahare goale, străjuit, dincolo de pereții, camere, de gratii și de idolii căzuți ai unei ideologii falimentare. Lingă unul dintre ei, ca semn al unui timp obosit care-și dăvara și-și anihilează eroii, Elena Sergheevna, eroina anonimă, își va pune capăt zilelor.

Sub bagheta regizorului a lui Dominic Dembinski, jocul relațiilor dintre personaje are adevăr și tensiune. Elevii sînt intruchipați de studenți ai Academiei de teatru și film și de actorul Cristian Șofron. Memorabile această interacție cu tinerii a trupei pe care directorul Teatrului „Nottara”, Victor Ernest Mășek o face. Gestul, apreciabil în sine, în acest spectacol se dovedește și răsplătit Sorin Cociș îl construiește cu pregnanță pe Pașă. Fața sa poartă stigmatul celui care „a consimțit la o idologie” consistent. Ezitant dorind să-și reprime sentimentele, scrupulele morale, să scape forța pentru a-și macula iubita, ca să nu piardă locul la masa celor puternici ce răscesc în viață prin orice mijloace. Bogdan Vodă îl conturează expresiv pe Vitea. Marchează inconștientul celui ce crede să totuși a doar un joc, care vrea să se păcălească, să găsească un altă morderie pentru că „nu face cu adevărat”. Andreea Măcelaru portrează nuanțat în Lida. Eroina, lipsită de scrupule, cu masa omorului, declară că-și păstrează fecunditatea doar pentru care va oferi mai mult, va fi prietă în capcana propriului „crez”, respingînd frugal, pe propria piele, coșcociile unui asemenea pret al succesului în viață. Actorul Cristian Șofron, în Vitea este maestrul de ceremonii al acestui joc. El e regizorul care îl domină de dragul artei, creierul care domănește în mintea calcuiat, manipulându-l pe celălalt ca pe niște marionete. Comportamentul personajului are o dimensiune psihologică. În acest demers, în amestecul motivațiilor aparente cu atitudinile adevărate, labilitatea trăirilor și stărilor nu sînt în toate momentele conturate cu fermitate de interpret. De aceea, în unele scene eroiul devine expositiv. Ruxandra Sireteanu în Elena Sergheevna are forță și emoție. Gesturile, masa, reacțiile umile, impresionează. Ele poartă în sinele unei existențe dure, care au măscat-o pe dinăuntru și pe dinafară, dar care nu i-au putut altera umanitatea. Interpreta prezintă sugestiv înfringerea protagonistei, ruperea vălurilor care o fac să vadă adevărul crud, în fața căruia se dovedește vulnerabilă și lipsă de încredere.

O reprezentare ce se urmărește cu interes, venind în întâmpinarea frământărilor publicului, confruntat cu o realitate convulsivă, social-politică și umană adevărată.

NU „REVOLTA PĂPUȘILOR” care a intrigat publicul și „planul totalitar al bărbatilor”, cu „lămpă înclinat libertății” sau „lămpă înclinat femeii” par să fie zonele de interes pentru spectatori de astăzi ai teatrului lui Ibsen. Investigarea de către dramaturg a unui proces — intuit, la noi, de eroul Alice Voinescu — considerăm că face să vibreze mai puternic această piesă în conștiința publicului contemporan. Identificarea crizei existențiale și neliniștilor timpului nostru în pericolul „intervenției mijlocului economic în scop”, precizarea scriitorului pentru salvarea „cu sila a omului din masinismul inconștientului burghez”. Sînt teme de meditație care în noile condiții de dezvoltare ale societății românești din ultimii doi ani încep să fie actuale. Filistinismul, jocul convențiilor și al măștilor ce viciază umedul din om, auzibilitatea unei lumi obsedate de febra acumularii. În **Nora** sau **Casa cu păpuși** (traducere: Adriana Maniu), regăsim blama tendința unei societăți de a-și consolida forța și prestigiul prin asimilarea unei tradiții

Actorii Ruxandra Sireteanu, Cristian Șofron și studenții de la Academia de teatru Andreea Măcelaru, Sorin Cociș, Bogdan Vodă în Șantaj (Teatrul „Nottara”)

pline de prejudecăți și constrîngerii. Mărea respectabilității, a onorabilității, a armoniei conjugale ca arme, ca plote sigure pe drumul ascensiunii sociale și a unui trai mic-burghez. Numai în acest context gestul Norei de a nu accepta compromisi moral, jumătățile de măsură în dragoste, mărșăluțurile de copii, nu pare gratuit. Refuzul minciunii la nivelul cuplului devine simbolic, convingător într-un secol altfel foarte liber în privința moravurilor de familie, frizind uneori libertavajul. Replica lui Torvald în acest sens este un fel de motto pentru o lectură contemporană a piesei: „Dar nu e nimeni să-și sacrifice onoarea pentru ființa iubită”. În această cheie a încercat și regizorul Mircea Cornișteanu să transpună scenic textul. Cîștin asta mai ales în felul cum este imaginat personajul Torvald.

Mizanscena sa are în general acuratețe, dar se oprește la un prim nivel de interpretare, cel al desfășurării tramei. Este evident acest lucru și în scenografia lui Mihai Mădescu. Decorul dominat de alb, de valuri diafane, este un figurant imobil, decorativ. Costumele, de asemenea, sînt create fără rafinement, chiar și atunci cînd vor să exprime eleganța sau o stare de spirit a personajului. De exemplu, îmbrăcămîntea Norei este fără prea multă importanță, afectînd chiar expresivitatea interpretării. În general, în scenografia ce și în mizanscena nu se simte un substrat simbolic, poetic, pe care întodeauna piesele lui Ibsen îl conțin. Dincolo de dezbaterile de idei, există un mister teatral, prezent în relațiile dintre eroi în destinația unui personaj emblematic (cum ar fi de exemplu în **Nora** doctorul Rank). Nu am regăsit rețeta de personalitate a lui Mircea Cornișteanu din strălucitorul spectacol cu **Teatrul Vamea** de Cehov, spectacol la Teatrul Național din Craiova, acea geometrie inefabilă a compoziției, echilibrul contrastelor.

În **Nora**, peisajul sufletețesc este investigat frug și cu atenție. Această abordare este foarte complexă. Cu toate acestea nu au forță de sugestie. Angoasa, neliniștea unor stări dincolo de replici sînt eludate.

Directorul Victor Ernest Mășek, împreună cu regizorul Mircea Cornișteanu continuă și aici parul cu pierci. În cazul Bineci Gora îl va câștiga cu siguranță. Prezența scenică proaspătă, sensibilă, o anume naturalitate și grație, ne fac să credem că această tinărie actriței este o bună achiziție a trupei. În **Nora** nu e convins, dar acest fapt se datorează nu numai bandicapului virstei, al lipsei de experiență, ci și modului neadecvat în care a fost condusă regizoral — de la felul cum au îmbrăcat-o și coafura imprecisă, pînă la evoluția scenică. Interpretă deosebită de partitură, urmărea de parcă obsedată să nu-și piardă sensul. Din cînd în cînd, în dialogul cu George Constantin sau Dorin Varga o aprepie, pentru o clipă, de tonul just,

Apoi iar supralicitează. Alegerea Cerasălei Iosifescu pentru același rol o considerăm însă a proveni dintr-o miopie artistică, inexplicabilă la un regizor matur ca Mircea Cornișteanu. Actrița nu are deloc datele psihofizice (se vede aces; lucru fără prea mult efort) care să o recomande pentru personajul Nora. Construiește rudimentar, atîșează o dezvoltare facilă, un aplomb și o siguranță superficială în ceea ce o privește, sub aspect profesional.

În montare, ne întîlnim doar cu câteva momente autentice de monologare într-un spectacol în care nu funcționează dialogul decît pe foarte mici porțiuni.

Unul dintre aceste monologe, convingătoare în bună măsură, este cel al lui Dorin Varga în Torvald. Actorul are o eleganță rece, o prestanță afectată, o bunăvoință superficială în care simți pericoul. Și atunci când proba de viață vine, eroul dă la iveală un egoism dezgustător și un sentiment de înstrăinare ce demobilizează. Krogstad nu este o partitură dificilă pentru George Constantin. În scurtele sale apariții el dă un recital. Modul inconfundabil cum se mișcă, cum rostește o frază, cum privește cu subînțeles, un ușor tremur al feței, stîrnesc aplauze. Începe să devină nu numai îngrijorător, dar și condamnat, faptul că acest mare actor nu este solicitat să evolueze pe partituri de anvergură. George Constantin este un interpret pe care un teatru trebuie să-și gîndească repertoriul. Biografia sa artistică (o bună parte din ea împlinită pe această scenă) a înregistrat, înainte de decembrie '89, creații antologice ce țin de istoria spectacolului românesc. Nu vedem inconveniente care fac ca acest lucru să nu se continue și acum.

În rigorile destul de rigide, în înțelegerea și creionarea personajului, bătălia pentru doctorul Rank dintre cei doi interpreți, Ștefan Radof și Ion Siminic, considerăm că a fost câștigată de cel de al doilea. Rank, care are o pasiune secretă pentru Nora și o poartă cu sine spectrul sfîrșitului iminent, datorită unei boli necruțătoare, este mai enigmatic, mai bine decupat psihologic în ipostaza ofertă de Ion Siminic. Pierde sentimentală, această prezentă își pierde haloul misterios în intruchiparea lui Ștefan Radof. Reliefat desenată este Doamna Lînde de către Cătrinel Paraschivescu. Cu finețe și subtilitate, cu economic de mijloace, concentrat, actrița pune în lumină interiorul eroinei, animată de grije unei existențe dure, apăsată de perspectiva împlinirii prin regăsirea unei iubiri sacrificante cîndva. O prestație corectă face Sanda Băncilă în Helene, Jădăca.

Opțiunile repertoriale prestigioase, șansa de afirmare acordată unor tineri actori, considerăm că sînt aspectele laudabile ale recentelor premiere de la Teatrul „Nottara”.

Ludmila Patlanjoglu

Multe și mărunte

O piesă în care s-a amestecat Stalin

LABORIOS și tenace, tinărul regizor Ion Minzatu a montat, pentru prima oară la noi, o piesă de Mihail Bulgakov, **Fuga**. Drama, a celor angrenați în războiul civil din Rusia deceniului doi, ofițeri, aristocrați, inalti funcționari ce-și părăsesc țara și trăiesc apoi în condiții mizere de ale emigrației. Satira îi vizează pe demenții, afecțioșii, cazonicarii obtuși ce mișună în această lume, în care o vor întoarcere, totuși, în țară.

Tabloul e colorat, viziunea amplă, câteva personaje trasate cu un penel sigur. Cum însă imaginile ne-au fost prea adeseori furnizate de subprografe, literare, teatrale și cinematografice, inspirate de același univers, ele se privesc acum fără interes.

Piesa a avut o istorie a ei. Interzisă de cenzură, ea a beneficiat în 1929 de o scriere publică a lui Stalin care, aparent, îi lua partea autorului, dar în final condamnă lucrarea definitiv. Totuși, oportunitatea ei pe o scenă actuală e discutabilă.

În structura dramatică există goluri epice și o insistență arificală pe istoria cuplului, urmărită cu mijloace ale romanului picaresc.

Elaborat cu căznă sinceră, dar într-o formulă nu prea atractivă, spectacolul are o curgere greoaie, cu poticniri ori cu scene pripite. Adriana Ghiniță, Ovidiu Ghiniță, Mihaela Murgu, Radu Cazan, Ion Văran sînt ceva mai reliefați în distribuție. Se vorbește rău, molifăit, prea încet, indistinct. Unele soluții scenografice ale inventivului Doru Păcurar au portanță.

Debuturi pe un acoperiș

ÎN CONSIDERAȚIILE sale despre arhetipuri, C. G. Jung vorbește despre un strat superficial al inconștientului, pe care îl numește **personal** și ale cărui conținuturi le socotește **complexe** cu **realități afective**. În **O sărbătoare princiară**, dramă a sublimă de elevație, în canon clasic, ce satirizează un tumult istoric și propune un studiu de caracter al abjecției ce se mindrește cu sine. Teodor Maziliu expune un caz de transformare a unui afect puternic într-o realitate contrafăcută.

Și alegerea piesei, și așezarea acțiunii pe un acoperiș cu pante foarte înclinate — de unde eroii prăcăzică ca „se vede foarte bine” spusul, — afirmă aptitudinile celui mai proaspăt regizor, Ion Ardeal Ieremia. El și-a dat examenul pe

scena Studiului Academiei de teatru și film. Timpul lui Acad. — cu primejdiile care-i pese pe cei cătărăți atît de nesigur pe creștele peisajului lor, intrările și ieșirile dificiltoase prin lucrare, agățările de horn, acoperșea referențială Apolonie de pe acoperș (scenografia, Brington Duman) — contribuie în chip particular la originalitatea montării. Ploaia, zănețele, fulgurele sînt însă superfleu în situația dată.

Uscat, fier, ricanator, studentul Dragos Ionescu a găsit astfel o mască izbutită pentru Varga. Lălița Pană mizează concludent voluptatea sadică a Iulianei. Ceva din misterul slugii Felone și ucigaș apare în jocul lui Constantin Florescu — poate prea apăsător uneori. Relația dintre cei trei e întretinută eficient. Anca Cînu trezisează, strigă, plînge, e răscălită exterior, ceea ce nu numai că o scoate pe Apolonia din piesă, dar îi creează și pericole suplimentare în ceea ce privește securitatea muncii în acea loc înalt, atît de primejdios.

Mixtură de cruzime și ridicol

DUPĂ mai multă tentanță dezamăgitoare, regizorul băcăuan Dumitru Lazăr Fulga propune o viziune posibilă asupra unei drame foarte mult jucate azi la noi, **Play Strindberg**, parafrază grotescă de Dürrenmatt la tragedia domestică **Dansul morții** (1899) a înaintașului său scandinav. Trei oameni însingurați și

înraii și aspritudine, păcate veche, trai rutinat și aspiratini mărunte rezechi de un mediu imposibil, pe o insulă uitată de lume, își consumă inutil și tragic existențele. Strindberg numea „viviseccie” analiza procesului sufletesc al trecerii de la izolare la teamă exacerbată și de aici la nebunie, cu delir megaloman, ce poate sfîrșina nu numai existența individului, ci și a celor din jur.

Regizorul și actorii l-au urmat cu credință pe al doilea actor, în ce privește factura spectacolului, care înfățișează o câșnicie ce se prăbușește mizerabil. Decorul fiind lipsit de fantezie, imobil și inconvenient, iar atmosfera insularității, sugestia mării, atmosfera cazarmii-claustro lipsind, conflictul se desfășoară în genere fără reliefuri. Conștiincioși, actorii fac personaje de aspect cutumiar: soțul multumitor de Ștefan Preda, soția duplicitară, sufocată de ură și ranchiună (jucată remarcabil în acestă postură de Constanta Zmeu), prietenul casei venal, ipocrit, ascuns (Mihai Drăgoc, începînd tensionat și isprăvind moale, necedici).

Deși e lucrată pe suprafețe, nu și în adîncime, reprezentarea are o anume turnură dramatică ce intrigă și captează atenția.

Valentin Silvestru

Poarta spre maturitate: Ferdydurke

„**D**e un sfert de secol n-am mai filmat în Polonia, știam de multă vreme că voi realiza totuși un film. Când am lucrat în străinătate, am avut sentimentul că nu contribuim îndeajuns la cultura poloneză, căutind mereu un subiect apt să-mi satisfacă această nevoie. Am simțit dintotdeauna o afinitate profundă față de Gombrowicz, potențată de statutul nostru comun de exilați. S-ar părea că e o aroganță realizarea unui film după *Ferdydurke*, pe care multă lume îl consideră drept cel mai bun roman al secolului al XX-lea. Am considerat că sint autorizat să lansez această provocare, să atac această capodoperă a zeflemelii și autozeflemelii. *Ferdydurke* este un amestec original de reflexie serioasă și de comedie ușoară; în el s-ar putea afla prototipul unui gen nou: divertismentul filosofic. Poate că *Thirty Door Key* va reuși să umple un gol între filmul serios — întotdeauna foarte serios — și filmul ușor — întotdeauna foarte ușor...” (Jerzy Skolimovski).

Simon Mizrahi: FERDYDURKE de Witold Gombrowicz este unul din cele mai importante romane ale literaturii contemporane. De când v-ați gândit la acest proiect?

Jerzy Skolimovski: M-am gândit de la prima lectură, prin 1969, în timpul studiilor la Școala de cinematografie din Łódź. Îmi amintesc că am discutat cu Roman Polanski, a cărui carte favorită era. Nu îi împărtășeam întotdeauna entuziasmul, Gombrowicz iritându-mă, uneori. Era un om cu o inteligență ostentativă, cărțile îi plăceau să se lege de cititori. În acea vreme mi se părea neobișnuit. Acum totmai asta îmi place, folosind și eu aceeași reacție față de spectatori.

S.M.: Filmul a început să se contureze acum doi ani?

J.S.: Este proiectul cel mai dificil de care m-am apucat, cred însă că am găsit și cel mai bun mod de a mă apropia de el. În loc să angajez coadaptator un profesor de literatură care ar fi meditat îndelung asupra lui *Ferdydurke*, am apelat la doi tineri studenți în literatură de la New York, doi americano-polonezi: John Yorick și Joseph Kay. În vremea când am scris scenariul, unul avea nouăsprezece ani, iar celălalt douăzeci și unu, nu s-au lăsat intimidați de capodopera lui Gombrowicz, permițându-și rețusuri îndrăznețe pentru a-l face mai ușor digerabil de spectator.

S.M.: Cum i-ați descoperit pe cei doi băieți?

J.S.: Mi-au trimis adaptarea unui foarte frumos roman de Joseph Conrad, *Agentul secret*, care mi s-a părut excelentă. Am dorit foarte mult s-o transpun pe ecran dar a fost imposibil. În momentul *Ferdydurke* m-am gândit la ei.

S.M.: În posida rețusurilor de care vorbiți, ați rămas credincios cărții.

J.S.: Da, realizând un film adevărat; greu de vizualizat la lectura romanului. Cartea, în totalitate, se bazează pe limbaj, pe o anumită folosire a limbii, suscitind cititorului o intensă plăcere intelectuală. Noi am înlocuit totul prin imagini.

S.M.: Nu ați mai filmat în Polonia de douăzeci de ani. A fost, cred, o experiență emoționantă.

J.S.: Evident, nu trebuie însă să exagerăm. Pentru mine a fost important să fac filmul. Restul era oarecum secundar.

S.M.: De ce nu ați realizat THIRTY DOOR KEY în limba maternă?

J.S.: Am dorit ca Gombrowicz să fie dezvăluit marelui public. Un film polonez, după un scriitor polonez, interpretat de actori polonezi, n-ar fi avut decît un impact limitat, în timp ce actorii de renume internațional ca Iain Glen, Crispin Glover, Robert Stephens... ne creează șanse mai mari pentru succes.

S.M.: Vorbiți-ne de Gombrowicz.

J.S.: Gombrowicz a fost un excenric. Era un aristocrat polonez suferind de nenumerate complexe. Era mindru și snob, aproape pretențios. Avea o mare abilitate retorică, putea să aperse îndiferent ce argument și contrariul. Distracția lui favorită era antrenarea interlocutorilor în discuții foarte serioase pentru a le deturna în ridicol. Era un provocator înnăscut.

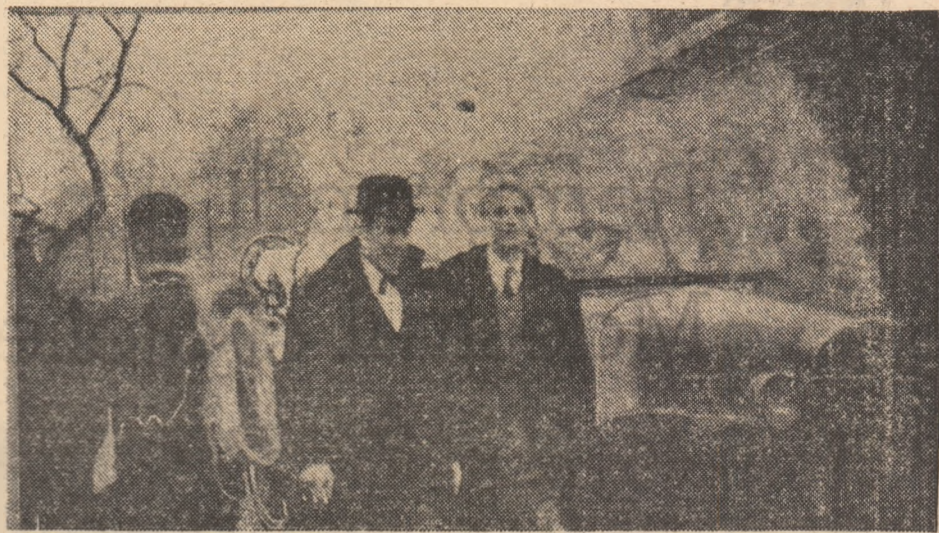
Și-a publicat prima carte, *Memoires de la periode de maturation*, în 1933, iar *Ferdydurke* peste patru ani. În ajunul celui de al doilea război a părăsit Polonia, emigrând în Argentina, unde a rămas peste douăzeci de ani. A mai scris *Trans-Atlantic avoi Cosmos*, *Pornographie* și un *Jurnal* în trei volume — o capodoperă a genului. I se mai datorează și mai multe piese de teatru ca *Yvonne*, *princesa Burgundiei* și *Mariage*. După Argentina s-a stabilit în Franța unde a cunoscut un imens succes printre intelectuali. A murit la Vence, în 1969, puțin după căsătoria cu o tinăra canadiană, Rita, care a fost încântată că eu voi fi primul realizator care va transpune Gombrowicz pe ecran.

S.M.: Romanul a avut succes în Polonia anilor 1937?

J.S.: A fost un imens succes. În nofi-da caracterului său provocator aproape antipolonez, Gombrowicz își bate joc de toate personajele: aristocrați, burghezi, profesori și chiar proletari. Sub pana lui, toată această mică lume devenea grotescă, dezvăluindu-și cu cruzime defectele.

S.M.: Ați rămas fidel scenariului?

J.S.: Da, era însă prea amplu. Primul

Scenă din *Thirty Door Key*

montaj dura trei ore. Am încercat să-l mai scurtăm pentru a-l prezenta la Cannes, dar nu am putut cobori sub două ore și douăzeci de minute, și așa prea lung. Montajul final a ajuns la nouăzeci și șase de minute; mi se pare o durată ideală.

S.M.: Este primul film pe care îl produceți?

J.S.: Nu, este al treilea film pe care îl produc. Am produs *Le succès à tout prix* și coprodus *Travail au noir*. La *Thirty Door Key* am un asociat francez, Philippe Carcassonne de la Cinea. Am fost subvenționat de Jack Lang și ministerul culturii și de diverse organisme poloneze.

S.M.: Filmul dumneavoastră este plin de noi talente!

J.S.: Rolul cel mai greu de distribuit a fost Jocy, alter ego al romancierului. Este doar evident că Gombrowicz vorbește despre el în cursul acțiunii. Am încercat să găsesc un actor care să-i semene lui Gombrowicz din acea vreme. Iain Glen în afara faptului că este un remarcabil tinăr actor, ar fi putut să fie fiul romancierului. A doua problemă a fost găsirea interpretului pentru rolul Mientus. L-am ales pe Crispin Glover, un actor american, pe care l-am văzut cind avea nouăsprezece ani, în *Retour vers le futur* în care juca strălucit pe tatăl eroului în două epoci ale vieții. Profesorul este interpretat de un fantastic actor shakespearian, Robert Stephens, care a fost Sherlock Holmes în *La vie privée de Sherlock Holmes* de Billy Wilder și principalul rol masculin din *Voyages avec ma tante* de George Cukor.

S.M.: Cine este operatorul principal, Witold Adamek?

J.S.: Este unul din cei mai buni operatori polonezi. A lucrat cu Wajda și a colaborat la o parte din *Decalogul* lui Kieslowki.

S.M.: Și autorul muzicii?

J.S.: Compozitorul Stanislaw Szwedec este una din descoperirile mele. Este un muzician polonez de vreo treizeci și cinci de ani, care trăiește la Paris. Mi-a trimis două sau trei din înregistrările lui, mi-au plăcut. Stilul lui m-a trimis la Nino Rota, se acordă perfect cu filmul.

S.M.: Titlul englezesc, THIRTY DOOR KEY, pare tot atât de lipsit de sens ca și cel al romanului.

J.S.: Ca majoritatea oamenilor m-am

gândit și eu îndelung că Gombrowicz a dat cărții sale un titlu fără sens, inventînd un nume care n-avea nimic polonez. Voia ca lumea să se întrebe: „De ce *Ferdydurke*, cine este *Ferdydurke*, ce înseamnă acest nume?”. De fapt el n-a dat nici un fel de explicație în acest sens, niciodată. Recent, s-a descoperit că s-a inspirat din capitolul 6 din *Baffitt* de Sinclair Lewis, în care apărea un personaj strident, foarte impertinent și anti-social pe nume Freddy Durkee. Gombrowicz, care ura aroganța polonezilor, a găsit, fără doar și poate, cu haz introducerea unui asemenea nume, deformindu-l într-un asemenea mod ca nimeni să nu-l poată identifica și pronunța! Am vrut ca titlul filmului să fie mai ușor de pronunțat, ca spectatorii să-l poată memora și să spună celor din preajmă: „Duceți-vă repede să-l vedeți!”. Dacă repetați de mai multe ori „*Ferdydurke*”, „*Ferdydurke*” cu accent englezesc, ieșe ceva cam în genul... „*Hurty door Key*”. Cuvintele „*Hurty*” și „*door*” au un sens în context, eroul la treizeci de ani încercînd să deschidă poarta spre maturitate. Iar eu las tinerilor spectatorii grija de a găsi cheia...

S.M.: De ce ați deplasat acțiunea din 1937 în 1939?

J.S.: În carte, eroul pătrunde succesiv în trei societăți: școala, mediul burghez și aristocrație. De fiecare dată cind părăsește una din societăți lasă în urma lui o imensă confuzie; oamenii se bat, izbucnește o mică revoluție etc. Am simțit nevoia evocării unei conflagrații mai violente pentru a încununa pe cele inventate de Gombrowicz. Dar cum el a fugit din Polonia înaintea izbucnirii celui de al doilea război, am hotărît să fie bombardat castelul pe care tocmai îl părăsise.

S.M.: Pentru planul atât de surprinzător al cavaleriștilor mascați v-ați inspirat din realitatea istorică?

J.S.: Nu, e pură ficțiune dar este adevărat că în 1939, poliția n-a putut să omu-nă invadatorilor nazisti decît cavaleriști înarmați cu lănci.

S.M.: Scena în care țărani dau buzna în castel, te duce cu gîndul la revoluția rusă.

J.S.: A fost o mică răscoală locală. Gombrowicz face aluzie la ea în carte: „Afară este o mulțime care se pregătește să intre”. Ei bine, eu i-am făcut să intre...

În românește de
Andriana Fianu

(Interviu acordat sub semnătura lui Simon Mizrahi în revista „Postif”)

MUZICA

Itinerar coregrafic Franța — România (IV)

Georges Appaix și compania La Liseuse

DUPA o pauză de cîteva luni, șirul coregrafilor francezi de dans contemporan, care transmit tinerelor dansatoare de la noi experiența lor artistică și înfățișează publicului românesc ultimele lor creații, a continuat cu Georges Appaix și compania sa, *La Liseuse*. Între demnitatea companiei și tabloul lui Matisse, *Femeia care citește*, ce a inspirat coregrafului alegerea acestei denumiri corespondențele se situează pe mai multe planuri, prima constituindu-l faptul că între cuvînt și mișcare există o inestructibilă legătură în spectacolele lui Georges Appaix. Acesta și-a început cînsul spunîndu-le dansatorilor că, în demersul său artistic, el nu se opără vocea, rezultat al vibrației coardelor vocale, deci a unei părți componente a corpului, de mișcarea întregului corp. După exerciții de respirație și de concentrare, cumsanții și-au exersat glasul șoptind, șuerind, rîzînd, vorbind și au început să se miște în concordanță cu propriile lor emisii sonore

sau cu cele ale partenerului, fără să li se dea nici un model. Chiar atunci cind exercițiile au devenit complexe și s-a apelat la un text literar, acesta nu trăia prin sine ci prin dansatori, care îl fragmentau, îl repetau pe secvențe, îi impregnau un anume ritm (spre exemplu un ritm de muzică tradițională indiană unui text de Jankelevici) și găseau, fiecare în parte, o corespondență plastică de dans sensului mișcărilor.

Spectacolul dat la Teatrul de Operetă din București, intitulat *De și prin*, folosește texte din Lucrețiu (*Despre natura lucrurilor*) și din Vladimir Jankelevici (*Ironia*). Această creație a lui Georges Appaix și a interpreților săi, unii dansatori alții actori (imposibil de deosebit în spectacol), Laura Girotto, Michèle Pro-longe, Pascale Paoli, Federica Tardito, Marco Berrettini, Eric Houzelot, ar putea fi definită drept o improvizație laborioasă, desfășurată după aceleași principii ca și

studiile din sala de balet. Bagajul cultural, ideea urmărită și analizată — limbajul punte de legătură și obstacol — erau servite de o fantezie neîntinută în chingi de nici o constrîngere, de nici un lucru socotit dinainte știut. Rezultatul a fost un spectacol plin de spontaneitate simplitate și multă, foarte multă, bună dispoziție, avînd acoea seninătate ce însoțește orice propunere care nu se pretinde răspunsul ultim și definitiv.

Creația coregrafică *De și prin* a evidențiat și legăturile subtile dintre modul de lucru al lui Georges Appaix și tabloul lui Matisse care i-a inspirat numele companiei și același aer de reverie, de bucurie de viață neostentativă, de muzicalitate, toate ducînd la o emoție directă, realizată cu mijloace simple.

Georges Appaix a avut mai întîi o formație științifică (matematici), apoi una muzicală (Conservatorul, secția saxofon), pentru a ajunge apoi la dansul contemporan, unde a lucrat în preajma unor

creatori precum Odile Duboc, Jasette Baiz sau Daniel Larricou. Fenomenul artistic declansat în cadrul dansului contemporan francez este interesant, între altele, și prin largul său orizont. Pentru acest motiv, în afara dansatorilor, se autoîncorporează în sfera lui și actori, muzicieni, iubitori ai demersului speculativ filosofic (Saporta) sau matematic (Appaix). Cu toții găsesc în cadrul dansului contemporan o atmosferă prielnică ferită de orice fel de constrîngeri și la rîndul lor, aduc acestui domeniu eliberarea de canoanele oricărui gen de dans existent pînă la ei. De aceea uimește continuu, la Georges Appaix și la alți coregrafi contemporani francezi, capacitatea de a crea miscare scenică, neincadrabilă nici unui stil modern (de clasic sau neoclasic neînțînd fi vorba). În plus Appaix a rechiționat pentru dans (mai profund decît o fac alți coregrafi) și sunetul vocal (reștit, cîntat sau onomatopeic) — deoarece, pe de-o parte îl socotește un rezultat al vibrației, deci al mișcării, unei părți a trupului, pe de altă parte consideră alături de Lucrețiu ne care în citează, că „Este deci imposibil să ne îndoim că vocea și cuvintele nu ar fi făcute din elemente corporale, pentru că ele sînt capabile să rîncească”.

Liana Tugearu

Rembrandt — Maestrul și atelierul său

ÎNCEPÎND cu 12 septembrie 1991 pînă în 24 mai a.c., e itinerantă la Gemäldegalerie — Altes Museum din Berlin, la Rijksmuseum din Amsterdam și la National Gallery din Londra o expoziție de pictură și grafică de o însemnătate deosebită: Rembrandt — Maestrul și atelierul său. Importanța manifestării constă în aceea că ea concretizează, prin caracterul acuzat științific, travaliul specializat și, totodată, deosebit de complex al unui mare număr de cercetători, mobilizați de cel mai riguros program referind la opera unui artist din vechime și a școlii sale numit „Rembrandt Research Project”.

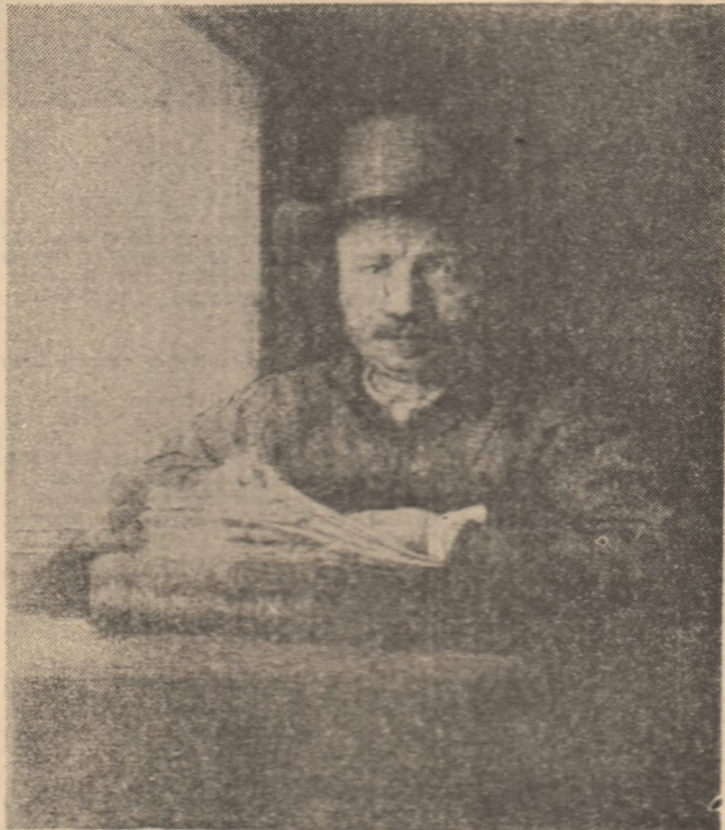
Revoluțiile nu au întotdeauna și aerul de a fi, iar cele care se produc pe cuprinderea a câțiva ani nici nu se mai cheamă revoluții. Deși efectele imediate și consecințele în timp, îndeosebi, sînt considerabile. În cazul definirii, pentru prima oară cu o asemenea concentrare de mijloace și inteligențe, a așa numitului „atelier al lui Rembrandt”, unele efecte sînt pur și simplu radicale.

Iată un exemplu: la New York, în Colecția Frick, la Berlin și la Chicago se găsesc trei tablouri care, de vreme îndelungată, polarizează interesul a generații întregi de cunoscători și a unui public fabulos de mare. E vorba de „Cavalerul polonez”, „Bărbatul cu casca de aur” și „Tinără la fereastră”, toate sub semnătura maestrului. În seria de „Autoportrete”, de un tratament sacralizant s-au bucurat tablourile de la Stuttgart și din Muzeul Granet (Aix-en-Provence). Numeroase sînt muzeele și galeriile care au în expunere, în sălile și pe panourile interesului absolut „rembrandt”-zi. Așea, într-un muzeu, o operă a geniului olandez e o chestiune de prestigiu și nu mai puțin un fapt de vigoare patrimonială. Acest „Rembrandt Research Project” e revoluționar în sensul că a reușit, într-un chip foarte convingător, să redistribuie la elevii școlii multe din pinzele atribuite maestrului. Între care și tablourile citate mai sus. Operațiunea nu e numai dificilă, sub raport științific, dar ea ridică numeroase chestiuni de ordin social, economic și cultural.

Domnul prof. dr. Henk Van Os, directorul Rijksmuseum-ului din Amsterdam și un mare prieten al țării noastre — să ne amintim de inițiativa domniei sale care a dus la restaurarea a patru opere din școala olandeză aparținind Muzeului Național — imi trimite, cu o promptitudine care mă îndatorează, cele două cataloage ale expoziției, tomuri de ținută monumentală și un exemplu de ce sînt astăzi instrumentele de lucru ale manifestărilor cu incidență spirituală mondială. Editate de „Flammarion”, cataloagele rămîn în bibliotecile de istoria artei ca mostre de conjugare a puterilor unor discipline pe cît de precise în metodă și rezultate, pe aît de subtile, iar capitolele dau seamă de direcțiile de studiu: Tehnica în serviciul iluziei — Rembrandt și timpul său: viața unui burghez din Amsterdam — Portretul lui Rembrandt van Rijn (1606—1669) — Atelierul lui Rembrandt — Rembrandt — invizibilul: rezultatele unui studiu tehnic și științific — Destinul critic al artistului. Această ultimă secțiune prezintă un interes aparte pentru nespecialist deoarece îi luminează chestiunile rezultînd dintr-o cunoaștere deviată a subiectului.

Cunoașterea corectă, emancipată de orice presiuni — istorice, naționale, afective și, nu în ultimul rînd, condiționate de tradiție — e garantată de echipa de savanți care a coordonat programul: Christopher Brown, Jan Kelch și Pieter van Thiel, pentru pictură, și Holm Bevers, Peter Schatborn și Barbara Welzel, pentru gravură și desen. Numele lor semnifică în lumea cercetătorilor și a muzeografilor un mod deschis, neconvențional de abordare a unei problematice coplesite de convențional. Există în istoria artei capitele a căror permanență reevaluare conduce la statuarea unor noi căi în cunoaștere: Leonardo, Dürer, Rembrandt. E o materie de studiu ce permite dezvoltarea unui complet de idei reordonatoare și un cîmp de desfășurare a inteligenței critice. Iar cărțile care apar sînt toate paradoxale, pentru că se supun automat legii pe care ele însele o autorizează: revizuirea. Sînt date din chiar ziua apariției.

Nu există pictor, oricît de mărunț, care să nu fi fost laudat, în cîteva rînduri, ca un mare artist. Sînt elogiate, de obicei, particularitățile talentului și realizarea acestuia în operă, deși importanța unui

Autoportret

creator se vadește numai în efectele produse de operă. În cazul lui Rembrandt, instituționalizarea timpurie a numelui său a avut urmări benefice dar și consecințe incontrolabile. Toată lumea a auzit de acest nume. Mulți oameni cred că știu cite ceva despre Rembrandt, numai pentru că numele le este familiar. Cit despre pictorii contemporani, ei se simt determinați să aibă o părere în ce privește însemnătatea operei olandezului, deși, la drept vorbind, puțini o cunosc.

Am întrebuințat cuvîntul cunoaștere deoarece geniul lui Rembrandt prezintă un element special: nu se dezlăuie dintr-odată, spectaculos. Trebuie să descoperi întinsa și trainica sa lucrare, ca să îndrăznești a-l defini. Pe măsură ce se conturează definiția, află și ce măsurate îți sînt puterile. Începi să știi ce puțin știi. Oricît de dotat ar fi și oricît de harnic, nici un om nu poate să scrie STUDIUL FUNDAMENTAL și DEFINITIV despre pictor și opera sa. Imensitatea bibliografiei Rembrandt dovedește că redescoperirea, pentru școlul nostru, a importanței creației sale e o chestiune în directă legătură cu studiul numeroaselor categorii de efecte produse de această creație. Limba română, pe care o vorbim, e limba lui Eminescu. Oare cîtă conștientizează faptul? Dacă a existat un „secol al lui Rembrandt”, putem fi siguri că, deși nu o bănuiesc, numeroși artiști ai lumii pictează azi — în felul în care pictează — pentru că Rembrandt a pictat în felul în care a pictat. Cele mai fascinante influențe sînt subtile, indirecte și se produc aparent independent de sursă. Ca să avem oarecum măsura însemnătății lui Rembrandt e destul să ne imaginăm ce ar fi muzeele lumii fără tablourile lui și ale pictorilor din școală.

Influența în atelierul lui Rembrandt are, spre deosebire de cele ce se petrec în atelierul de artiști cu discipoli ale timpului, un dat special, care a impus, timp de veacuri, o problemă de tipul cadraturii cercului: dacă, îndeobște, în acele veritabile academii particulare (care erau atelierul pictorilor faimoși) se pornea cu învățatura de la o vîrstă fragedă și se ajungea, tot de aici, la examenul de acceptare în ghildă, în preajma tinărului și vestitului maestru s-au găsit, vreme de un deceniu și mai bine, numai artiști gata formați. Într-un an sau doi, își însușeau o formulă plastică de succes. Ei plăteau, prin urmare, posibilitatea de a învăța să imite. Cînd luăm în discuție chestiunea personalității, e util să remarcăm că, în construcția unei metode și, implicit, a personalității artistice, veacul al șaptesprezecelea ținea alte reguli decît veacul nostru. Pur și simplu chestiunea aceasta nu intra în contract. Artistul devenea ce-i era sorbit să devină, după ce un număr însemnat de ani nu avea de făcut altceva decît să-și urmeze pas cu pas maestrul. Transferul de metodă s-a practicat în atelierul lui Rembrandt deliberat, cu scopul de a da pe piață un mare număr de pinze „la mîniere de”, cum am zice astăzi. Un caz tipic de cercere și

unul ingenios de ofertă. Gerard de Lairesse, pictor și — în junete — unul din artiștii elevi matori ai lui Rembrandt, observă mai tîrziu, cînd întîmplarea căpătase dimensiunea unui fenomen, că Rembrandt câștiga anual mai mult decît trei contrații vinzînd lucrări de atelier de cea mai bună condiție contractuală. Invidia îl făcea pe Lairesse să refere la calitate irreverentios, deoarece factura plină de temperament a fost ului său dascăl era tot ce putea fi mai diferit de factura lisă, ordonată, cuminteasă a autorilor de portrete „de aparat”. Cazul lui Rembrandt a fost singurul în care, un atelier total neconvențional, s-a impus ca un generator de convenție superioară. În Olanda secolului al XVII-lea, cea mai așezată și bogată țară europeană, — schimbările nu erau agreate decît dacă erau în chip convingător supraproductive financiar. Situația a sîrînit peste vreme o enormă confuzie în ce privește moștenirea artistică. Din această confuzie aluvionară întretînută de negustori, istorici de artă vestiți — dar cu posibilități de cunoaștere fatalmente măsurate — și colecționari, pentru care nu conta nici un obstacol, dacă se punea problema achiziționării unui Rembrandt, s-a născut o direcție științifică inconoclastă. Au apărut istorici care nu mai credeau în ce le lăseseră scris profesorii, intrucît prea multe fapte „certe” se vedeau de dubiu. Sute de ani, tablourile cele mai izbutite ale elevilor i-au fost atribuite maestrului, astfel că pictorii excepționali precum Jan Lievens, Isaac de Jouderville, Govaert Flinck, Ferdinand Bol, Jan Victors, Gerbrandt van den Eeckhout, Samuel van Hoogstraten, Carel Fabricius, Willem Drost — ca să numim doar eminențele atelierului — sînt puțin studiați, cu opera nefixată, înregistrați în „școală” și, ca tot ce e „școală”, tratați cu o anume suficiență. Deși opera lor este excepțională. Cazul lui Carel Fabricius, cel puțin, poate fi subiect de roman și, oricum, subiect de reflecție pentru cei prea grăbiți să instituie gloriile totale în dauna unor contemporani de merit. Deoarece numai pinzele mai puțin realizate erau atribuite elevilor, s-a acreditat părerea că personalitatea lui Rembrandt a blocat-o pe aceea a discipolilor. Expoziția de la Amsterdam dovedește că, dimpotrivă, marea lui Rembrandt constă și în faptul că i-a îndrumat pe discipoli într-o direcție unde întrecerea devenea stimulatorie.

Dacă muzeele lumii pierd cîteva sute de atribuiri prea generoase, ele cîștigă, în schimb, acolo unde nu există decît cîștig: în adevăr. Veacul nostru are astfel privilegiul de a reconstitui biografii artistice remarcabile și opere nu mai puțin remarcabile. În urmă cu numai trei decenii, spre exemplu, o expoziție Carel Fabricius era de neconceput. Astăzi ea poate fi un eveniment cultural sesizant. În istoria artei sînt mari cazuri numai acelea care generează continuu caz.

Tudor Octavian

Din nou, IRSOP

UN SEMNAL de alarmă conține, cu referire la audiența radio, un recent sondaj IRSOP, ale cărui rezultate au fost publicate în „Panoramic” (an III, nr. 17/121). Sondajul, desfășurat între 14—23 martie 1992, a luat în considerație răspunsurile formulate de 1112 persoane în vîrstă de peste 18 ani, eșantion considerat de organizatori ca fiind reprezentativ pentru electoratul român. Cuprinzînd, cu prioritate, întrebări referitoare la emisiunile de televiziune difuzate în preajma primului și celui de al doilea tur de scrutin, chestionarul a rezervat un foarte mic loc radiofoniei, deși, aici, extensiunea transmisiunilor de profil nu a fost deloc neglijabilă. S-a urmărit (citez): „impactul public al emisiunilor electorale ale Radioului (audiența și aprecierea emisiunilor electorale radio-difuzate, aprecierea programării și duratei acestor emisiuni, a neutralității politice a Radioului; sugestii în vederea îmbunătățirii performanțelor Radioului în viitoarea campanie electorală)”. Ce evidențiază răspunsurile radio-ascultătorilor? În primul rînd, un ecou mai degrabă palid al rubricilor zilnice **Studiou deschis, Agenda electorală, Tribuna electorală**. Astfel, la întrebarea „În general, v-au interesat sau nu v-au interesat emisiunile electorale ale Radioului?”, 47% dintre subiecți răspund afirmativ, 44% negativ iar 9% notează „nu știu”. Care sînt motivele și motivațiile acestei vizibile stări de nemulțumire? Chestionarul nu împinge investigația mai departe, așa că nu ne rămîne decît să constatăm severitatea rezultatului statistic, atît în sine, cît și în comparație cu opțiunile telespectatorilor: 63% au fost atrași de rubricile electorale ale micului ecran, 31% nu iar 6% au preferat să apeleze la soluția „nu știu”. Încă mai îngrijorătoare ne apar răspunsurile declanșate de întrebarea „Între ce ore ați ascultat cel mai des aceste emisiuni?”. Pe primul loc, cu 26% se află răspunsul „niciodată”, urmat, în ordine, de orele 17,00—18,00 (23%), 6,00—7,00 (17%), 22,00—23,00 (12%), 10,00—11,00 (11%) și în sfîrșit, de „nu știu” (11%). Recapitulînd, întelegem că peste un sfert dintre participanții la sondajul IRSOP nu au manifestat nici un fel de interes pentru activitatea electorală radiofonică iar numărul celor nemulțumiți de ea este cu numai 3 procente mai mic decît al celor ce i-au acordat girul încrederii. Să fie vorba, acum, doar de binecunoscuta seducție a vizualului, de impactul acestei modalități publicitice la nivelul opiniei publice largi? Interesant, util pentru conturarea unor concluzii mai precise, ar fi fost ca IRSOP să fi lărgit cercetarea și prin luarea în considerație a presei scrise ce a acordat alegerilor un loc de prim plan de-a lungul mai multor zile și săptămîni. O a treia întrebare a vizat viitorul și a solicitat soluții optime pentru programarea transmisiunilor electorale ale verii. Cei mai mulți radioascultători (23%) declară, fără echivoc, „nu știu”, apoi clasamentul indică: orele 17,00—18,00 (22%), 5,00—8,00 (16%), 22,00—23,00 (15%), 9,00—11,00 (11%) și refuzul absolut („deloc”, 6%). Întîrzieri o clipă asupra chestiunii pentru a ne întreba dacă acest clasament poate fi extins de la audiența electorală, în special, la cea radiofonică, în general, audiența maximă la primele ore ale după-amiezii și dimineații, diminuată destul de drastic în restul intervalului. Care sînt, oare, soarta rubricilor radiofonice plasate tocmai în acest interval? Să mai observăm, apoi, o coincidență: și radioascultătorii și telespectatorii se simt atașați de același orar, perioadele cele mai solicitate plasîndu-se între 17,00—19,00 și 22,00—23,00. Pot fi, însă, urmărite simultan radioul și televiziunea? Dînd publicității date precum cele de mai sus, specialiștii IRSOP fac, față de trecut, un clar pas înainte pentru ca acest pas să-și dovedească eficiența, așteptăm analiza lor, operațiune la care se cuvine a se implica deschis, întru găsirea soluțiilor optime, factorii de decizie, redactorii și realizatorii Radioului.

Antoaneta Tănăsescu

Jacek BOCHENSKI:

Divinul Iulius

● Cartea lui Jacek Bocheński (n. 1926) *Divinul Iulius a devenit chiar în momentul apariției sale, 1961, un best-seller. În cuprinsul a doar 170 de pagini, formatul propriu cărților „de buzunar”, autorul remodelează figura lui Cezar, dar mai ales dezbătea o temă tabu la acea dată, cea a „puterii”. Drept urmare, nu trebuie să treacă cincisprezece ani până la apariția ediției următoare, în anul 1976. Firește, i-au succedat recent ediții noi. Din interpretarea propriilor opere ale lui Cezar: Războiul galic și Războiul civil, precum și a unor creații contemporane acestuia, unele poezii ale lui*

Catul sau scrisori ale lui Cicero către Atticus, a unor evenimente bineștiute sau, dimpotrivă, a unor întâmplări aparent neimportante, Bocheński creează o versiune inedită și extrem de incitantă a epocii istorice respective și a dramului lui Cezar spre ținta sa, de a deveni zeu. Așadar, nu ne miră faptul că în cartea Din istoria onoarei în Polonia (relatare despre „diverse moduri de a-ți salva obrazul”, cum o caracterizează chiar cel care a scris-o în detenție în anii 1943-1954), Adam Michnik, folosește citate din Divinul Iulius în sprijinul unor între comentariile sale politice.

OARE dorește cineva dintre dumneavoastră să devină zeu? Este un lucru realizabil. Firește, nu oricine aspiră la asta și nu oricine poate. Vreți cumva să aflați cum se procedează? Există diverse metode. Istoria cunoaște cazuri de acest fel. Doriți exemple? Poftim: Iulius Cezar.

A, înțeleg prea bine, e un nume care vă displace. Ați fi preferat unul mai actual. Doar au trecut două mii de ani de la moartea lui Cezar. Un interval de timp atât de lung creează un zid prin care e greu de trecut. Și apoi straturile de timp se aștern unele peste altele într-un fel ciudat de monoton. E greu să mai deosebești întâmplările mai noi de cele mai vechi. Totul devine cenușiu. Vă e teamă de acest cenușiu și, mă rog, de oboseala ce o presupune. Nu va fi oare nevoie de a scormoni printre hîrburile, de latină și arheologie, nu va fi necesară o muncă anevoioasă de căutare prin biblioteci și muzee? Înțeleg, nu doriți să vă viriți în incurătură, și apoi ce plăcere mai e și asta să inspiri atîta praf? La urma urmei aveți tot dreptul să vă îndoiți că exemplul lui Iulius Cezar v-ar putea servi. Dacă nu iese nimic? Ar fi tare neplăcut ca, pină la urmă, cunoscînd istoria lui Cezar, să constatați că v-ați ostent de pomana, deoarece exhumarea unor inși decedați de atîta amar de vreme nu mai impresionează azi pe nimeni. V-ați alege doar cu oboseala.

Vă temeți degeaba. Toată treaba asta o va face în locul dumneavoastră un anticar, autorul manualului de față destinat celor doritori de a obține divinitatea. Anticarul are să cerceteze personal toate documentele, are să parcurgă toate textele latinești, ba la nevoie și pe cele grecești. E dispus să se zbată singur pentru a stabili diferite cronologii. Dealtminteri e de părere că nu e cazul să se exagereze. După opinia sa merită luate în seamă mai ales faptele și conexiunile logice dintre ele și nu cronologia. De aceea se poate de pildă întâmpla ca anticarul să aducă mai întîi la cunoștință de esul culva și abia mai apoi să relateze despre nașterea respectivului, atunci cînd va fi necesar. Anticarul ține seamă de pretențiile clienților și n-o să vă plictisească oferindu-vă tot felul de amănunte. El nu uită că i se cere un lucru concret și anume un referat despre ce a întreprins Cezar pentru a deveni zeu. Cititorii trebuie să obțină informații utile pe această temă. De aceea anticarul are să încerce să treacă iute la miezul problemei... Din capul locului, o să vă amintească existența memoriilor lui Cezar despre războiul galic. Opera s-a păstrat pină în zilele noastre și este accesibilă pină și tineretului școlar datorită stilului ei cit se poate de simplu. Pentru prima oară anticarul a studiat-o la vîrsta de paisprezece ani. Acum și-a reluat studiul, din dorința de a asculta

mai întîi propriile dezbătări ale celui al cărui drum spre divinitate urmează să vi-l înfățișeze aici.

DIN lectura textului lui Cezar reiese că podul de pe Ron a fost distrus imediat după sosirea proconsulului Iulius Cezar la Geneva. Proconsulul avea motive temeinice pentru a ordona distrugerea neîntîrziată a podului, deoarece unele lucruri trebuiau să se întîmple iute și cu orice preț.

Proconsulul știa prea bine că un prilej ca acela putea să nu se mai repete. Deci trebuia să înceapă. Asemenea ocazii se lăsau uneori așteptate cu anii, acum însă iată că se iviseră, deci lucrurile trebuiau să arate în alt fel, făcuse vorba de Egipt, nu de Galia, dar n-avea încotro, decît nimic, bine și așa. Se avărise că de cealaltă parte a râului punea foc orașelor. De aceea proconsulul s-a grăbit să facă în marș forțat călătoria sa de la Roma în Galia. La fața locului zvonurile s-au confirmat. Într-un sens proconsulul era mișcat: era nevoie de o mare putere de voință, ca să dai foc propriilor orașe și să arzi griul care-ți prisoșește. Păcat totuși că n-a fost vorba de Egipt. Egiptul are o cultură. Nenumărații intelectuali greci care erau și discutați pe teme diferite, era de ajuns ca țara să nu fie în stare nici măcar de o mobilizare mai acută. Ei și atîta politicieni, care nici vorbă, după ce-au pus mina pe ciolan, stau și chibzuiesc cum să fure mai mult. Asemenea state pot fi date peste cap cu un bobîrnac. Pe cînd aștia sînt niște barbari, în schimb au un plan, se supun disciplinei militare, se dovedesc sistematice, orașele ard unul după altul, filozofii lipsesc, societatea e primitivă, deci aptă de sacrificii. Cu ei are să fie mai greu.

E interesant de știut ce are în minte unul ca Divico. E primul adversar al lui Cezar. Un barbar, spirit cam necioplît, dar ce ambiții! Să străbați Galia conducîndu-ți tribul nu-i puțin lucru, chiar dacă oamenii tăi nu se prea pricepe la confort. Uite că Divico are această îndrăzneală și oamenii lui îl vor însoți. Iau cu ei doar atîta griu cit incapa în căruțe, tot restul îl ard. În felul acesta înlătură orice speranță de întoarcere. Dau foc nu numai tuturor orașelor, dar și satelor precum și caselor izolate. Satetele să fie în număr de vreo patru sute. Deci folosesc tactica pămîntului pirjolit. Impotriva cui? A lor însile? Asta-i semn de spirit politic pătrunzător. Să pui propria ta obște într-o situație fără ieșire dovedește un talent deosebit. Se vede că helvetul acela e tot pe atît de inteligent pe cit e de plin de îndrăzneală. Oare ce-și inchipue? E greu de presupus c-a pornit cu femeile și copiii să cucerească Galia. Dar proconsulul va lansa această versiune fantezistă. Firește, stînd aici în apropierea podului, nu poate întreprinde nimic mai util pen-

tru el. O asemenea propagandă va fi un sprijin excelent pentru interesele sale la Roma și are să-i dezorienteze pe gali. Dar Divico cine vrea să ajungă? Bărbatul providențial? Acela care și-a condus tribul din munți spre cîmpurile mănoase? Un erou al cîntecelor populare? Un salvator? Autorul marii reforme?

Sărmanul Divico nu va ajunge nimic din toate acestea. Din păcate, un asemenea rol, dacă e să vorbim despre lucruri de acest fel, e rezervat lui Iulius Cezar, dar de mai mare anvergură. Divico va avea doar meritul că, fără să aibă habar de nimic, va stîrni lucrurile, îngăduindu-i lui Cezar să înceapă. Aspirațiile lor se îngemănează într-un mod amuzant. Iulius Cezar, proconsulul roman și Divico, căpetenia barbarilor lăptoși, au scopuri comune. [...]

Cînd un bărbat are patruzeci de ani, îi vine greu să aștepte un prilej mai bun. Trebuie să înceapă odată. De așteptat poți să aștepti avînd douăzeci, hai să zicem în jur de treizeci. Atunci îți se pare că totul mai e provizoriu, încă nu trăim cu adevărat, abia dibuim. După care ne dăm seama că trăim această singură viață, din care o jumătate s-a și pierdut, că o avem doar pe asta, că alta n-are să fie. E timpul să înceapă cit mai repede. Alexandru cel Mare a fost mai prompt, a început mai devreme. Trebuie recuperată distanța. La urma urmei citi sînt gali aștia cu totul și cu totul? Cam la vreo cinci milioane. Trebuie omorîți măcar jumătate dintre ei, asta ar fi ceva, și nu-i cu puțință nici o aminare.

Știrea despre venirea proconsulului a ajuns pe celălalt mal al fluviului Ron, de unde în curînd au sosit solii. L-au rugat pe Cezar să le asculte pășul. Proconsulul a început aceste discuții ridicole cu o mîtră de parcă atunci ar fi auzit pentru prima oară despre intenția lor de emigrare. Iar el i-au explicat plini de deferență că doresc să meargă în lungul malului, fără să pricinuiască vreo stricăciune. — Ce fel de idee mai e și asta? i-a întrebă Cezar. — Să treci prin Provincia romană? Pentru ce? De obicei străbați provincia cînd te îndrepti spre Roma, iar dacă îi arde cuiva să se plimbe, are loc destul, nu trebuie să-l încalce pe vecin. De fapt unde au de gînd să se ducă, străbătînd Provincia?

Au spus că în Santonia, lîngă Atlantic. Acolo vor să se așeze. Aha, interesant. Atunci de ce n-o iau mai de-a dreptul? La care au ripostat că, din păcate, n-au încotro, alt drum nu există. Și-au început să-l explice condițiile terenului dintre munții Jura și Ron. [...] Bine, îi întrepruse Cezar, nu-i nevoie de atîtea explicații. A înțeles. Dar are nevoie de timp de gîndire. Să vină după răspuns la Idele lui aprilie.

N-avea cea mai mică intenție să le îngăduie tranzitul. Dar strînsul oștilor de abia începuse. [...] Cînd au venit, Cezar le-a vorbit pe un cu totul alt ton: nu există nici obiceiul și nici vreun precedent în istoria statului roman de a îngădui cuiva să treacă prin Provincia. Nu va fi nici o excepție pentru dușmani, care cu mai puțin de cincizeci de ani în urmă l-au omorît pe consulul Lucius Cassius, iar pe prizonierii romani i-au trecut pe sub jug. Asta era tot. Iar dacă helveții vor încerca să treacă folosind forța, el li va opri.

Era greu de spus ce are să urmeze. Solii plecară născuți. [...] Divico nu a stat inactiv. Trei sferturi din armată izbutise s-o treacă în Sequania, ba chiar și peste riul Arar, pe teritoriul helvetilor. Ceilalți tocmai urmau să înceapă traversarea. Cezar și-a instalat tabăra în apropiere neobservat de nimeni. A interzis să fie aprinse focuri. „La straja a treia”,

cum se spunea atunci, cam între ora douăsprezece și două din noaptea, a pornit cu trei dintre legiunile sale asupra helveților și le-a făcut o baie de sînge în riul Arar. Nepregătiți de luptă, încărcăți de bagaje, nici măcar nu erau în stare să se apere. Din măcel au scăpat prea puțini, care s-au refugiat în pădurile din jur. De lemn nu era lipsă, deci, în zori, proconsulul a poruncit să fie construit un pod peste riul Arar.

ACESTEA sînt faptele goale, așa cum reies din „memorii”. adevărate sau verosimile. Dar autorul **Războiului galic** n-a vrut să se mulțumească doar cu ele. Avea nevoie de o ficțiune, absolut necesară oricui se pregătește să devină zeu. De aceea chiar de la început a avut grijă ca faptele relateate să fie strălucite din toate punctele de vedere. Încă de atunci, din anul '58, cînd a intrat în Galia, a avut de întîmpinat o dificultate de principiu: cum să justifice măcelul? Deoarece în asemenea împrejurări uciderea nu poate fi evitată, ea fiind nu numai modul de a obține cucerirea dar într-un fel un lucru folositor în sine. Omul dobîndește puterea proporțional cu numărul de crime comise. Potopurile și infernele doar n-au fost născocite fără motiv, în ele e cuprinsă rațiunea de stat divină. Dar justificarea acțiunii de acest fel nu poate avea nimic în comun cu utilitarismul. Nici un zeu nu declară: am făcut infernal pentru că îmi e de folos. [...]

De n-ar fi dorit să treacă dîncolo de principiile general acceptate, Cezar ar fi putut omite în „Memoriile” sale pretextele pentru acțiunile lui agresive. Dar „el nu uită că helveții omoriseră pe consulul Lucius Cassius”. „El gîndește că acești oameni dumănosi nu se vor abține de la stricăciuni și violențe dacă li se va permite să treacă prin Provincia...” „Cu această ocazie Cezar a răzbunat nu numai pierderile poporului roman, ci și o pierdere personală, deoarece bunicul socrului său pierise în aceeași bătălie ca și Cassius”.

Cu asta se încheie justificările agresivității. Sînt comentarii presărate zgîrcit și cu discreție în primele capitole ale cronicii, dar foarte semnificative. Deoarece agresorul se referă la dreptul istoric la revanșă. Un argument pe care nu-l va mai putea folosi niciodată după aceea. [...] Mai amintește și de îndatoririle sale morale față de „aliații” săi, care sînt la ananghie și cărora li se cuvine ajutorul său. Face o aluzie la dreptatea zeilor, care poate că intervin în cursul evenimentelor. Își permite și o anume cordialitate, cerînd înțelegerea pentru sentimentele lui de familie. Dar aduce în discuție și argumente de natură practică: amenințarea care ar fi pîndit Provincia romană, ogoarele cu griu, vecinătatea incomodă. Pe viitor, toate acțiunile și le va justifica prin motive de natură practică. De aceea merită atrasă atenția asupra aceluiași înțeles „nu sînt un naiv”, din fraza: „Toate aceste fapte îl determină pe Cezar să nu mai aștepte pină cînd helveții vor ajunge la santoni după ce vor fi distrus toate bunurile aliaților săi.” Lui Cezar îi place să arate că nu este un naiv. Are grijă de asemenea să nu-și lasă din fire. Pe cel care încearcă să-l înșele, li demască eficient, calm, parcă în treacăt, ca și cum n-ar vrea să se compromită angajîndu-se prea tare în respectivelor întîmplări.

Prezentare și traducere de
Olga Zaicik

Emmanuel HOCQUARD

● NU CREDEM să exagerăm afirmînd că Emmanuel Hocquard (n. 1940) a încercat și a reușit să se salveze prin recursul la poezie. O demonstrează volumele sale de versuri și de proză (Album d'images de la Villa Harris, 1978; Les dernières nouvelles de l'expédition sont datées du 15 février 17... 1979; Aerea dans les forêts de Manhattan, 1974 — Premiul „France Culture” 1975; Un Privé à Tanger, 1987, s.a.).

Textele sale „teoretice”, fie ele constituite în volume independente (La Bibliothèque de Trieste, 1988), prefete („Le Livre d'écriture”, 1986) ori postfața la foarte recenta Teorie a Tabelor („Un malaise grammatical”, 1992) îi explicitează opțiunea existențială („Abia în contactul cu poezia am reinvățit, puțin cite puțin, să citesc”). Actul traducerii de poezie este abordat, și el, pentru virtuțile sale revelatoare în reflexia asupra limbajului: Emmanuel Hocquard este unu' dintre consilierii Centrului de Poezie și Tra-

ducere al Fundației „Royaumont”, a cărui principială activitate o constituie seminarele internaționale de traducere; în ultimii opt ani, fosta mănăstire cisterciană din apropierea Parisului a găzduit întîlnirile unor poeți veniți din diferite colțuri ale lumii cu un întreg grup de traducători francezi, pentru ca, în final, toate aceste versiuni, revăzute și unificate de un singur poet, să fie publicate în „Colecția Caietelor Royaumont”. Iar dacă, în luna februarie a acestui an, poemetele lui Ion Stratîn și ale lui Alexandru Mușina au constituit, acolo, obiectul unei asemenea lecții de traducere colectivă, la Castelul Peleş va fi găzduită cîrînd, printr-un gest de prietenescă simetrie și de profund interes profesional, întîlnirea poetilor Emmanuel Hocquard și Claude Royet-Journoud cu traducătorii lor din România.

Prefațăm acest seminar cu două „secvențe” poetice incluse de Emmanuel Hocquard în ultimul său volum, Théorie des Tables, apărut cu doar o lună în urmă.

Teoria tabelor

1

Brune, verzi & negre

Nu spune cioburile de sticlă sînt cuvintele sau sint ca și cuvintele poemului

Dragă B., uită cuvintele nu mai număra anii

Nu te gîndi ții în palmă lînturi din poem, timpul

Nu scrie culoarea conține istoria

Aceste pietricele nu povestesc marea pe plicuri

Aceste tîndări nu sînt silabe aceste plicuri nu conțin litere

Nu-ți inchipui că te sufoci în fiecare noapte

2

Numele unei insule e: invizibil

Șterge obiectivul spală pietricelele în mare idee a poemului

Salut, Olivier, unde vrei să ajungi? am fotografiat pentru tine la orele cinci acest palmier

Pietricelele nu intră în nici un cadru lucrează deci în absența cadrului

Cercetează sfîrșimăturile de sticlă rîmășițele turnului

Sticla poate fi reciclată la infinit

Expune negativul la lumină spală clișeu

Plicurile sînt table

Prezentare și traducere de
Alina Ledeanu

Povara crucii

● **NĂSCUT** la Gjirokaster, în 1936, scriitorul albanez Ismail Kadare a adus un suflu nou în literatura albaneză de după război. După ce a debutat cu poezie de factură neoromantică, la care nu a renunțat nici astăzi, Kadare s-a dedicat prozei. Începând cu Generalul armatei moarte (1967), se pare, cel mai cunoscut roman al său, scriitorul albanez a dat literaturii lumii un șir întreg de capodopere, recunoscute ca atare și editate de mai toate marile edituri de pe mapamond. Autoexilat în octombrie 1990 în Franța, Ismail Kadare a devenit par-că mult mai prolific, literatura sa având acum o decisă tentă politică, dar păstrându-și înaltele calități estetice. Ultimele două cărți ale sale De la un decembrie la altul și Povara crucii, ambele din 1991, la editura Fayard, analizează, cu luciditate și documentat, apariția, perioada de „glorie” și prăbușirea comunismului albanez, re-

gim mult asemănător celor corean sau chinez. Piesă cu piesă, Kadare demontează mecanismul corupt și inuman făurit în decursul a 40 de ani de unu dintre cei mai singeroși reprezentanți ai sistemului, Enver Hodja. În țara în care cîntăreții participanți la un festival național de muzică ușoară criticat în presa de partid s'au stat ani grei în pușcăriile comuniste, Kadare s-a bucurat, firește, de o atenție „specială”.

Fragmentul tradus face parte din ultima carte a scriitorului albanez, Povara crucii. Opoziția dintre scriitor și regimul comunist nu este o noutate pentru intelectualul român. În Albania, însă, aceste raporturi au avut caracteristici aparte și au fost învăluite într-o perdea de fum pe care zvonul și nesiguranța au opaci-zat-o pînă dincolo de limitele normalului.

Se spunea că ar fi existat un dosar compromițător al lui Ramiz Alia, deșus în arhivele secrete de la Burrel sau prin strălănătate, la Belgrad sau la Melbourne.

Revelionul 1985 a venit într-o atmosferă de bucurie disperată. Niciodată nu s-a dansat la Tirana așa de mult ca în noaptea aceea. Cu toată sărăcia lucie, oamenii au profitat cît au putut, ca și cînd prin asta ar fi grăbit sfîrșitul tiranului.

Într-una din serile acelea mă aflam într-un grup de prieteni la Cashku și, cînd am plecat de acolo, la patru dimineața, Tirana era acoperită de zăpadă. Zăpadă mai frumoasă și mai abundentă rareori ai fi putut vedea. Ca ieșii din minți, oamenii au început să se îmbrățișeze, șoptindu-și „seamn bun” și „fă-o, Doamne, cît mai curînd”. Nu era nevoie de nici un fel de cod secret, pentru că toți așteptau un singur lucru: moartea dictatorului.

Bucuria aceea nu a împiedicat-o pe Elena să mă tragă de minecă și să-mi arate două umbre lipite de zid. Trecînd pe lângă cei doi, am auzit zgomotul emițătoarelor și am realizat că tipii erau de la poliție. Dar, în momentul acela, im-bătați de puritatea zăpezii, am încercat să nu-i băgăm în seamă. Ba chiar unul din grupul nostru a și spus: poate că urmăresc pe altcineva.

În realitate, după cum am aflat mai târziu, am fost urmăriți pas cu pas în toate zilele acelea.

La începutul anului 1985, împins par-că de diavol sau, mai bine spus, asemeni gospodarului care iese noaptea cu felinarul în mină să vadă dacă a trecut pericolul din ogradă, am publicat nuve-la *Noaptea cu lună*.

Reacția a fost imediată. Era cît se poate de clar că frinele puterii fusese-ră luate de soția tiranului, Nedjmie Hodja. S-a simțit brusc schimbarea de stil, pripeala și dorința de răzbunare, care, la el, erau mai bine disimulate. Într-un cuvînt, a fost evidentă mina de femeie.

Tot în zilele acelea, doi dintre prietenii mei, regizorul K. Cashku și economi-stul G. Pashko, au intrat în „filajul” agenților Siguranței. În închisoare, după cum am aflat cîteva zile după aceea, Bashkim Sh. era din nou anchetat. Se părea că dosarul meu fusese redeschis.

Să fi fost vorba doar de o anchetă de rutină, prilejuită de apariția *Noapții cu lună*, sau ajunseseră la ei zvonurile despre vorbele mele cu privire la complexele sexuale ale bătrînelui dictator?

Înspăimîntat și cu voința paralizată, așteptam să văd ce se va întimpla. Eram în mina Domnului. Sau poate că Soarta, așa cum își închipuiau cei vechi, mă ridicase în palma ei să mă vadă mai bine și, dîndu-și seama că nu eram eu acela, mă aruncase în hău.

Turbat de durere, cu picioarele ampu-tate, urlînd din amurg și pînă la ziua de groaza umbrelor ce-i defilau prin fața ochilor dictatorului își trăia ultimele clipe. Pe 10 aprilie am fost anunțat că se organizează o mare plenară: la ordinea de zi, *Noaptea cu lună*!

De unde atîta grabă? Am încercat de multe ori după aceea să găsesc o explica-ție, dar n-am reușit niciodată pe deplin. Poate teama de o viitoare schimba-re de curent, de un dezgheț, de renunța-rea la învățăturile „marelui...”, pe scurt, „ideea continuității”, care, dusă la pa-roxism, făcuse ca văduva dictatorului, printre lacrimi și strigăte de jale, să dea ordin „să fie lichidată nuvela cu luna, după cum s-a stabilit”. Asta avea să demonstreze tuturor că nu se schim-ba nimic, că nu se atenua nimic, că to-țul rămînea ca mai-nainte... Sau poate, în sens mistic, dictatorul, aflat în ul-timele sale clipe de viață, lua cu el în in-tunericul mormîntului o rază de lună.

Moartea a fost declarată a doua zi di-mineață. Prin fața catafalcului acoperit cu flori din sediul Prezidiului Adunării Populare se perindau cu lacrimi pe obraz cei care-l iuberă și cei care-l uriseră,

fără să știe pe cine plîng, de fapt, pe el sau pe sine.

Mortul era alb la față, dar liniștit, ca și cînd, eliberat de demoni, își pusese în ultima clipă masca pe care o avusese la naștere.

Mai apoi, rememorînd momentul în care trecuserăm împreună cu alți scriitori prin fața catafalcului (o Doamne, erau toți aceia care, cu cîteva ceasuri în urmă, participaseră la judecarea, la sfi-șierea unei nuvele în care strălucea lu-na și razele ei, ca niște picături de sin-ge, le pătau miinile), mai apoi, deci, îmi aminteam de acele clipe de-a valma cu un alt moment, infiripat în creierul meu după ce ascultasem povestirile unor vechi comuniști, care îmi vorbiseră des-pre o anumită zi din toamna anului 1941. Atunci, în ziua aceea fatală, mcreînd la întîlnirea unde avea să la fiintă parti-dul comunist, unul dintre ilegalistii gru-purilor comuniste se întîlnise pe drum cu Enver Hodja. Arătos, avea pe atunci vîrsta lui Iisus, îmbrăcat după ultima modă, cu ceas de buzunar și baston de dandy, pe care-l învîrtea printre degete, așa îi ieșise în față dictatorul de mai târziu delegatului comunist. Ca în no-vești, cînd îți apare dinainte diavolul însuși. Quo vadis, Satana...

— Enver, din grupul nostru lipsește un om. Nu vii și tu cu mine?

— Nu, Știi că eu nu mă bag în politi-că. Salut.

Apoi, după o clipă de liniște, ca îm-pins de o forță malefică, de dorința zei-lor de a pedepsi acest popor pentru vini neștiute, tinărul cu baston și chip de fecioară s-a întors și a spus:

— Ba nu, o să vin!

Din ziua aceea au început pătîmirile Albaniei.

Prezentare și traducere de
Marius Dobrescu

ATMOSFERA aceluia început de iarnă 1964 era plină de întrebări sumbre. Să fie oare implicați mi-litarii în epilog? Nu cumva el avea să le lase puterea ca Mao în 1967? Sau va face contrariul împuscîndu-i (anul 1937 la ruși sau 1971, anul maimutei, la chinezi)? Oare ce scenarii i se perindau prin creierul bolnav, răscolite de vîntul nebuniei?

Toate aceste întrebări sfîrșeau de re-gulă într-un oftat: Doamne, pe ce miini ne aflăm!

Nu vă bucurați... nu vă întristați... Nici-cînd aceste cuvînte din Biblie nu au redat mai exact psihoza albanezilor în preziua morții tiranului.

Alături de speranța că, după moartea lui, toate se vor îndrepta, începu-se să circule și zvonul că s-ar fi putut întîm-pla exact contrariul. Se vorbea despre tot solul de vendete, despre ultimele lui dorințe scrise într-o „carte a singelui”, despre condamnări, execuții etc., pe scurt, despre sacrificiile care aveau să-i însoțească funeraliile, asemeni celor fa-raonice din Egiptul antic.

Se povesteau lucruri îngrozitoare des-pre „jurăminte de singe”, amintind de ceremoniile sectelor medievale, care-i leagau pe membrii Biroului Politic sau pe ceilalți fruntași de partid și de stat. Despre fotografiile de arhivă în care a-cestă dădeau ultima lovitură, coup de grace, colegilor condamnați la moarte.

CRONICA TRADUCERILOR

Social sau psihologic?

LA scurt timp după *Amantul doam-nei Chatterley*, cititorului i se oferă prilejul de a cunoaște o altă zonă a literaturii lui D. H. Lawrence, prin unul din primele lui roma-ne, *Fii și amanți*, publicat de editura Miron în excelenta traducere a Antoanei Ralian. Cum acesta este de fapt o reeditare, ne întrebăm dacă modificarea titlului (tradus inițial ca *Fii și îndrăgos-tiți*) are vreo legătură cu *Amantul...*, dacă nu cumva încearcă să dea o mină de ajutor cititorului aflat acum într-o dilemă culturală-financiară. Dubla sem-nificație a cuvîntului în engleză este oricum o sursă de ambiguitate pe care etica socialistă n-o putea accepta decît prin alegerea sensului „pur”, „elevat”. Pe de altă parte, coperta concepută de Vasile Socoliciu arată ademenitor, aducînd în prim plan prin supradimensionare si-lueta înveșmintă în albastru a unei tipice femei fatale. Iată cum principala acuză adusă lui Lawrence de contemporanii săi — aceea de a încălca normele moralității prin nepermise scene de amor — devine acum un posibil mod de a face publicitate cărții. Și iarăși ne in-trebăm dacă *Fii și îndrăgostiți / amanți* poate fi citită cu atenția îndreptată spre aventuros și erotic. De cele mai multe ori scenele erotice sînt ratate prin a-minare, sau doar menționate discret, pen-tru că partenerii implicați în ele sînt prea „intelectualizați” ea să suporte o descriere făcută cu luciditatea ochilor deschiși.

Paul Morel, protagonistul cărții, nu este nici îndrăgostit, nici amant, pen-tru că nu se poate decide pentru nici unul din roluri. Mai curînd decît dintr-o dilemă interioară, ezitarea lui vine din ingrata alcătuire a cuplurilor: Paul vrea să fie amantul unei femei care îl iubeste cast (Miriam) și suferă pentru că nu e îndrăgostit de amantă (Clara). Pista aventurilor erotice este, așadar, falsă.

Bănuiesc că mulți au citit romanul încă de la prima lui apariție la noi. Ce poate însemna deci o reeditare? Poate un nou cod de lectură, reformulat după expe-riența altor cărți ale lui D. H. Lawrence (traducătorii au fost generosi în privința aceasta: *Femei îndrăgostite*, *Curcubeul*, *Parfum de crizanteme*).

Sosit într-o dificilă „epocă de tranzi-ție” de la stabilitatea victoriană la ne-liniștea căutată a modernității, Lawrence nu s-a bucurat de prea multă înțele-gere. A șocat și mai târziu a îndemnat la absolutizări psihologice și psihanaliste. Astăzi — mai ales datorită timpului-tam-pon — el poate fi citit fără-ndoială în mai multe coduri. La noi însă, acum, Lawrence este actual într-un chip inedit, tocmai prin tipul de echilibru insta-bil în care trăiesc personajele lui, și prin imbinarea socialului cu psihologicul.

Faptul că miza erotică a cărții nu ține, nu zădărnicește însă interesul pentru ro-man. Dacă în relație cu o femeie Paul nu ajunge la armonie, el își află îm-plinea prin iubirea filială. Paul nu-și iu-bește mama cu obișnuitele și domolite sentimente de fiu și relația dintre ei de-vine exemplară dar și inhibitoare pentru o oricare alta. Inițial ea e stimulată prin opoziție: ura față de bestialitatea ta-tălui — muncitor în mină, instinctual și timorat de intelectualitatea soției — de-clanșează iubirea excesivă pentru mamă.

Glacială și rezervată, doamna Morel este o fină artistă în întreținerea pa-siunii; ea devine scopul existenței fiilor ei. Desigur, nu avem în față o nouă Me-dee devorîndu-și copiii prin transfer de personalitate, ci mai curînd un cerc vicios din care nu se poate ieși decît prin gesturi definitive — moartea. Fericirea ei este fericirea lor, dar numai ea știe care este adevărata variantă de fericire. Cîtă vreme fiii acceptă teorema inversă, starea de armonie este în afara oricărui

pericol. Provocarea însă vine tot din par-tea mamei: vrea o perfectă „decorare” a vieții lor — succes social, succes fa-miliar și împlinirea artistică pentru Paul. Scopuri firești și de bun simț, eguate însă fatal. William reușește, dar prea de-arte de ea — la Londra; face greșeala de a lega familia de evoluția socială și își alege viitoarea soție ca pe o cravată asorta-ă la noile vestimente londoneze. Dar în ciuda încercărilor, el nu poate rămîne în confortabilul spațiu al aparențelor sociale și este consumat de nerealizarea afectivă. Mama este deja un liman dispărut. După moartea lui, doamna Morel nu-și revine decît în preajma perico-lului de a-l pierde și pe Paul într-o gravă boală. William este pentru ea un „fali-men” zguduitor, care o face intramî-gentă, prudentă pînă la duritate cu ul-tima ei sansă, Paul.

Dintr-o asemenea sumară schițare a nucleului narativ se poate înțelege linia psihologică a romanului: războiul. Început pe cîmpul de luptă al familiei dezechili-brate prin discrepanța socială (mînerul Morel și nobila doamnă Morel), el conti-nuă în fel și chip între și în indivizi. Con-flictul este menținut de condiția imanen-tă personajului, care devine bărbat rîm-nînd fiu. Suprapunerii și disocierii suce-sive ale celor două planuri (flu și îndră-gostit/amant) se fac într-o teribilă confu-zie a sentimentelor.

Pentru un cititor care ignoră planul psihologic al cărții, evenimentele se des-fășoară lent: după o scurtă și nu tocmai spectaculoasă ascensiune socială William moare. Paul se angajează ca funcționar; Anne și Arthur se căsătoresc, toate ace-s-tea punctate de bețiile și treptata degra-dare a lui Morel-tatăl. Pentru cel care ar ignora planul social, romanul este obscur și stufos prin aglomerarea de situații li-mită, lupta dintre personajele capătă nu-ante de artificial. Doamna Morel și sotul ei sînt de fapt capii celor două coloane de

distribuție socială a personajelor: clasa burgheziei și oamenii de rînd. La drept vorbind însă distincția nu e clară decît pentru cei aflați în afara sistemului. Pen-tru Lawrence socialul deja nu mai este un element stabil, regula de bază a jocu-lui: dincolo de împărțirile evidente ră-mîne întotdeauna loc pentru interpretări, individul poate privi relațiile sociale din perspectiva lui proprie. Paul susține că dorește să trăiască printre oamenii lui de jos, deși se consideră gentleman prin el însuși. Lumea în care trăiește Paul este un amestec compozit de „oameni de rînd” care gîndesc (Miriam) și de „burghezi” plini de vitalitate (Clara). De aici conti-nua lui agitație pe care însă n-o renudi-ază, pentru că opozițiile de tipul fericit/nefericit i se par nesemnificative. Esențial este „să ai o viață plină”. Și totuși, dacă revenim la chestiunea cercului vicios nu-l putem crede pe Paul cu adevărat sincer, pentru că existența lui și a mamei sînt legate ca un sistem de vase comunicante.

Cu mindria doamnei Morel nu-i ușor să părăsești cîmpul de luptă. Moartea ei este însă *Eliberarea*: ce-i doi nu mai pot co-munica decît imaginar, pentru că au tre-cut în lumi diferite. Vechile conflicte nu-și mai au rostul: nici Miriam, nici Clara nu mai au consistență. „Nu există Timp, există numai spațiu”: imagine absolută a finalului. Și totuși *Eliberarea* este deschide-re: romanul nu se termină. Doar cite-va rînduri încă, dar suficient de progra-matice.

„Dar nu, nu avea să se lase înfrînt. În-torcîndu-se brusc, se îndreaptă spre fos-forescența de aur a orașului. Pumnii îi erau înleștăți, dinții strînsi. Nu, nu în di-rectia tenebrilor avea să se îndrepte ca s-o urmeze pe ea. Porni cu pași repezi că-tre orașul care răspîndea murmur și lu-mină”.

La finalul lecturii însă, o întrebare re-vine: socialul a generat conflictul psiholo-gic sau a fost un simplu pretext? Va-lenta autobiografică a romanului este cu-noscută și nu putem ignora interesul ma-nifestat în mod deschis de Lawrence pen-tru legi și obiceiuri sociale. Pe de altă parte, însă în orașul cu „murmur și lu-mină” pe Paul Morel îl așteaptă întîlnirea cu doamna Dalloway și cu oamenii din Dublin.

Andreea Deciu

Cubismul ceh

● În vreme ce cubismul murea la Paris, el inflorea la Praga. Aceasta se întâmpla în 1910, iar scriitorii și artiștii cehi erau nerăbdători să stabilească noi legături cu Franța, îndepărtându-se de Austria. O asemenea dispoziție politică este oglindită în expoziția Cubismul ceh

1910-1925, organizată la Centrul Georges Pompidou până la 17 mai. Cubismul ceh diferă de cel francez, deoarece el se extinde la multe alte domenii: la arhitectură, în care inovațiile au condus la rezultate interesante (de pildă construcțiile lui Josef Chochol de la Praga), dar și la mobilier și veselă. Sint expuse 50 de picturi, Mișcarea cehă a fost ilustrată de sculptura lui Otto Gutfreund, cit și de picturile lui Emil Filia. Sint expuse, de asemenea, decoruri de scenă ale lui Josef Svoboda un designer foarte imaginativ și prolific, care a creat 600 de decoruri în întreaga sa carieră. Expoziția de la Beaubourg s-a inaugurat în prezența acestui artist și a regizorului Giorgio Strehler, directorul Teatrului Europei, pentru care Svoboda a creat decorurile la Faust. În imagine, detaliu din Sărutul morții de Bohumil Kubista, 1912. (INTERNATIONAL HERALD TRIBUNE, 11-12 aprilie).

Corespondență Ansermet - Stravinsky

● Sub îngrijirea lui Claude Tapolet a fost editat al treilea volum de Corespondență - cuprinzând schimbul de scrisori din anii 1914-1967 dintre cei doi titani ai muzicii, dirijorul Ernest Ansermet și compozitorul Igor Stravinsky. (LIVRES DE FRANCE, aprilie).

Topul francez

● Le Nouvel Observateur, nr. 1429 (26 martie - 1 aprilie), ne indică în top, la secțiunea romane: L'Amant de Marguerite Duras (ed. du Minuit). Les compagnons d'attente de Jeanne Bourin (ed. Francois Bourin). Passion simple de Annie Ernaux (ed. Gallimard). Titlurile sint și la noi. Traduse. Cu sau fără drepturi de editare. Oricum, topul este asemănător.

Colecție Ingmar Bergman

● Mai există încă din fericire în epoca Batmann și editori de casele video pe care îi preocupă arta filmului și subtilitățile ei. Filia Film propune o colecție Ingmar Bergman compusă din: Le septième Ceeau, Sourires d'une nuit d'été, La source, Le communiant, Le silence, A travers le miroir, La flûte enchantée, Monika. Un Bergman care vorbește de moarte, de Dumnezeu, de iertare, de tentații, de incest, de eroism, de dragoste... (PREMIERE mai)

Ionesco și teatrul său

● De curind a apărut eseu lui Ahmad Kamyabi Mask intitulat Ionesco et son Théâtre însoțit de o convorbire cu dramaturgul care a scris și prefata: „Vreau să spun că opera doctorală din toate punctele de vedere a lui A. Kamyabi Mask mă liniștește, dovedind că ceea ce am scris, inclusiv piesa analizată, nu sint invenții postume, ci descoperiri care le pot afla alții, pe care fiecare poate să le găsească în eul său”. (LIVRES DE FRANCE, aprilie).

Din nou Octavio Paz

● După ce luna trecută a apărut la Ramsay volumul de convorbiri dintre Octavio Paz și Julian Rios, Solo à deux voix, editura Gallimard publică acum studiul poetului mexican, L'Autre voix: poésie et fin du siècle. În prima parte a lucrării, Paz se ocupă de analiza poemelor lungi, gen înfiorător de-a lungul secolului nostru, marcând lezăturile poeziei cu spiritul revoluționar. În partea a doua el studiază în profunzime importanța și funcția poeziei în societatea contemporană. (LIVRES DE FRANCE, aprilie).

Biografie Lino Ventura

● În a doua parte a lui aprilie a apărut la editura Belfond biografia Lino Ventura, semnată de soția sa, Odette Ventura. Cartea este un omagiu adus omului: Lino a avut mai multe vieți cea a copilului născut la Parma și aiuns în Franța la șapte ani, obligat să muncească la zece, dezertor din armata italiană, urmărit de Gestapo. A doua este cea a sportivului, campion de catch al Europei la treizeci și unu de ani. Cea de a treia viață este și cea mai cunoscută, a actorului de film, debutând la treizeci și patru de ani în Touche pas au grisbi avându-l partener pe Jean Gabin. Urmează 75 de filme în care Lino Ventura impune un personaj dur cu suflet omenesc. Mărturiu nenumărate ale prietenilor și colaboratorilor întregesc biografia care poate fi considerată o „cronica cinematografului francez începând din anii 50”. (LIVRES DE FRANCE, aprilie).

Richelieu

● Ce se mai poate spune despre Richelieu? Editura Robert Laffont, în colecția Bouquins a lansat pentru luna mai apariția lucrării unuia din marii specialiști ai istoriei Franței Roland Mousnier, care a lucrat cîțiva ani la volumul său Richelieu. (LIRE, aprilie).

La vîrstă memoriilor

● La editura franceză Presses de la Renaissance a apărut la 23 aprilie volumul de memorii Una vie tremblée. Mémoires, de Ali McGraw, tradusă din americană de Isabelle Delord-Philippe. O copilărie tristă între o mamă nu prea afectuoasă și un tată alcoolic, studii de artă, manechin pentru a-și câștiga existența până la primul rol care o consacră ca actriță în filmul Goodbye Columbus, celebritate apoi de celebritate după Love story. Celebritatea se completează cu o viață strălucitoare la Beverly Hills. Totul se năruie cînd îl întâlnește pe Steve McQueen, care o tiranizează. Viața se transformă în cosmar. Începe să bea, crezînd că înlătură depresivitatea nervoasă. Este supusă unei cure de dezintoxicare. La cincizeci și unu de ani, eliberată de „rânile osibice” și-a scris memoriile. (LIVRES DE FRANCE, aprilie).

Karl May - 150

● Romanele sale au captivat imaginația copiilor și adolescentilor de pretutindeni. În orasul natal al lui Karl May (1842-1912), Hohenstein-Ernstthal, cei 150 de ani de la nașterea popoularului scriitor au fost prilejul dezvelirii unui bust din bronz, operă a artistului berlinez Wilfried Filtzenreiter. A fost inaugurată o expoziție Old Shatterhand și Ardistan despre viața și opera lui Karl May, cu documente originale, fotografii și alte amintiri. (În imagine, Karl May deghizat în Old Shatterhand.) (LA TRIBUNE D'ALLEMAGNE, 13 martie).

Ecranizări

● Anul acesta i-a apărut lui Jean-Philippe Toussaint cel de-al treilea roman, L'Appareil Photo, după care se va realiza adaptarea cinematografică La Sévillane. Și volumele anterioare, La salle de bains și Monsieur, au fost solicitate pentru a deveni scenarii cinematografice. (LIRE, aprilie).

Acord

● Biblioteca Saltikov-Scedrin din Sankt Petersburg (fosta Bibliotecă imperială) a semnat de curind un acord cu grupul francez Media-Participations pentru exploatarea fondurilor sale. (LIRE, aprilie).

SCRISOARE DIN WASHINGTON

Efecte ale prăbușirii marxismului

PUȚINI erau cei care în urmă cu, să spunem, cinci ani, și-ar fi închipuit că vom asista, într-un ritm care desfide orice ipoteză tradițională, la definiția și irevocabilă dezintegrare a comunismului. Au existat, firește, anticipări ale acestui deznodământ colosal al marii drame a secolului, însă ele au fost adeseori ignorate ori ridiculizate. Să ne amintim, în acest context, de prezidiile dizidenților, de celebrul eseu al lui Andrei Amalrik despre sfîrșitul ineluctabil al Uniunii Sovietice, de studiile unor Raymond Aron, Hannah Arendt sau Arthur Koestler. Iată că acum nu mai încapă nici o ambiguitate: comunismul s-a consumat ca soluție istorică, s-a prăbușit în urma unei inexorabile implozii, a unei auto-devorări în chiar centrul său vital, anume imperiul bolșevic întemeiat de Lenin în 1917. Care sint însă moștenirile colapsului comunismului? Este vorba doar de eșecul unei strategii sociale, ori avem de-a face cu o desfășurare istorică, etică și conceptuală de proporții într-adevăr revoluționare? Care sint formele în care se va constitui societatea post-comunistă? Care sint cele mai puțin costisitoare modalități de a evita noi tensiuni născute din mizerie economică, anarhie politică și disperare culturală? Odată dispărut marxismul ca ideologie oficială și monopolistă, ca mit fondator și cămașă de forță mentală, care vor fi ceea ce putem numi ideologiile succesoare? Este naționalismul inevitabil în statele foste comuniste? Au fostele elite comuniste resursele necesare pentru o adaptare camaleonică la noile condiții? Cum se pot crea forțe politice alternative, agenți sociali pentru consolidarea unei autentice culturi civice? Sint oare populismul, rasismul, xenofobia și irendentismul fatalități ale unei epoci de destrucție implacabilă a ceea ce numim l'ancien régime comunist? Toate aceste întrebări și multe altele, nu mai puțin urgente și tulburătoare, au constituit miezul discuțiilor purtate în cadrul conferinței internaționale „Moșteniri ale prăbușirii marxismului”, care a avut loc la Washington între 22 și 25 martie 1992.

Desfășurată sub egida uni-versităților George Washington și George Mason, din capitala Statelor Unite, conferința a reunit politologi, sociologi, filosofi, economiști și istorici americani și europeni (deopotrivă vestic și estici). Intre participanții din statele foste comuniste aș menționa pe Daniel Dăianu, președintele Institutului Român pentru Libera Întreprindere și secretar de stat în Ministerul Finanțelor, Mihail-Radu Solcan, redactor al prestigioasei case editoriale „Humanitas” din București, Jadwiga Staniszkis, pro-

fesor de sociologie la Universitatea din Varșovia și autoarea unui excelent studiu despre revoluția auto-limitată poloneză, Boris Grugin, profesor de psihologie socială la Universitatea Lomonosov din Moscova și director al primului institut independent rus de studiere a opiniei publice, Ognian Pisev, istoric și economist, ambasador al Bulgariei la Washington, Rudolf Andorka, profesor la Universitatea de Științe Economice din Budapesta și Jan Mladek, adjunct și ministrului economiei din Republica Federativă Cehă și Slovacă. Printre specialiștii americani prezenți la conferință, aș aminti pe Robert Conquest, distinsul istoric de la Hoover Institution din California, autorul studiului clasic despre Marea Teroare stalinistă și al nu mai puțin celebrei cărți The Harvest of Sorrow, despre colectivizarea forțată și marea foamete din Ucraina din anii '30, James Buchanan, profesor la Universitatea George Mason și laureat al premiului Nobel pentru economie, sociologul Daniel Chirot de la Universitatea statului Washington din Seattle (reputat teoretician al schimbării sociale și colaborator în anii '70 al profesorului Henri H. Stahl), Seymour Martin Lipset de la Universitatea George Mason, Amital Etzioni, cunoscut pentru studiile sale pe tema conflictului și a structurilor comunitare, profesor la Universitatea George Washington. Aș mai aminti, printre politologii prezenți la conferință, pe Peter Reddaway, de la Universitatea George Washington, și pe Francis Fukuyama, cercetător la Rand Corporation din California, și autor al best-seller-ului Sfîrșitul istoriei și ultimul om, recent publicat de casa editorială Free Press din New York.

CUVINTUL de deschidere al conferinței a fost rostit de către ambasadoarea Jeane Kirkpatrick, profesor de științe politice la Universitatea Georgetown din Washington, care s-a ocupat de raiul lui Mihail Gorbaciov în accelerarea descompunerii sistemului totalitar neo-stalinist. Nu au lipsit din expunerea doamnei Kirkpatrick și o serie de referințe sarcastice la miopia anumitor experți academici occidentali, care s-au lăsat mult timp hipnotizați de aparenta stabilitate a sistemelor comuniste. Aceeași temă a iluziilor unor intelectuali occidentali marxizanți privind natura reală a bolșevismului (în oricare din ipostazele sale) a fost tratată cu subtilitate (nu însă și cu blîndețe) de către Robert Conquest, care a văzut sursa acestei auto-înșelări în tendințele simplificatoare generate de concepția marxistă. Comunicarea mea, intitulată „Sfîșieri ale hibrisului istoric”, a fost o încercare de luminare

a antinomiilor logice și etice care au marcat proiectul marxist de la bun început. Ceea ce am încercat să demonstrez este că pretenția izbăvitoare a marxismului, visul utopic pe care l-a întreținut nu putea duce decît la o subjugare și manipulare degradantă a individului. În pofida declarațiilor sale emancipatoare, marxismul a negat de fapt dreptul individului de a-și decide propriile acțiuni, l-a privat de șansa opțiunii și a competiției pe piața liberă și a deschis drumul pentru experimentele statolatre și colectivist-politicești ale secolului nostru. Pe scurt, meșanismul radical a fost patul germinativ al sistemelor teroriste înrădăcinate în cultul rațiunii instrumentale și dedicate completei suprimări a spațiului privat.

O temă dominantă a discuțiilor din conferință a fost legată de relația dintre deschiderea europeană a statelor foste comuniste, respectiv democratizarea lor, și tendințele pronunțat naționaliste, autarhice și chiar fundamentaliste care par să renască în toate aceste țări. În expunerea sa despre naționalismul rus, Francis Fukuyama a precizat că această ideologie nu constituie un monolit și că există nenumărate nuanțe care trebuie luate în considerație. În plus, el a arătat că naționaliștii ruși au comis eroarea crucială de a se alia în ofensiva anti-liberală cu foștii birocrați stalinisti, ruinându-și prin aceasta autoritatea morală și credibilitatea politică. Un alt element relevant de Fukuyama este legat de existența unor orientări aparent paradoxale: există în Rusia post-sovietică naționaliști izolaționiști, după cum există liberali adepți ai imperiului.

Aș spune, în încheierea acestor fugare notații, că dezbaterile din conferință s-au dovedit extrem de fructuoase. A reieșit, astfel, că toate statele foste comuniste se confruntă cu probleme similare, că moștenirea comunismului este legată de fenomene economice, sociologice, etice și ideologice care vor continua să se manifeste în chip asemănător, chiar dacă nu identic, în aceste țări. Tranziția însă, s-a spus de către cei mai mulți participanți, nu se poate realiza în absența unei decise și categorice opțiuni în favoarea economiei de piață. Cît privește orientările naționaliste și șovine, ele sint legate de absența în trecut a unor discuții raționale pe teme vitale pentru construcția unor comunități libere. Pe măsură ce instituțiile și procedurile democratice devin parte a unei vieți politice normale, tendințele colectiviste și autoritariste vor tinde să devină tot mai marginale, așa cum s-a întîmplat și în Europa occidentală. Tot atît de clar a reieșit că nu se poate separa registrul transformărilor economice de acela al instaurării unui veritabil stat de drept pe baze pluraliste. Numai într-o democrație liberală diversitatea umană poate să se exprime fără cenzuri și limitări arbitrare. Pe de altă parte, s-a insistat, pe bună dreptate, în conferință, doar o puternică societate civilă poate feri democrația de primejdia degenerării într-o mascată dictatură a maselor.

Vladimir Tismăneanu

Anna la dulce

● Dezső Kosztolányi (în imagine) una din cele mai mari figuri ale literaturii ungare a secolului nostru (1885-1936) cunoaște se pare în sfârșit, consacra în Franta. După mai multe volume de nuvele și romanul Ciocirlița, a apărut o nouă versiune a romanului său cel mai cunoscut (Edes Anna), sub titlul Anna la dulce, Ed. Viviane Hamy. O primă traducere, incompletă, a acestui roman a apărut în anul 1944 cu titlul Absolve Domine, și a trecut aproape neobservată. Georges Kassai remarcă în La Quinzaine littéraire nr. 597/martie 1992 că noua versiune datorată Viviane Hamy reușește să restituie o construcție riguroasă, o acțiune condusă cu o mină sigură, ale cărei personaje, fixate cu o artă incomparabilă, rămân gravate în memoria cititorilor acestei fresce istorice. Notatiile psihologice de o rară profunzime reamintesc marea admirație a scriitorului pentru Freud (cărui a consacrat un poem) și prietenia sa cu Sandor Ferenczi. (LA QUINZAINES LITTÉRAIRE, 15-31 martie).

O viață în muzică

● Celebrul pianist și dirijor Daniel Barenboim și-a scris memoriile intitulându-le O viață în muzică. Volumul s-a bucurat de mare succes în Anglia și va fi tradus în franceză la editura Belfond. (LIRE, aprilie).

Biografie Ahmatova

● La editura Payot urmează să apară o biografie a Anei Ahmatova de Anatoli Neiman. Poet el însuși, Neiman, a fost secretarul Ahmatovei din 1959 până la încetarea ei din viață. (LA QUINZAINES LITTÉRAIRE, 1-15 aprilie).

Pierre Dac și Charles Trenet

● Cunoscutul editor-ziarist Jacques Pessis a predat editurii François Bourin o biografie a lui Pierre Dac. Pessis are și un contract cu editura Olivier Orban pentru o carte de convorbiri cu celebrul sansonelist Charles Trenet. (LIRE, aprilie).

Olivier Orban la Plon

● De la Paris se anunță fuziunea editurilor Plon, Perrin și Olivier Orban. Director al noului Plon (din cite se observă până acum) — Olivier Orban. (LE NOUVEL OBSERVATEUR, 26 martie — 1 aprilie).

A la Coupole

● La 24 martie, Philippe Guilhaume și Max Gallo au dezbatut, la Coupole, asupra ultimei cărți a primului, un best-seller de mai multe luni, având până acum vindute în Franta 85 000 de exemplare și zgometoase lansări în provinciile franceze. (LE NOUVEL OBSERVATEUR, 26 martie — 1 aprilie).

Giverny de Saint-Alban

● Cunoscut peisagist al naturii franceze contemporane (Loire Sologne, Oise, Seine, Marne etc.), Saint-Alban a expus, până la 24 aprilie la Galerie Alexandre din rue Mirosmesnie, 11, o suită de lucrări inspirate din Giverny. Imaginile sale picturale nu sint ecologiste, sint artistice. (LE NOUVEL OBSERVATEUR, 26 martie — 1 aprilie).

Colette — Sidonie — Gabrielle

● De curind a apărut la editura Castor astral volumul Colette — Sidonie — Gabrielle; Lettres aux petites fermières. Schimbul de scrisori dintre scriitoare și cele două tinere tărânci din Bretania a început odată cu cel de-al doilea război mondial și a încetat puțin înaintea morții, în 1953. Asemeni multor pariziene, Colette își datorează supraviețuirea pachetelor cu hrană trimise în epoca războiului de cele două tinere. (LIVRES DE FRANCE, aprilie).

Cultură și spiritualitate

● Japonezii Dalsaku Ikeda mare maestru al spiritualității și Yasushi Inoue, unul dintre renumiții scriitori contemporani într-un schimb epistolar intitulat Culture et spiritualité: lettres des quatre saisons apărut la ed. Rocher. Primul caută să afle răspuns la misterele creației și la finalitatea literaturii iar al doilea este preocupat de religie, incluzând-o în literatură. Comentarii consideră că plin de interes acest volum de corespondență specific japoneză. (LIVRES DE FRANCE, aprilie).

H.M. Ledig-Rowohlt

● Reprezentant al vechii generații de editori, Heinrich Maria Ledig-Rowohlt (în imagine) a încetat din viață la 28 februarie, în vîrstă de 83 de ani, în timpul unui sejur la New Delhi. Fiu al editorului Ernst Rowohlt și al actriței Maria Ledig, a intrat în editura tatălui său în anul 1930 la Berlin după ce și-a făcut mai întâi uceniția ca librar. Cînd tatăl său a fost nevoit să emigreze, a preluat conducerea editurii, dar în 1943 intervenne dizolvarea întreprinderii sale. „ca vestigiul regimului al vechiului regim. În noiembrie 1945 a obținut de la partea americană autorizația de a fonda editura Rowohlt la Hamburg. A început prin introducerea în Germania a cărții de format mic — de buzunar. Romanele pe care le-a lansat au reprezentat o performanță din punct de vedere cultural, pentru că au satisfăcut setea de lectură a unor oameni care au fost privați timp de 12 ani de posibilitatea de a citi opere importante din literatura mondială, de a cunoaște scriitori reprezentativi: Hemingway, Sartre, Henry Miller, Camus, Jean Genet, Steinbeck, Thomas Wolfe, Faulkner. A reușit foarte curind să iasă din umbra celebrului său tată prin ceea ce el numea simțul realității, de fapt capacitatea de a înțeles ceea ce este valabil pe plan cultural și, în același timp, acceptabil din punct de vedere financiar. (LA TRIBUNE D'ALLEMAGNE, 13 martie).

Cel mai prost...

● Pelicula Hudson Hawk a cistigat trei premii întii, dar starul Bruce Willis și producătorii filmului nu prea vor să facă mare caz de asta. Premiile acordate de Golden Raspberry Award Foundation sint pentru cel mai prost film, cel mai prost scenariu și cea mai proastă regie a anului 1991. Sean Young a primit premiul pentru cea mai proastă actriță în urma rolului A Kiss din Before Dying, iar marele Kevin Costner din Robin Hood: Prince of Thieves a fost desemnat ca fiind cel mai prost actor. (INTERNATIONAL HERALD TRIBUNE, 31 martie).

Richard Wright redescoperit de americani

● Suplimentul literar New York Review of Books consacra la începutul anului o mare parte a sumarului său scriitorului Richard Wright. Motivul: publicarea la The Library of America a operelor sale complete, așa cum au fost scrise de autor restituindu-li-se adică pasajele cenzurate în timpul vieții cum s-a întâmplat de exemplu cu Native Son și Black Boy. Pentru a fi acceptate de The Book of the Month Club, care asigura o vânzare de 200 000 exemplare, autorul a acceptat tăieturi care vizau pasaje erotice ori aparținente la partidul comunist a eroului său. De altfel, scriitorul american și-a abandonat țara în cele din urmă și a trăit la Paris din anul 1946 și pînă la moarte, care a survenit în 1960, ceea ce nu înseamnă că a ieșit din vizorul FBI-ului. The Library of America a publicat de asemenea, primul său roman Lawd Today; refuzat înainte de toate editurile a văzut lumina tiparului abia după moartea autorului în 1963. (LA QUINZAINES LITTÉRAIRE, 15-29 februarie).

O descoperire a sinoloagului

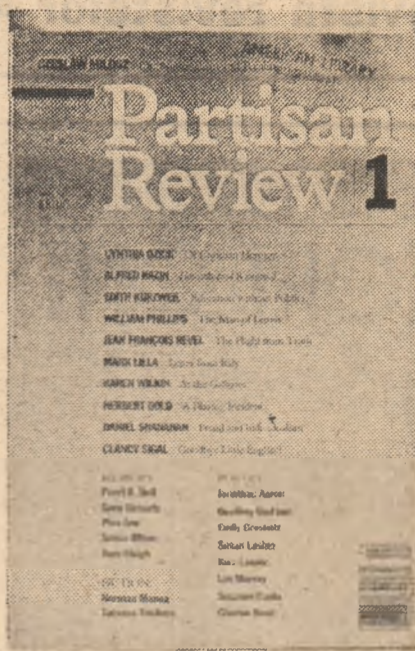
Jacques Gernet

● Ecrits d'une sage en-core inconnu de Tang Zhen (1630-1704) conține două categorii de eseuri: despre intelocințe și despre armonia lumii, editate de sinologul Jacques Gernet. Filosof și scriitor multă vreme ignorat în țara sa, Tang Zhen a devenit celebru la mijlocul acestui secol. Este prima versiune a cărții sale apărută într-o limbă occidentală. (LA QUINZAINES LITTÉRAIRE, 1-15 martie).

Raymond Carver

● Datorită lui Olivier Cohen, cărțile scriitorului Raymond Carver, considerat una din revelațiile prozei americane din ultimii ani, sint cunoscute publicului cititor din Franta, cu următoarele titluri: Parlez-moi d'amour, Les Vitamines du bonheur, Les Trois roses jaunes. După moartea autorului, survenită în 1988, popularitatea sa este în continuă creștere și în Statele Unite: volumul de povestiri, No Heroics, please, apărut de curind, va fi urmat de un album de fotografii intitulat simplu Carver Country. Prima navelă din acest volum este un omagiu adus lui Cheov, considerat maestru al genului. Carver mărturisea că a fost incurajat să scrie de către John Gardner care l-a sfătuit să o facă numai după ce a citit din scoarță în ceoartă Faulkner și, pentru a se desprinde de atmosfera creată de acesta, a enuzat tot ce a scris și Hemingway. Un sfat pe care l-a urmat cu folos. (LA QUINZAINES LITTÉRAIRE, 15-31 martie).

REVISTA REVISTELOR STRĂINE

Partisan Review

● EDITATĂ trimestrial de Boston University, revista de cultură și literatură Partisan Review a găzduit, de-a lungul anilor, în paginile sale nume prestigioase: W.A. Auden, James Baldwin, Donald Barthelme, Roland Barthes, André Malraux, George Orwell, Amos Oz, Octavio Paz, Milan Kundera, Vladimir Tismăneanu, și încă multe altele care au devenit puncte de referință în universul cultural al acestei jumătăți de secol. Comentariile care ocupă prima parte a revistei oferă o perspectivă largă asupra numeroaselor probleme care confruntă pe plan cultural și politic lumea contemporană. Un număr de pagini este rezervat recenziilor de carte. Proza și poezia reprezintă o selecție din literatura de limbă engleză și universală. Nu lipsesc nici cronicile plastice. În primul număr pe anul 1992 din această revistă, Edith Kurzweil lansează o idee interesantă în comentariul de deschidere, — Education without politics. „Educația, — spune autoarea — nu a fost niciodată asociată cu fenomenul de brain-washing; scopul său a fost întotdeauna acela de a deschide mințile, de a face cit mai familiar tot ceea ce este străin. Acest lucru include faptul că civilizația europeană a putut supraviețui atît de mult timp tocmai pentru că a fost mereu deschisă altor culturi... și nu s-a închisat într-un canon rigid.” E un îndemn lansat studenților și cadrelor universitare americane de a lua în mînă adevăratele cărți ale lumii și de a le citi. Czesław Miłosz semnează un comentariu în două părți, On Natio-

nalism; Reality. Parafrazindu-l pe Marx și Engels, se poate spune că în ziua de azi „un spectru bintuie Europa, spectrul naționalismului”. Rămîne totuși de văzut care din cele două spectre, al comunismului sau al naționalismului, s-a dovedit mai dăbice în a deveni realitate. S-au scris mii de pagini despre comunism. Problema naționalismului rămîne, însă, evazivă, este evitată într-o confruntare directă. „Avind în vedere dimensiunile răului comis în numele unei națiuni care se opune altei națiuni, precum și doctrinele absurde care justifică vocația unică a unei anumite națiuni, se poate înțelege reticența în a recunoaște importanța fenomenului. Și totuși, ori încotro ne-am uita în lumea contemporană, putem observa vitalitatea extremă cu care diferitele mișcări naționaliste implică viețile omenesți și îi convinge pe oameni să fie gata ori cînd să moară în numele unei națiuni date. „Realitatea este un fenomen social”, spune Miłosz în al doilea articol, „adică oameni-lucruri urmează ordinele dictate lor de către alți oameni care par să fie stăpînii propriilor lor destine și ale altora, dar, de fapt, au fost și ei transformați în lucruri de către așa-numitele necesități ale vieții.” Realitatea socială se distinge prin faptul că este opacă, înșelătoare, amăgind prin milioanele ei de înfățișări pe toți aceia care sint cuprinși în ea... Pentru ca realitatea să poată fi surprinsă, este nevoie de un erou, dar și de o idee călăuzitoare.” Naționalism-religie, naționalism-literatură, pe parcursul ultimelor două secole, și realitate-literatură în special în secolul nostru, iată coordonatele comentariului semnat de Czesław Miłosz. Despre eroi se vorbește și în articolul Cynthia Ozick, Of Christian Heroism, care tratează problema celor trei categorii de „participanți” la Holocaust: criminalii, victimele și martorii. „Cînd o întreagă populație abordează statutul de martor, victimele nu mai au nici un aliat; criminalii necenzurați, sint mai puternici; abia atunci e nevoie să se vorbească de eroi”, căci eroul, ca și ucigașul, este un caracter ieșit din comun, o anomalitate, un fel de monstru social. „Indiferența este o modalitate de a te păzi de rău”; să fie oare această formă neagresivă de apărare o mină întinsă răului? Nu poți cere unei societăți întregi să se transforme în eroi. Dar asta nu înseamnă că martorii aceștia, ca și colectivitate, ar fi absolviți de orice vină. În The Flight from Truth, Jean François Revel declară, „Cea mai puternică forță care pune în mișcare universul este falsitatea” — și analizează credibilitatea mass-mediei precum și capacitatea publicului de a accepta adevărurile lumii contemporane. Proza este semnată de Tatiana Tolstoia și Norman Manea, (scriitorul român este prezent cu două nuvele, Ceaiul lui Proust și Căsătorii). Iată numai cîteva din titlurile oferite de cele peste o sută cincizeci de pagini ale revistei. (I.H.)

Convorbire (la București) cu Pascal Godart

● Tînărul pianist francez Pascal Godart este, la cei 21 de ani ai săi, posesor al Premiului I la Concursul „Regatul muzicii” — 1986; la Conservatorul Național din Paris — 1988-1989 și la Concursul internațional de la Porto, 1990. De asemenea, a primit premiul IV la Concursul „Robert Casadesus”, Cleveland, 1989. Avind plăcerea să-l ascultăm pe scena Ateneului Român cu Concertul nr. 4 de Beethoven, i-am solicitat cîteva opinii despre înțînirea cu România.

— Sîntimate Pascal Godart, sinteți pentru a doua oară în România în decurs de cîteva luni. Ce-mi puteți spune despre participarea dumneavoastră la Festivalul Lipatti?

— A fost un real prilej de satisfacții de a cunoaște muzicienii români și de a descoperi un colț fermecător din România, cîntînd Bach și Chopin, am fost bine primit de public și de critica de specialitate. Deci, numai amintiri frumoase.

— În prezent, la Paris, aveți un profesor de origine română pe domnul Theodor Paraskivesco în plus, ați fost invitat din nou în România. Probabil că într-un fel vă simțiți legat de această țară și de ce nu, de muzica ei. Aveți de gînd să includeți în repertoriul dumneavoastră canoane pentru pian de Enescu, Lipatti sau Paul Constantinescu?

— Vedeți, lucrurile nu sint atît de simple pentru mine. Într-adevăr, domnul Paraskivesco este un bun sfătuit și

un ațent îndrumător. Iar eu, chiar decă după a doua prezentă aici mă simt mult mai legat de România, totuși muzica mai întii trebuie să fie bine înțeleasă. Concret, în săptămîna cit am stat în România am fost la Recitalul Valentin Gheorghiu-Șerban Lupu și ascultînd Sonata nr. 3 în caracter popular de G. Enescu, în acea excelentă interpretare, am început să înțeleg ce înseamnă muzica lui Enescu, muzica românească în general. Cînd voi fi sigur că i-am înțeles toate sensurile, voi aborda cu plăcere o astfel de muzică.

— Ce ne puteți spune despre colaborarea cu maestrul Horia Andreescu și cu Orchestra Filarmonică George Enescu?

— Despre maestrul Andreescu auzisem deja că este un mare dirijor. Lucrînd împreună i-am admirat rigoarea, precizia, dar și modul apropiat de a se adresa muzicienilor, creîndu-se o atmosferă de lucru ideală.

— Aveți de gînd să reveniți curînd pe scenele românești de concert?

— Dacă voi fi invitat, cu mare plăcere, mai ales că am fost profund impresionat de ospitalitatea cu care am fost întîmpinat pretutîndeni și de primirea călduroasă a publicului, dar și a orchestrei. Pe cel ce i-am cunoscut, i-am simțit mereu aproape cu un cuvînt bun, cu un sfat sau un gest amabil și, credeți-mă, acest lucru contează foarte mult la începutul unei cariere... (ANA MARIA POP).

Elogiul prostiei

● „Într-o societate în care nu domină spiritul autocritic, ci tocmai contrariul său, a încerca să analizezi prisma pare, fără îndoială, o insolentă. În forma ei cotidiană prostia este un ingredient ca oricare altul al personalității umane. Ea poate fi chiar sarea în bucate a unei existențe în care calitățile se măsoară pe scara negativului. Exemplele sînt la îndemînă, iar ultimii doi ani le-au scos în evidență în întreaga lor splendoare” afirmă Mircea Mihăieș în editorialul numărului 6 al revistei **ORIZONT**. Cea mai mare parte a acestui număr e, de altfel, consacrată analizării prostiei de la noi și de aiurea. Nu putea lipsi de aici un fragment din eseuul lui André Glucksmann *La Bêtise*, din al cărui început cităm: „Prostia este de dreapta sau de stînga? Multă vreme stînga franceză s-a plîns că are de înfruntat dreapta cea mai neghioabă din lume. De îndată ce a trecut în opoziție, această din urmă i-a întors cu oarecare temei complimentul”. Autoarea traducerii, Delia Vasiliu, prezintă convingător acest eseu care „Deși scris înainte ca zidul ce despărțea cele două Europe să înceapă să se năruie, (...) surprinde prin acuitatea observațiilor, prin profunzimea analizei pe care o face societății totalitare și post-totalitare, șansele ei de a renaște într-o lume sfîșiată de egoisme, doborâtă de prostie și totuși puternică prin forța moralei sale negative, care a făcut-o, o face și o va face, probabil, să se ridice nu pentru ceva, ci împotriva.” ● **Prostia nu încremenește niciodată!** astfel sună unul dintre răspunsurile lui Ioan Buduca la întrebările lui Mircea Mihăieș despre felurile prostiei și chipurile acesteia. Realizată într-un cuceritor registru ironic și autoironic convorbirea celor doi are un final antologic: „Și în încheiere: care e cea mai mare prostie pe care ai auzit-o în ultimii ani? — Cred că cea mai mare prostie pe care am auzit-o în ultimii ani e că trebuie să intrăm în Europa. Păreră mea e că trebuie să intrăm direct în America”. ● În *Prostologhicon parvum* Șerban Foartă nu e nici el de acord că prostia ar fi „încrămenire în proiect”. Într-un text științific de paradoxuri și jocuri de cuvinte, poetul trece de la una la alta, pe această temă, sfîrșind brusc, printr-o paranteză, firește: „(Pun punct, aici, acestei scrieri — căci, dacă stăruim în prostie intru prostie o și iei. Iar dacă taci rămii și filosof).” ● Pius Brinzeu întreprinde în *Prostul și prostia* o inventariere, cu analiză cu tot, a sinonimelor pe care le au cei doi termeni, notînd la un moment dat că „e o mare diferență în a-l trata pe cineva drept nătărău, bleg ori tonțalău, sau a-l înfiera cu epitetul de imbecil, idiot ori oligofren”. Depinde de simțirea celui în cauză ● **Din Istoria culturală a prostiei omenescii** cititorul poate afla despre o sumedenie de stupidități care păreau lucruri firești, la vremea lor. Lista acestora ar trebui să ne dea fiori. ● Dacă pentru diabeticii soluția ieșirii din criză e o linguriță de zahăr, afirmă expert Florin Iaru, în schimb pentru ieșirea din prostie nu s-a inventat ceva atât de folositor. ● Cu folos cercetează Iosif Costinaș *Povestea vorbii* unde descoperă ziceri, precum: „Prost trăiește, fără nume, Prost se duce și din lume” sau „Mîntea de-ar crește pe toate cărările, ar paște-o și măgarii.” ● Oarecum previzibil, ca să zicem așa, Cornel Bogdan se ocupă de prostia parlamentară, de la noi: „Nimic nu e mai savuros de la o vreme decît o ședință a parla-

mentului, în oricare dintre camere. Cine are privilegiul de a asista zilnic la lucrări va da, cu siguranță, opere fundamentale peste cîțiva ani.”

● **Mare pagubă aduc aceia care îl laudă pe prost!** (Democrit). **Față de celelalte seie, prostia are totuși o calitate: este într-o veșnică revitalizare** (Seneca), **aceștia două plus alte 31 de sfaturi ale celor din vechime, toate despre prostie, prezintă și traduce Dan Negrescu în De cînd lumea și pămîntul.** ● **Parimiologia autohtonă abundă, e dolidora de proverbe în chestiune ni se spune în articolul Irinei Lăczek, unde e citat, la loc de cinste cunoscutul „Unde nu-i cap...”** ● **Prostia e de genul feminin** constată Ioan Grosan, care, probabil pentru a nu fi învinuit de misoginism de cititorii săi, încercă s-o dreagă, zînd: „E un domeniu ale cărui resorturi facore, de ani de zile să le pătrund. (Prostia feminină n.n.), după cum încerc să pătrund și misterul prostiei feminine. Pentru că există un asemenea mister, așa cum există și un mister al inocenței feminine. Sau, la modul generic, așa cum există Misterul feminin. Ei bine, misterul prostiei feminine e subspecia misterului majusculat mai sus.” ● În eseuul cu „va urma” al lui Carol Sebastyen, **Prostia ca ultimă fază a ultimei de sine**, portretizarea lui Marian Săucă, autorul proclamației de la Pedal Înalt, e prima, ni se spune, dintr-o „serie mai lungă de portrete ale inovatorilor, nonconformiștilor sau genialilor prostiei nord-dunărene.” ● Tot un portret, numai că acela al „activistului cultural frenetic, actualul domn Unesco”, aflăm și în contribuția lui Viorel Marineasa, intitulată **A face pe prostu**. ● Metodic, parodiind discret stilul înalt, Daniel Vighi se ocupă de prostiile din literatură, găsind că una dintre cele mai mari a fost aceea a curentelor literare. Ultima pagină a revistei găzduiește sub titlul **Elogiul prostiei** fragmente din **Dicționarul prostiei și al erorilor de judecată**. Iată de pildă cum sună o parte din Scrisoarea de refuz a directorului literar al Editurii Ollendorf, despre Marcel Proust: „Nu înțeleg cum poate cineva să utilizeze 30 de pagini pentru a descrie cum se tot întoarce de pe o parte pe alta în pat înainte de a adormi.” Proștii sînt cuceritori mai ales cînd fac pe proștii.

Patriotismul sobru

● Fiecare nou număr din **CURIERUL ROMÂNESC** poate fi considerat

o secvență dintr-o enciclopedie a culturii române. Festivismul prin care se caracteriza cîndva această publicație s-a estompat treptat, făcînd loc bogăției de informații și spiritului critic. O ținută elegantă, un patriotim sobru, o rigoare a datelor puse în circulație constituie, în prezent, principalele atuuri ale revistei. Ultimele apariții (nr. 5—6) cuprind, printre altele, o pagină monografică dedicată lui Alexandru Ciorănescu, cărturar român cu mari merite, stabilit în străinătate și aproape necunoscut în țara lui de origine. Studiul semnat de Dan Grigorescu, schița biobibliografică alcătuită de Fănuș Băleșteanu, imaginile foto, ca și citatele, bine alese, din opera lui Alexandru Ciorănescu vin să umple o lacună. În aceeași revistă se remarcă amplitudinea interviu cu Mircea Ionescu-Quintus, realizat de Ilie Traian, poemul **Doina (Tatăl meu Rusia)** de Cezar Ivănescu, cronica tinărilor și talentatului critic literar Claudiu Constantin (despre care ne place să se știe că a debutat în **România literară**) la romanul **Pîndă și seducție** de Nicolae Brăban și paginile, dramatice, revelatoare, privind titlul general **Procesul comunismului**.

„Și-o nevastă e prea mult!”

● În **OPINIA STUDENTEASCĂ** nr. 11, d-l Ion Ciobă ne anunță că, în urma Conferinței de la Tg. Mureș, unde au participat și invitați de peste hotare, a fost recunoscut „ca rege mondial al romilor. De aceea, declară dînsul, nu poate candida la președinția țării noastre deși a fost propus. „Nu pot fi președinte pentru că sînt rege” se intitulă interviul luat de Petru Ionescu proaspătului suveran al țiganilor și consilierului său regal, d-l Stoică. Iată părerea celor doi despre d-l Ilescu: „E un om foarte bun, un mare politician, care vorbește în engleză, în franceză. Dar poporul român nu și-a văzut de treabă după ce l-a ales pe domnul Ilescu! [...] Noi o să-l votăm pe domnul Ilescu și cu două mîini!” „Cu nevestele cum e — întreabă ziaristul — ca rege aveți dreptul la mai multe?” „Nu, — răspunde regele mondial — noi am interzis cumpărarea femeilor. Și-o nevastă e prea mult!” ● În numărul 16 al revistei 22 se reia, pe locul editorialului, din „Viața românească” nr. 2/1989 (număr interzis și topit de cenzură) poemul Ilenei Mălăncioiu, **Aș fi putut să vin** („Aș fi putut să vin cu voi la cină / Uitînd vinzarea care-avea să vină / Dar am vă-

zut că toți stăteau la pîndă / Știînd care e prețul și neputînd afla / Cine pe cine trebuia să vîndă”), iar în cuprinsul numărului sînt reproduse alte două poezii excepționale ale aceleiași autoare, **Nu pot să mă plîng și Ghetsimani**. Iată un mod original, neostentativ și de bună calitate, de a marca sărbătoarea pascală. În aceeași revistă — fragmente din lucrarea **Intellectualii est-europeni și statul național-comunist — un punct de vedere românesc**, scrisă de Mihai Botez în exil în 1988 și care va apărea în curînd la Editura Litera. Cu o logică a demonstrației și o limpezime a expresiei remarcabile, cu preziziuni astăzi confirmate întocmai, Mihai Botez analizează consecințele pentru societate ale „deceniilor de ordine comunistă și de comportament impus prin forță”. Judecînd după fragmentele publicate în 22, cartea va fi un eveniment editorial. ● Ce nume se mai vehiculează drept posibili candidați la președinția României? Din **CUVINTUL** nr. 17 aflăm că formațiuni mai puțin marcante l-ar susține pe d-l Gheorghe Zamfir, naistul, principalul argument fiind că e foarte cunoscut atît în țară cît și în străinătate! ● Indiferent de ce ar crede Diacul tomatnic și alumnul de la „Literatură”, îndrăznim să afirmăm din nou că **ZIG-ZAG**-ul are reporteri de teren foarte buni. Dacă în săptămînile trecute e s-au aflat pe linia frontului din Transnistria, au pătruns la Convenția P.N.L. — unde presa nu a fost admisă —, au intrat, odată cu Procuratura, în casa lui Nicolschi în chiar ziua decesului etc. — în nr. 15, acești tineri au urmărit pas cu pas vizita regelui Mihai pe tot parcursul, relatînd obiectiv starea de spirit a mulțimii, notînd amănunte semnificative și colorate, declarații ale unor personalități, obținînd chiar și un microinterviu în exclusivitate de la Majestatea Sa. Tot ei au reușit, în aceeași săptămînă, să stea de vorbă cu văduva lui Ioan Totu și să publice scrisoarea lui de adio, să discute cu ministrul de Interne, Victor Babiuc, despre eventuala sa schimbare din funcție și să lămurească problema grenadelor de la Săpînța. O caracteristică a tinerilor gazetari de la „ZIG-ZAG”, pe lângă faptul că sînt foarte mobili și mereu pe fază, e că scriu și bine. (N.B. Aceste aprecieri nu aparțin lui Alex. Ștefănescu). ● În schimb, redactorii de la **INFRACTORUL**, care și-au subiectele din registrele scîrilor de poliție sau „din Cișmîna” nu au nici o exigență față de stil și față de structura publicației. Astfel, în numărul 16, George Bănică semnează două materiale, unul intitulat „Concurs de scuipat o handișcapă” în care se culpabilizează că a trecut pe lângă un grup de arabi care se îndelungeau cu ce se scrie în titlu și nu a intervenit de frică, și al doilea, „Și-a făcut o injecție cu scuipat” în care e relatată o discuție cu Virgil P. care a făcut ce zice titlul pentru a scăpa din închisoare, unde „sistemul educațional” nu poate împiedeca homosexualitatea și lesbi-anismul. Ni-l inchipuim pe semnatarul articolelor, la masa lui de lucru, frîmțindu-se „despre ce să mai scriu eu?” și tresărînd deodată inspira: „am să scriu despre scuipat!” Subiectul fiind vast, propunem alcătuirea și a unui număr tematic. ● Din **CATAVENCU** nr. 17 — despre prințul Paul de Hohenzollern: „Prințul, ca orice om subțire, e și un scriitor notabil. Manuscrisul unei cărți purtîndu-i numele a fost predat unei edituri (Eminescu?). Întrebat cu cine a tratat la editură, prințul a răspuns senin: «cum cu cine, cu domnul Eminescu!»”.

Cronica

Director : Nicolae Manolescu ; Redactor-șef : Gabriel Dimisianu ; Secretar general de redacție : Mihai Pascu

Secretariat : Andriana Fianu, Nicoleta Micu (telefoane 50 62 86 și 50 33 69). Critică : Alex Ștefănescu (50 47 28). Poezie : Constanța Buzea (50 33 69). Proză și reportaj : Platon Pardău, Cristian Teodorescu (50 33 69). Arte : Eugenia Vodă (50 33 69). Externe : Adriana Bittel, Mihai Minculescu (50 47 28, 17 61 90 și 17 60 10 interior 1001). Secretariat de redacție : Mihai Grecu (17 28 67). Corectură : Maria Ionescu, Laura Popa, Nina Pruteanu (17 28 67 și 17 60 10 interior 2602). Stenodactilografie : Elena Mares (50 33 69). Curier : Maria Micu (17 28 67). TELEFAX : (40.0) 12 82 53. CORESPONDENȚI : Mircea Iorgulescu (Paris), Dorin Tudoran (Washington) ISSN 1220-6318.

Redacția și administrația : București, Calea Victoriei 133, telefoane 50 60 90, 50 47 28, 50 33 69, 50 74 98. Serviciul tehnic : București, Piața Presei Libere nr. 1, poarta B 2—B 3, telefoane 17 61 90, 17 28 67 și 17 60 10 interior 1001. Abonament : 3 luni — 390 lei ; 6 luni — 780 lei ; un an — 1560 lei. Cititorii din străinătate se pot abona prin **ROPRESFILATELIA** — sectorul export-import presă, P.O. Box 12—201, telex 10878, prsfir București, Calea Grivitei 64—68. Tiparul : Regia Autonomă a Imprimeriilor — Imprimeria „CORESI” — București

24 pag. —
30 lei